

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE 27 MAYIS İHTİLALİ
BAĞLAMINDA MEDYA – SİYASET İLİŞKİSİ (1950-1965 DÖNEMİ)

RECEP AKGÜN

Mart 2015

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE 27 MAYIS İHTİLALİ
BAĞLAMINDA MEDYA – SİYASET İLİŞKİSİ (1950-1965 DÖNEMİ)

RECEP AKGÜN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Demokaan DEMİREL

Mart 2015

ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Demokaan DEMİREL danışmanlığında Recep AKGÜN tarafından hazırlanan "Türkiye Demokratikleşme Süreci ve 27 Mayıs İhtilali Bağlamında Medya Siyaset İlişkisi (1950-1965 Dönemi) " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

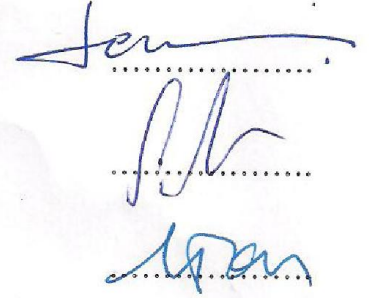
Tarih: 22/01/2015

JÜRİ :

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Demokaan DEMİREL

Üye : Yrd. Doç. Dr. H. Sevgi ZENGİN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nuray ERDOĞAN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 27 Mayıs İhtilali Bağlamında Medya-Siyaset İlişkisi (1950-1965 Dönemi' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 22/01/2015

(imza)
Recep AKGÜN

ÖZET

Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 27 Mayıs İhtilali Bağlamında Medya-Siyaset İlişkisi (1950-1965 Dönemi)

Öğrencinin adı ve soyadı: Recep AKGÜN

Tez Danışmanı: Deomakaan DEMİREL

Tez 111 sayfadır.

Türk basın tarihinin başlangıcından itibaren basın-iktidar ilişkileri her zaman önemini korumuştur. Basın, siyasi iktidarlar toplumuyla ilişki kurmada önemli araçtır. Partiler iktidara gelmelerinde ve iktidarların devamında basına büyük bir ihtiyaç duyarlar. Bundan dolayı kendilerinin progandasını yapan bir basın oluşturmaya çalışırlar. Basın iktidarla ilişkisinin yanında kamuoyunun gözcüsü rolünü de üstlenmiştir. Basın toplumsal sorunları gündeme getirerek kamuoyu oluşturma ve sorunların siyasi iktidarlar tarafından duyulmasını sağlar, kimi zaman da çıkar guruplarının menfaatlerini korumak için aracı olurlar, kimi zaman da bir ideoloji yayma aracı olurlar. Tezin ilk bölümünde siyasi kavramları, siyasi parti özelliklerini, ideolojileri, medyanın tanımını, özelliklerini ve medya kuramlarını belirtmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde Osmanlı basın tarihini, Kurtuluş Savaşında basının durumunu, Şeyh Sait isyanı ve Menemen olayı nedeniyle basının üzerindeki kısıtlamalar, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkenin içine kapanması ve bunun basın üzerindeki olumsuz etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü Bölümde, çok partili siyasi yaşama geçişte basın özgürlüğü, basın özgürlüğü için çıkarılan yasalar. Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde basının gayretleri, Demokrat Partinin iktidarının ilk yıllarında Basın ve Demokrat Parti arasındaki ilişkiler. 1953 yılından sonra basın ve Demokrat Parti arasındaki ilişkileri ele alınmıştır. Bu periyotta basının DP iktidarını aşırı tenkitleri nedeniyle Demokrat Parti'nin basın üzerindeki kısıtlamaları, muhalefet partileri ve basın üzerindeki ilişkiler ve 27 Mayıs İhtilalinin şartlarının oluşması muhalefet partisince de desteklenmiştir. Bu bölümde, 27 Mayıs İhtilalinin şartlarının

oluşmasında basın, muhalif partiler, asker ve akademik çevreler arasındaki ittifak araştırılmıştır.

ABSTRACT

Since beginning of the history of Turkish Press, the relations between the Press and the political power has been always maintained its importance, The press is an important instrument in establishing the relationship between the political power and the society, The political parties in a great need of the press in their coming into power and in the maintenance of their power, So. they try to create a press wall make their propaganda, The press forms the public opinion by reviving the social problems and allows to be realized by the political power. Also. Sometimes it is an intermediary to keep benefits of the groups of interest And some times it's tool for spreading of an ideology, In the first part of the thesis the political concepts, characteristics for and the ideologies of the political parties, definition and the futures of the press and the press theory were tried to be specified in the second part, the history of the Ottoman press the situation of the press during the Turkish War of independence, Atatürk's view about the press the situation of the press in early years of the Republic, the restrictions on the Press because of the Sheikh Said Rebellion and the because of the Menemen Incident, and finally is a lotion of the country due to the second world War and its negative impacts on the press were tried to be explained. In the third part the freedom of press in transition to multi party political life the laws enacted for the freedom of the press, the trials of the press for the Democratic Party's coming into power the relations between the press and Democratic Party after the year of 1953, excessive Democratic Party criticism of the Press in this period, the Democratic Party's restrictions on the Press, the relations between the opposition parties and the press and the alliance among the press, the opposition parties, Military and the academic circles faculties of universities in the formation of conditions of 27 May Revolution were searched.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET ve MEDYA: YAKLAŞIM KURAMI ve KAVRAMLAR

1.1 SİYASET TEORİSİNDE YAKLAŞIMLAR ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1.1 Siyasal idolojiler ve kuramsal kavramsal Yaklaşımlar.....	4
1.1.1.1 Liberalizm ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	4
1.1.1.2 Sosyalizm ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	5
1.1.1.3 Sosyal Demokrasi ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	6
1.1.1.4 Ulusçuluk Milliyetçilik ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	7
1.1.1.5 Muhafazakârlık ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	8
1.1.1.6 Frankfurt Okulu, Eleştirel Teori ve Siyasal Alana Yaklaşımı.....	9
1.1.1.7 Dinler ve Siyasal Alan Yaklaşımı.....	11
1.1.2 Siyasi Parti Tipleri.....	12
1.1.2.1 Kadro Partileri.....	12
1.1.2.2 Kitle Partileri.....	13
1.1.3 Siyasal Parti Sistemleri.....	13
1.1.3.1 Tek- Parti Sistemi.....	13
1.1.3.2 İki Partili Sistemi.....	13
1.1.3.3 Çok Partili Sistem.....	14
1.1.3.4 Hakim Parti Sistemi.....	15
1.1.4 Siyasal Partiler.....	14
1.1.4.1 Geçmişten Günümüze Sosyalist Partiler.....	15
1.1.4.2 Geçmişte Günümüze Faşist Partiler.....	15
1.1.4.3 Geçmişte Günümüze Liberal Partiler.....	16
1.1.4.4 Geçmişte Günümüze Muhafazakar Partiler.....	16
1.1.4.5 Geçmişte Günümüze Dinsel Temelli Partiler.....	17
1.1.4.6 Geçmişte ve Günümüze Milliyetçi Partiler.....	17
1.1.4.7 Atatürkçülük ya da Kemalizm ve Türkiye’de Siyasal Partiler.....	18

1.1.5 Siyasal Sistemde Siyasal Partilerin İşlevleri.....	19
1.1.5.1 Menfaatlerin Birleştirilmesi İşlevi.....	20
1.1.5.2 Siyasal Katılma İşlevi.....	20
1.1.5.3 Siyasal Toplumsallaşma İşlevi.....	20
1.1.5.4 Siyasal Sistemin İşleyişine İlişkin İşlevler.....	21
1.1.5.5 Program Yapma İşlevi.....	21
1.1.5.6 Haber Alma-Verme İşlevi.....	22
1.1.5.7 Partilerin Kendilerine İlişkin Faaliyetleri.....	22
1.2.MEDYAYA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR ve KURAMLAR.....	22
1.2.1 Normatif Medya Yaklaşım ve Kuramları.....	23
1.2.1.1 Otoriter Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi.....	23
1.2.1.2 Sosyalist Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi.....	24
1.2.1.3 Liberal Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi.....	25
1.2.1.4 Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı ve Kuram Çerçevesi.....	26
1.2.2 Frankfurt Okulu, Eleştirel Teori, Kitle Kültürü ve Medya.....	27
1.2.3 Medyanın Görev ve İşlevleri.....	28
1.2.3.1 Haber - Bilgi Verme işlevi ve Hegemonya.....	28
1.2.3.2 Denetim - Eleştiri işlevi ve Hegemonya.....	29
1.2.3.3 Eğitim - Eğlendirme işlevi ve Hegemonya.....	29
1.2.3.4 Kamuoyunu Aydınlatma işlevi ve Hegemonya.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ DÖNEME KADAR BASIN TARİHİ

2.1 DÜNYADA ve TÜRKİYEDE MEDYA VE SİYASET İLİŞKİNİN KISA TARİHÇESİ	31
2.2 TANZİMAT DÖNEMİ BASINI	34
2.1.1 Takvim-i Vakayi (1831).....	34
2.1.2 Ceride-i Havadis (1840).....	34

2.1.4 Tercuman-ı Ahval (1860).....	35
2.1.5 Tasvir-i Efkar (1862).....	35
2.1.6 Muhbir (1866).....	35
2.3 SON OSMANLI'DA DÖNEMİNDE BASINA YÖNELİK SINIRLAMA VE YASAKLAR.....	36
2.2.1 Tanzimat Döneminde Basına Yönelik Sınırlama ve Yasaklar.....	36
2.2.1.1 Matbaalar Nizamnamesi (1857).....	36
2.2.1.2 Ceza Kanunu (1858).....	36
2.2.1.3 Pul Resmi (1864).....	36
2.2.1.4 Matbuat Nizamnamesi (1864).....	37
2.2.1.5 Ali Kararnamesi (1867).....	37
2.2.1.6 Sansür Hakkında Ali Kararname (1876).....	38
2.2.2 I.Meşrutiyet ve İstibdat Döneminde Basına Karşı Konulan Sansürler(1876-1908).....	39
2.2.2.1 I. İstibdat Döneminde Basına Karşı Konulan Sansürler.....	39
2.2.2.2 Matbuat Kanunu (1877).....	40
2.2.2.3 Sıkıyönetim Nizamnamesi (1877).....	40
2.2.2.4 Matbuat-ı Hariciye Umum Müdürlüğü (1878).....	41
2.2.2.5 Encümen-i Teftiş ve Muayene (1881.....	41
2.2.2.6 Kitapçılar Nizamnamesi (1894).....	41
2.2.2.7 Nizamnameler (1888) (1895).....	41
2.2.2.8 İradeler (1898) (1900) (1901).....	41
2.4. II. MEŞRUTİYET-İTTİHAT VE TERAKKİ BASINI (1908-1922)	42
2.3.1. 1909 Basın Yasası.....	42
2.3.2. 1910 ve Sonrası.....	44
2.3.3 Osmanlı Milli Telgraf Ajansı (1914-1918).....	44
2.3.4 Türkiye-Havas-Reuters Ajansı (1920-1922).....	45
2.5. MÜTAREKE ve MİLLİ MÜCADELE BASINI.....	45
2.4.1 Mütareke ve Milli Mücadele de Basının Durumu.....	46
2.4.2 Milli Mücadeleye Öncülük Eden Gazeteler.....	46

2.4.2.1 İrade-i Milliye.....	46
2.4.2.2 Hakimiyet-i Milliye.....	46
2.4.2.3 Milli Mücadele Taraftarı Gazeteler.....	47
2.5.2.4 Milli Mücadele Karşıtı Gazeteler.....	47
2.6 ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ BASINI (1923-1950).....	48
2.5.1. Atatürk Döneminde Basın (1923-1938).....	49
2.5.2 Matbuat Kanunu (1931).....	50
2.5.3 Ceza Kanunu'nda Değişiklik (1936).....	51
2.5.4 Matbuat Kanunu'nda Değişiklik (1938).....	52
2.7 TEK PARTİ DÖNEMİNDE KADRO HAREKETİ.....	52
2.6.1 Kadro Hareketi'nin Kuruluşu.....	52
2.6.2 Kadro Hareketinin Amaçları.....	52
2.6.3 Devletçilik ve Sınıf Olgusu Üzerine Yapılan Tartışmalar.....	54
2.8 İNÖNÜ DÖNEMİNDE BASIN-İKTİDAR İLİŞKİSİ (1938-1950).....	58
2.7.1 Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu (1940).....	57
2.7.2 Basın Yayın Umum Müdürlüğü (1943).....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE 27 MAYIS İHTİLALİ

3.1 ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİ (1946-1950).....	59
3.1.1 Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri.....	59
3.1.2 Çok Partili Siyasi Hayat Dönemi.....	62
3.1.2.1 21 Temmuz 1946 Seçimleri.....	63
3.1.2.2 21 Temmuz Seçimlerinin Basına Etkisi.....	64
3.1.2.3 Seçim Kanunu Değişikliği.....	66
3.1.2.4 14 Mayıs 1950 seçimleri.....	67
3.2 DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ 1950 - 1954 DÖNEMİNDE BASINLA İLİŞKİSİ.....	68
3.2.1 Demokrat Parti İktidarının İlk Yıllardaki Basınla İlişkisi.....	70
3.2.2 DP İktidarı ile Basının İlişkilerinin Bozulması.....	70

3.2.2.1 DP İktidarının Tenkitlerinden Rahatsız Olması.....	70
3.2.2.2 DP İktidarı Basın Aleyhine Yaptığı Düzenlemeler.....	70
3.2.2.3 Basın Çalışanları Hakkında Düzenlemeler.....	74
3.2.3 Basının Önemli Kanun Düzenlemelerinde Tutumu.....	75
3.2.3.1 Halk Evlerinin Tasfiyesi.....	75
3.2.3.2 CHP'nin Tek Parti Dönemindeki İktisaplarının İadesi.....	78
3.3 1954 -1960 DÖNEMİNDE DEMOKRATİK PARTİNİN BASINLA İLİŞKİSİ	79
3.3.1 DP İktidarı İle Basın Arasında İlişkilerin Daha da Kötüleşmesi.....	79
3.3.2 Muhalif Basının DP İktidarının Eleştirisini arttırması.....	81
3.3.3 6-7 Eylül Olaylarının Basına Yansıması.....	83
3.4 27 MAYIS İHTİLALİ	85
3.4.1 27 Mayıs İhtilalinin Şartlarının Oluşması.....	85
3.4.1.1 CHP Muhalefetinin Sertleşmesi.....	85
3.4.1.2 9 Subay Olayı.....	87
3.4.1.3 İlk Hedefler Beyannamesi.....	88
3.4.1.4 Menderes'in Uçak Kazası.....	89
3.4.1.5 Uşak Olayları.....	90
3.4.1.6 Kayseri Olayları.....	90
3.4.1.7 Meclis Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması.....	91
3.4.1.8 Üniversite Olayları.....	91
3.4.1.9 555 K Gösterileri.....	92
3.4.2 27 Mayıs İhtilalinin Şartlarının Oluşması.....	93
3.4.3 27 Mayıs İhtilali.....	95
3.4.4 27 Mayıs'ın Meşrulaştırılması.....	97
3.4.5 Dış Basında 27 Mayıs 1960 İhtilali.....	99
3.4.6 Demokrat Partililerin Yassıda da Yargılanmaları.....	100
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	110

KISALTMALAR

a.g.e adı geçen eser

D.P Demokrat Parti

CHP Cumhuriyet Halk Partisi

MP Millet Partisi

CKMP Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

MBK Milli Birlik Komitesi

SPD Sosyal Demokrat Partisi

ANAP Anavatan Partisi

AKP Adalet ve Kalkınma Partisi

MNP Milli Nizam Partisi,

MSP Milli Selamet Partisi.

RP Refah Partisi,

FP Fazilet Partisi,

SP Saadet Partisi

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

t.y Basım tarihi yok

GİRİŞ

Basın, ülkemizin siyasi, sosyal ve ekonomik yönden gelişmesinde belirleyici bir rol oynamış, ülkemizde demokrasinin ve özgürlüğün ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Basının kamu gözcülüğü görevini ve tarafsız haber anlayışını yerine getirebilmesi için siyasi iktidardan veya özel çıkar gruplarından çıkar sağlamaması gerekir. Ancak bu günümüzde pek mümkün görünmemektedir. Çeşitli ekonomik ve siyasal gruplar kendi güdümlerinde basını kullanarak kamuoyunu çıkarları çerçevesinde yönlendirebilmektedir. Basın ülkemizde sansür dönemlerinde siyasi iktidarların güdümünde olmuş ve devletle halk arasında iletişim rolü üstlenmiş, sansürlerin kalktığı dönemlerde ise özel şahısların etkisi altında kalmıştır; tarafsız, doğru haber, basın ilkelerine uygun davranıldığında medya kamu gözcüsü rolünü en iyi şekilde yerine getirecek, toplumsal sorunların çözülmesi daha da hız kazanacaktır.

Basına siyasi iktidarlar ve önemli devlet adamları her zaman önem vermiştir. Atatürk bunlardan birisidir. Atatürk'ün basına olan ilgisi öğrencilik yıllarına dayanmaktadır. Öğrenciyken gazete çıkararak fikirlerini yazmış, daha sonra askeri hayatında ve devlet yöneticisi iken basına her zaman önem vermiş ve basınla ilişkisini kesmemiştir. Kurtuluş Savaşında milli mücadelenin haklılığını ispatlamak için Sivas Kongresi yapılırken "İrade-i Milliye" Ankara'da Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ni çıkartmış ve Milli Mücadeleyi anlatmak amacıyla yabancı ve ulusal basına röportajlar vermiş, haber kaynağı için Anadolu Ajansı'nı kurmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında basınla iktidar arasındaki ilişkiler iyi giderken Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına neden olan Şeyh Sait isyanı gibi olaylar nedeniyle Takriri Sükun Kanunu çıkarılmıştır, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve Menemen olayı neticesinde 1931 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu'yla rejim karşıtı gösterilen gazeteler kapatılmış ve birçok gazeteci hapse girmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında ülke savaş nedeniyle iyice içine kapanmış ve basın üzerindeki baskılar iyice artmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler doğal olarak Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye Batı ülkeleriyle yakınlaşmaya başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, çok partili siyasal yaşama geçilmiştir. Çok partili dönemin başladığı 1946 yılı ülkenin her yanında demokratikleşme ve özgürlük söylemlerinin arttığı bir dönem olmuştur. Kemal H. Karpat bunu şöyle açıklar:

“1946-50 yıllarının siyasi mücadelesi gerçekte siyaset alanında batılılaşmayı, yani çok partili demokrasi rejimini hedef tutan yeni bir reform hareketi idi. Memleketin kendi şartlarına ve geçmişine göre tarif edilip kısmen de yeni bir yorumdan geçirilen bu demokrasi anlayışının Batı demokrasileriyle ortak bir amacı vardır: Siyasi hürriyetin ve emniyetin kurulması (Karpat, 1996: 35).

1946 seçimlerinde ilk defa bir seçim yarışına girilmiş ve basın siyasi partilerin propaganda aracı olmuştur. 1946 seçimlerinden sonra artık hem mecliste hem de basında çok seslilik olmuştur. Mecliste CHP iktidarına karşı DP Muhalefeti vardır. Basın Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır.

27 Mayıs İhtilali'nde basının rolünün incelenmesinin nedeni 27 Mayıs İhtilali'nin oluşmasına neden olan dört ana faktörden bir tanesi basın olmasıdır. Bu dört faktör Demokrat Parti hükümeti'nin sert tutumu, CHP muhalefetinin acımasız eleştirileri, ülkedeki bazı aydınların ve basının tarafları tahrik edici söylemleridir.

Demokrat Parti'nin ilk yıllarında basınla arası iyi olmakla beraber basının bazı tenkitlerine iktidarlar tarafından sessiz kalınmış ancak basının tenkitlerini arttırması ile iktidar-basın ilişkileri bozulmuş, DP İktidarı basına karşı tutumunu sertleştirmiş, hem yasal hem de fiili uygulamalara gitmiştir. Basın, muhalefetle birlikte iktidarı ağır eleştirilere tabi tutarak 27 Mayıs ihtilalinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

27 Mayıs İhtilali'nden sonra ihtilali yapan askeri cunta tarafından basına verilen rol, ihtilalin halk nezdinde meşrulaştırılmasıdır ve Basın bunu başarılı şekilde yapmıştır, ancak bu durum Türkiye için kötü bir teamül teşkil etmiştir. Bundan sonra askeri darbelerde darbe şartlarının oluşmasında basın önemli roller üstlenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmakta olup Tezin birinci bölümünde, siyaset ve medya, yaklaşım kuramı ve kavramlar başlığı altında, siyaset teorisinde yaklaşımlar ve kavramsal çerçeve ve medyaya ilişkin yaklaşımlar ve kuramlar işlenmiştir. İkinci bölümde; Türkiye'de çok partili döneme kadar basın tarihi başlığı altında geç Osmanlı döneminde basının kısa tarihi, Tanzimat dönemi basını, son Osmanlı döneminde basına yönelik sınırlama ve yasaklar, meşrutiyet-ittihat ve terakki basını (1908-1922), mütareke ve milli mücadele basını, erken cumhuriyet dönemi basını (1923-1950) tek parti döneminde kadro hareketi, İnönü döneminde basın-iktidar ilişkisi (1938-1950). Üçüncü bölümde demokrat parti dönemi ve 27 mayıs ihtilali başlığı altında; Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Dönemi (1946-1950), Demokrat Parti İktidarının 1950 - 1954 Döneminde Basınla İlişkisi, 1954 -1960 döneminde demokrat partinin basınla ilişkisi, 27 Mayıs İhtilalinin yapılışı ve sonrası Yassıada' da Demokrat Parti'lilerin yargılanmaları işlenmiştir.

Bu tezin yazım amacı, halen devam eden; geri kalmış ve gelişmekte olan ülke yönetimlerinin, askeri darbelerle değiştirilmesinde basın rolünü incelemek, basın yoluyla askeri müdahalenin öncesinde ve sonrasında askeri darbelere nasıl meşruluk kazandırılmaya çalışıldığıdır. Ayrıca, basını elinde bulunduranlarla siyasi iktidarın ve askeri müdahaleyi yapan kişilerin ilişkisi inceleyebilmek amacıyla Türkiye'de askeri müdahalelerin ilki olan 27 Mayıs İhtilali'nin Türk demokrasi hayatına etkisi ve basının bürokrasi, siyasetçi ve aydınlarla ilişkilerine etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Bunun için ilk önce konuların kavramsal çerçeve de ele alınmış, daha sonra basının Türkiye'deki tarihi incelenmiş daha sonra Demokrat Partinin basınla ilişkileri, 27 Mayıs İhtilalinin öncesinde ve sonrasında basının ihtilale ilişkin durumu incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET VE MEDYA: YAKLAŞIM KURAM ve KAVRAMLAR

1.1 SİYASET TEORİSİNDE YAKLAŞIMLAR ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1 Siyasal idolojiler ve kuramsal kavramsal Yaklaşımlar

1.1.1. Liberalizm ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Liberalizm, Avrupa'da Aydınlanma Çağında, Bilim, Ekonomi ve Sanayinin ortaya çıktığı dönemde gelişmeye başlamıştır. Liberalizm, Avrupa'da XVI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Liberalizm fikrinin ortaya çıkmasına etken olan en önemli gelişme yeni sınai ve ticari orta sınıfın ortaya çıkışıdır. Bu yeni sınıf liberal özgürlük ve gelişmelerin öncüsü olmuştur. Diğer yandan bu düşüncenin gelişimine en az bunun kadar önemli bir diğer katkı da fikri ve dini hareketlerce yapılmıştır. Din ve mezhep, bireycilik ve bencillik temeline dayalı yararçı ahlâka Hıristiyan yardımseverliğini ve insan severliğini katarak liberalizmin insanileşmesine ve toplumca kabulüne önemli bir katkı sağlamıştır. Bu düşünce biçiminin oluşumunda etkili bir diğer etken ise yeni liberal entelektüel grubun oluşmasıdır (Dinçer, 2006: 28; Yılmaz, 2003: 28-29).

Aristokratlarla, ekonominin gelişmesiyle güçlenen burjuvaların çatışmasından liberalizm akımı doğmuştur. Avrupa'da şehirlerde ticaret ve sanayinin gelişmesi sonucu burjuva sınıfı oluşmuştur. Birçok siyasal, askeri, yönetsel, hukuksal ve dinsel ayrıcalıklara sahip olan aristokratlar burjuva sınıfının daha fazla gelişmesini istememiş, bunlar arasındaki çözüm arayışları neticesi liberalizm doğmuştur (Akdoğan, 2008: 16-17).

Liberal düşünce, siyasal planda bireyin toplum içindeki üstünlüğüne inanarak kişi hak ve özgürlüklerini koruyan, siyasal iktidar için mücadelede çoğulcu demokrasiyi benimseyen, ekonomik alanda da "bırakınız yapsınlar, bırakınız

geçsinler “serbest piyasa ekonomisi” “serbest ticaret” gibi kavramlarla açıklanan, temelde ekonomik olan, fakat uzantıları siyasal sistemleri de yakından ilgilendiren, özel mülkiyet ve girişimi destekleyen bir ideolojik akımdır (Akdoğan, 2008: 17).

1.1.1.2 Sosyalizm ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Sosyalizmin siyasal ideolojiler içinde olduğunu kabul edip, kendini bir siyasal parti programında bulunan hangi öğelerle var ettiğini belirlemek olacaktır. Bu anlamda kavramın tarihsel gelişiminden çok onu var eden temel ilkelerle ilgilenen kaynaklara başvurulacaktır. Bu anlamda ilk olarak Rodney Barker’in sosyalizm başlığındaki makalesine bakmakta yarar vardır. Ona göre sosyalist düşünüşteki temel temalar şunlardır: “Mülkiyet ve emek, eşitlik ve adalet, işbirliği ve kardeşlik, işin dönüştürülmesi, işçi sınıfının gücü, rasyonelleştirme ve verimlilik, kültür, işçi sınıfının ötesi, planlama, özgürlük ve pazar.” Bu temalara sosyalist düşünüş içinde olumlu ya da olumsuz yapılan göndermeler Rodney Barker aracılığıyla ortaya konulacaktır (Dinçer, 2006: 50; Barker, 1995: 326-331).

Denetimsiz, kısıtsız ve sınırsız bir ekonomik liberalizm ideolojisinin uygulanması, kısa sürede toplumda iki üç sınıfın oluşmasını sağlamıştır. Bunlardan ilki, sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle kısa sürede olağanüstü zenginleşen bir sınıf (Burjuva), diğeri de bu burjuvanın zenginleşmesine katkıda bulunan, Pazar günleride olmak üzere 16-17 saat çalışan, hiçbir sosyal güvencesi olmayan, her an işten atılma tehdidiyle karşı karşıya olan işçi sınıfıdır (Akdoğan, 2008: 18; Öztekin, 2000: 264).

1.1.1.3 Sosyal Demokrasi ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Siyasal ideolojilerin birbirine benzer yapılarına iyi bir örnek de sosyal demokrasidir. Temel olarak Marksizm'in bir türü olan sosyal demokrasi, zamanla farklı anlamlar taşımaya başlamıştır. Hatta sonuç olarak sosyal devlet, gerek ekonomik yapısı gerek hak ve özgürlükler anlayışı ile liberal devletin temel ilkelerini, temel yapısını ve kurumlarını ifade etmeye başlamıştır (Dinçer, 2006: 53).

Sosyal Demokrasi'nin Britanya'da ortaya çıkışı büyük oranda Yeni Liberalizmin Yirminci Yüzyılın hemen başında savunduğu fikirlerle birleşmesi ile oluşmuştur. Bernstein'in revizyonist eğilimi ile Britanya'da meydana gelen Yeni Liberalizm birbirini desteklemektedir. Yeni Liberalizm pozitif anlamda daha fazla özgürlüğün sağlanması için daha çok sosyal adalet ve ekonomik ödüllerin daha adil dağılımına erişimle ilgilidir. Bunun mekanizması ise ekonomiye devletin asgari müdahalesi ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle her ikisi de devleti ve siyasal reformu, siyasal bir iradenin toplumsal amaçlarına yönelik ahlaki değerler olarak düşündüklerinden çakışmaktadır. Bu bağlamda sosyal demokrasi geleneği içinde sosyalizm, karma bir ekonomiyle gelişecek olan siyasal demokrasi, refah devleti, eğitim fırsatı ve daha fazla sosyal adaletin bileşimi haline gelmektedir. 1930'larda Keynes'in bu kavrayışa destek olacak nitelikteki görüşlerini sosyal demokrasi geleneği, kapitalizmin çelişkilerini, Marxist düşünüşten farklı olarak, çözebileceği fikirler olarak sahiplenmiştir. Buna göre; sanayinin mülkiyeti artık daha dağınıktır ve denetimi profesyonel yöneticilerin elindedir, sendikalar güçlenmiştir, savaş yılları, devletin gücünün ortak çıkar için kullanılabileceğini bütün ülkeye göstermiştir; iptidai yoksulluk azaltılmıştır, gaz, elektrik, demiryolları ve madenler gibi temel endüstriler ulusallaştırılmış ve geniş bir refah devleti oluşturulmuştur. Bu şekilde sosyal demokrasi demokratik sosyalizmin üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin el değiştirmesi ve halk tarafından kullanılması fikrine karma ekonomi bağlamında sahip çıkan bir siyasal ideoloji haline gelmektedir (Dinçer, 2006: 55-56).

1.1.1.4 Ulusçuluk, Milliyetçilik ve Siyasal Alana Yaklaşımı

XIX. yüzyılda, siyasal gelişmeleri oldukça yoğun bir şekilde etkilemiş olmasına rağmen milliyetçilik, özgül bir araştırma alanı olarak ancak XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görece yoğun bir ilgiye sahip olmuştur. Sosyal Bilimlerin diğer inceleme konularıyla kıyaslanınca, milliyetçilikle geç dönem ilgilenilmesi, oldukça farklı açıklamalar arasında belli bir konsensüsün oluşmamasına da neden olmuştur (Atakan, 2006: 8).

Plamenatz'a göre milliyetçilik, ilerlemeye inanan, kozmopolit ve seküler bir kültürü paylaşan insanlara özgü bir fenomendir (Atakan, 2006: 14). Plamenatz'ın ayırdığı tipolojiyle Batı tipi milliyetçilik, kültürel olarak donanımlı olmalarına rağmen kendilerini diğerleri, yani İngiltere ve Fransa karşısında avantajlı olarak gören halklarda ortaya çıkmıştır. Bu iki halk Almanlar ve İtalyanlardır. Burada temelde kültürel bir olgu olan milliyetçiliğin siyasi bir anlam kazanması, bu halkların ulusal devlet kurma arzularıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Doğu tipi milliyetçilik ise; o zamana kadar kendine bütünüyle yabancı olan bir medeniyetin kozmopolit ve gittikçe yükselen standartlarına ulaşmaya çalışan, fakat bunun için hem kültürel olarak donanımsız hem de seleflerinden kendilerine kalan mirasın destekleyici olmaktan çok köstekleyici olduğu toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bu toplumlarda milliyetçilik, genel olarak geri kalmışlığın toplumun neredeyse bütünüyle dönüştürülmesiyle aşılabileceğine dair bir inancın ve bunu yapabilmek için güçlü bir arzunun ifadesidir (Atakan, 2006: 19-20).

Hiçbir ideolojik tutum tek başına var olmamıştır. Tüm siyasal ideolojiler birbirlerinden doğmuş ve zaman içinde kendi içeriklerini var etmişlerdir. Bu anlamda milliyetçilik de tıpkı muhafazakarlığın kendini liberal değerlerin eleştirisi ile kurgulaması gibi, ifadesini Alman muhafazakâr geleneğinin içinden ayrı bir alan olarak var olmuştur. Benedict Anderson'un da ifade ettiği üzere amacımız bu bağları ortaya koyarken milliyetçi düşüncenin temellerini ifade etmek olacaktır: Milliyetçilik bilinçli olarak benimsenmiş siyasal ideolojilerle ilişkilendirerek değil, kendisini

önceleyen ve onlardan kaynaklanmış olduğu büyük kültürel sistemlerle ilişkilendirerek incelenmesidir (Dinçer, 2006: 42).

Ulusçuluk, öncelikle her ulusun kendi yazgısına egemen olma, kendi devletini kurma hakkını içermektedir. Kurulan devletin daha çağdaş bir yapıya kavuşmasını istemek bu hakkın doğal uzantısını oluşturmaktadır. Batı Avrupa’da gelişen milliyetçilik ideolojisi, papaya bağlı uluslararası nitelikteki dinsel ideoloji ile çatışmış, laik bir yönde gelişerek egemen ideoloji durumuna yükselmiştir (Akdoğan, 2008: 19).

1.1.1.5 Muhafazakârlık ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Muhafazakarlık (conservatism) kavramının sözlük anlamı “korumak ya da olduğu gibi muhafaza etmek” anlamlarını taşımaktadır (Özder, 2006: 19).

İdeolojileri kendi kendine ortaya çıkan düşünme biçimleri olarak belirlemek yanlış olur. Muhafazakârlık da diğer tüm ideolojik tutumlar gibi başka ideolojik tutumlara rakip ya da eksikliklerine yönelik bir alternatif olarak var olmuştur. Bu bağlamda muhafazakârlığın genel hatlarını çizerken öncelikle liberalizmle ve devrimci ideolojilerle keskin bir bağa sahip olduğunu vurgulamak gerekir. En açık ifadeyle muhafazakârlık diğer idolojilere alternatif olma çabası içinde bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan siyasal tutumun kendine özgü özelliklere sahip olduğunu da söylemeliyiz. Bu bağlamda kullanılan yöntem, muhafazakâr ideolojinin ayırıcı özelliklerini resmetmeye çabalarken, öncelikle onun kendini oluşturma sürecinde karşı olduğu düşünceleri ifade etmek olacaktır. Ardından tek başına siyasal bir tutum olarak muhafazakâr ideolojinin temeline yerleşen söylemler belirginleştirilecektir. Bu felsefenin özü, insanlık durumunun ayırıcı niteliğinin siyasal eylemle azaltılabilecek olsa da, tamamen ortadan kaldırılması olanaksız gerilimlerle tanımlandığı kanısındır. Muhafazakâr varoluş felsefesinin dikkat çekici yanlarından birisi giderilmesi olanaksız gerilim tasarımıdır. İnsan varoluşunun, giderilmesi olanaksız gerilimlerden oluşan bir koşul olduğu konusundaki genel bakış açısıyla sınırlı bir etkinlik olarak siyaset kavrayışı birleştiğine göre, muhafazakârlık siyasal uzlaşma, denge ve ılımlılık sanatı şeklinde tanımlanır. Muhafazakârlığın bu

siyasal içeriği, sınırlı bir siyaset tarzını ayakta tutma kaygısıyla ortaya çıkar (Dinçer, 2006: 35).

Muhafazakârlık, fikir babası Edmund Burke'ye dayanır. Tabi ki her düşüncenin temelinde olduğu üzere muhafazakarlığın düşünsel temeli sosyal yaşama bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Burke'nin ideolojik tutumu siyasal-sosyal ortama bağlı olarak şekillenmiştir. Ona göre, devrimle (Fransız Devrimi) siyasetin sınırlı doğası genişleyemez. Devrim siyaset yapma olanağını tamamen ortadan kaldırır. Bu koşullar ortadan kalkarken yitirenleri; ilk olarak yasa egemenliğidir, ikincisi yargı bağımsızlığı, üçüncüsü temsile dayalı hükümet dizgesi, dördüncüsü özel mülkiyet kurumudur. Beşincisi ise siyasal bağımsızlığı korumaya yönelik olarak tasarlanmış dış siyasettir. Siyasal bağımsızlığı korumaya yönelik en elverişli dış siyaset ise, güçler dengesini ayakta tutmaktır. Muhafazakârlara göre güçler dengesi siyaseti, uluslararası barışı kurmak ve kollamak açısından istikrarlı ve gerçekçi tek ilkedir (Dinçer, 2006: 35).

Muhafazakar düşünce Burke'den bugüne değişik yollar izlemiş, etkinlik düzeyi özellikle yirminci yüzyılda artmıştır. Özellikle yüzyılın son çeyreği söz konusu etkinliği somut olarak göstermiştir. Muhafazakar Parti'nin uzun süreli seçim başarıları ABD'de liberal tonlu muhafazakar hareketin yönetim anlayışının özellikle Cumhuriyetçi Parti vasıtasıyla etkili olması muhafazakarlığın yirminci yüzyılın son çeyreğinde yükselişinin somut göstergeleridir (Özder, 2006: 28).

1.1.1.6 Frankfurt Okulu, Eleştirel Teori ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Frankfurt Okulu ve diğer bir adlandırmayla Eleştirel Teori, temel olarak doğaya üstünlük atfedene, insanları efsane ve mitlerden kurtaran ve neticede bireyi, insani olmayan belirlenmiş ilişkiler yarasına mahkum eden bir anlayışa sahiptir. Aydınlanma geleneğine yönelttikleri totaliterlik iddiaları ile düşünce dünyasında yerlerini almışlardır. Onlara göre dünyanın büyüünün bozulması ve efsanelerden kurtarılmasının bedeli, yeni efsanelerin yaratılması ve insani olmayan güçlere yeni bir tür teslimiyetle ödenmiştir. Araçsal akıl aracılığıyla devreye sokulan bu yeni

yabancılaşma, bilim alanına da sirayet ederek her şeyi teknik yararlılık ve kişisel çıkara indirgemıştır (Şan ve Hira, ty: 1; Larrain, 1995: 80).

Frankfurt okuluna göre eleştirel teori faillere içkin anlamda aydınlatıcı ve özgürleştirici bir tür bilgi veren bir dönüşlü teoridir (Greuss ,2000 ; 11).

Eleştirel Teori'nin en etkili olduğu alan onların geliştirmiş oldukları kültür kuramıdır. Okul, bu alandaki kavramsallaştırmasını daha çok kitle kültürü ve kültür endüstrisi tanımlamaları ile ortaya koymaktadır. Onları bu noktaya yönelten temel etmen kapitalizmin sadece ekonomi politik ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapı arz ediyor olmasıdır. Kapitalizmin geç çıkan toplumun temel özelliği olan hegemonya ve ikna süreçlerinin kültürel boyutu onları bu konu üzerine yoğunlaşmaya sevk etmiştir. Frankfurt teorisyenlerince geliştirilen “kültür endüstrisi” kuramının temel çıkış noktasında 1930'lı yıllarda faşizmin hızlı bir gelişim trendi içinde olmasının katkısı büyük olmakla birlikte, sosyalist hareketlerin de dikkate değer bir gerileme içinde olduğu gerçeği bulunmaktadır. Nitekim, bu yıllarda Avrupa soluna bir dizi yenilgi damgasını vurmuştur. Nazilerin 1933'de iktidara gelmesi, 1934'de Avusturya işçi hareketinin dağılması ve İspanya İç Savaşı'nda Franko'nun zaferleri bu dalganın bazı örneklerini oluşturmaktadır. (Callinicos, 2004: 367) Max Horkheimer, Thedor W. Adorno, Herbert Marcuse, Leo Lowenthal, Erich Fromm gibi düşünürlerden oluşan ekip, Avrupa'da baş gösteren siyasal olaylardan kaçarak sürgün olarak gittikleri A.B.D'de kitle toplumu, kültür endüstrisi ve toplumu konusundaki ilk sistematik çalışmaları yapmışlardır (Şan ve Hira, ty: 1-2; Kellner, 1989: 147).

Habermas, tartışma kültürü ile tüketim kültürü arasındaki kesintinin başlangıcını “grosso modo”(yaklaşık olarak, aşağı yukarı, tahminen) , XIX. yüzyılın ortaları olarak işaret ederken, kültürel ürünlerin kalıplaşarak, meta haline gelmesinin, edebiyatın ticaretleşmesinin, giderek güdümlü, tüketime yönelik diyalog, tartışma, oturma ve yayınlara yol açtığına dikkat çekmektedir.İletişim araçlarında, özellikle de basında var olan, tüketime devamlı katılabilme psikolojisinin yaratılmasının, başlı başına amaç edinmiş bir yayın anlayışına dönüşümünden bahsetmektedir.Kısaca,

Habermas, tüketim toplumunun oluşumunda basın bir araç olduğuna vurgu yapmaktadır.(Altuntaş, ty : 2010)

Habermas, iletiimsel eylem kuramında, bireyleri çevrelerini şekillendirmede edilgen bir nesne olarak değil, etkin bir özne olarak düpünmüp ve bunu yetkinlik kavramıyla ilintilendirmiştir. Habermas, iletişimsel eylem aracılığıla kültürel bilginin iletilebileceğini ve yenilenebileceğini, toplumsal bütünlemenin sağlanabileceğini ve bireysel özdeşlemenin gerçekleşebileceğini düşünmüştür. ideal bir iletim toplumu, ileri sürülen tüm delillerin anlaşılması ve gerçekliğinin betimsel olarak yargılanabilmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Tartışma yeteneği yalnızca iletiimin yozlaşmasını ya da sekteye uğramasını önlenmesi halinde Bunun için etik normatif ideal varsıyıma varması gerekmektedir. Buna göre, genel uygulamanın herkesin istemini tatmin edeceği öngörülebilien her norm, normun sonuçlarının ve yan etkilerinin ilgili herkes tarafından özgürce kabul edilebilir olmasını,. Herkesi kapsayan evrensellik ilkesi, yalnızca pratik bir söylemin tüm katılımcıların anlamasıyla bulunan ya da bulunma yeteneğine sahip olan normlar geçerlilik iddiasında bulunabileceği köpülunu, söylem etiğinin temel kural olarak içermektedir (Alver, 15.; ty).

1.1.1.7 Dinler ve Siyasal Alana Yaklaşımı

Tarihte siyasal iktidarın politikalara karşı gelişen muhalefetin kendini itikadî kavramlarla teyit etme çabasına karşı benzer eğilimle onların görüşlerini bertaraf etme uğraşısı yetmişüç fırka rivayetiyle güçlenmiştir. Eğer tek bir fırka hakikati temsil ediyor ise, diğer firkaların görüş açıklaması, toplumu dalâlete çağırma anlamına gelecektir. Müslümanların çok sayıda firkaya ayrılması ve bunların yalnızca birinin kurtuluşa ermesi, her konuda onun kriter olması demektir. Buna göre bir görüş “fırka-i nâciye”nin görüşüne uyuyorsa haktır. Değilse onunla ilgili iki ihtimal vardır: küfür ve dalâlet. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında muhalefet ya küfrün ya da dalâletin izharıdır (Ardoğan, 2004 8-9).

Müslüman teolojilerine de iktidarlara Allah'ın iradesine dayandıran görüş, kader inancının bir uzantısı olarak girmiş ve özellikle yönetimi mülke dönüştüren zorba

yöneticiler tarafından da destek görmüştür. Emeviler zamanında, hem idareye karşı hoşnutsuz tutum hem de kabullenmeyi bir arada düşününce, kader, halk kitlelerini teskin edici bir rol oynarken, siyasetin mimarları için de meşruiyet noktası olmuştur. Emevî taraftarları, Allah'ın vekilliği şeklinde anlama eğiliminde oldukları hilafetin, değişmesi söz konusu olmayan Allah'ın kazası olduğunu, daha sonra da Abbasîler, sultanullâh, emînullah, el-imâmu'l-mustasfa ve zıllullâh gibi cebr içeren unvanlarla, Allah'ın iradesinin halifeler aracılığıyla somutlaştığını ileri sürmüştür (Câbirî, 2002 ; 70).

1.1.2 Siyasi Parti Tipleri

1.1.2.1 Kadro Partileri

Kadro partileri, geleneksel statü liderliğine dayanan, seçkinci, kişisel ilişkiler ağına bağlı parti tipidir. Kadro partisi için önemli olan üye sayılarının arttırılmasından ve geniş halk kitlelerinin örgütlenmesinden çok seçkinlerin bir araya getirilmesidir. Toplumda itibar sahibi kişiler aday listesine yerleştirilmekte, bu kişilerin ismi etrafında kampanya yürütülmektedir. Bu partilerin etkinlikleri genel kural olarak seçim dönemi ile sınırlıdır. Bu yüzden bu partilerde güçlü bir teşkilatlanma yoktur. Kadro partileri için doktrin ve ideolojiye ilişkin sorunlar ikinci plandadır. Bu partilerde üyelikler genellikle çıkara veya alışkanlığa dayanmaktadır ve parti finansmanı partinin üzerinde yükseldiği belirli kliklerden alınan bağış ve yardımlarla sağlanmaktadır (Dinçer, 2006: 7).

Kadro Partileri, ödediği vergilerin sağladığı bir siyasal ve sosyal ayrıcalıkla siyaset yapmaya hak kazanmış ve siyaset yapmasında sakınca görülmeyen ya da gerçekten en çok korunacak çıkarlar onların olduğu için siyasette ön plana çıkmak zorunda kalmış soyluların, zenginlerin örgütlendiği, meydana getirdiği partilerdir (Akdoğan, 2008: 4).

1.1.2.2 Kitle Partileri

Kitle partileri ise geniş üye tabanına sahip partilerdir. Bu partiler finansmanlarını üyelik aidatlarıyla sağlayan ideolojik karakteri güçlü partilerdir

Güçlü ve genellikle oligarşik eğilimler gösteren bir parti teşkilatlanmasına sahiptirler ve faaliyetleri seçim zamanlarıyla sınırlı değildir (Dinçer, 2006: 7).

Kitle partileri yirminci yüzyılın başlarında, kitlelerin oy hakkına kavuşarak politikada yer almaları sonucunda ortaya çıkmışlardır. Sosyalist akımlar kitle partilerinin oluşmasında etkili olmuşlardır (Akdoğan, 2008: 6).

Kitle partilerinin en belirgin özellikleri, üyelerinin çok olması ve bunu daima arttırmak arzularında bulunmalarındır. Bundan amaç; partinin maddi ve manevi gücünü yükseltmektir. Yasallık mücadelesi veren yeni sosyal güçlerin, sınıfların, sendikal yığınların çıkarlarını korumak için zenginlerin desteğine sahip olamayacaklarından, maddi olanaklara sahip olabilmek için örgütlenme biçimlerini geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bunun için de kitle partileri devamlı üye kaydetmek için çalışırlar (Akdoğan, 2008: 6).

1.1.3 Siyasal Parti Sistemleri

1.1.3.1 Tek- Parti Sistemi

Tek partili sistemde kişisel olarak müsaade edilen partiler önemsizdir. Tek partinin görevi, vatandaşlara partinin politikasını kabul ettirmektir. Parti bazı polis yetkilerini elinde bulundurur. Bu partilere karşı yapılan görüşler siyasal suç kabul edilmektedir. Yarışmacı olmayan bu sistemde iktidar mücadelesi partiler arası bir sorun olmaktan çıkmaktadır. Duverger'in ifadesine göre tek parti, demokrasi çerçevesi içinde doğmuş olan, genel bir yönetimin diktatörlüğe uydurulmasından başka bir şey değildir. Yirminci yüzyılın büyük siyasal yeniliği tek parti değil, çok partidir. Türkiye de tek Parti sistemine 1946 yılına kadar iktidarı elinde tutan CHP örnek oluştur (Akdoğan, 2008: 8).

1.1.3.2 İki Partili Sistem

Bir ülkede ikiden fazla mevcut parti olmasıyla birlikte, iktidar yarışı iki büyük parti arasında gerçekleşiyorsa ve küçük partiler iktidara ağırlığını koyabilme

gücünden yoksun bulunuyorsa, o ülkede iki partili sistem yaşanmaktadır (Akdoğan, 2008: 12).

Saf iki parti sisteminin temel özelliği, parlamentoda iki büyük partiden birinin salt çoğunluğu sağlayarak hükümeti tek başına kurabilmesidir. Sistemde seçim kampanyalarının, bir seçimden diğerine başka partilere oy veren “yüzen oylar” da denilen kararsız seçmen üzerine kurulması, parti program ve görüşlerinin ılımlı olmasına neden olmaktadır. İngiltere’de olduğu gibi sistem, seçim sistemi ile desteklendiği takdirde, üçüncü partiye giden oyların boşa gitmemesi için, seçmen tercihini iki büyük partiden yana kullanmakta ve bir üçüncü partinin gelişimi mümkün olmamaktadır (Akdoğan, 2008: 12).

1.1.3.3 Çok Partili Sistem

Avrupa’da İskandinav ülkelerinde ve Türkiye’de bu sistem geçerlidir. Türkiye’de devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı hareket edilmedikçe aşırı sağdan aşırı sola kadar her partinin kurulması olanağı vardır. Çok partili sistemlerde seçmen oyunu kullanırken, ülkeyi yönetecek olan hükümeti değil, kendi çıkar ve görüşlerini temsil edecek kişileri seçmiş olmaktadır. Çünkü hükümet daha sonraki zamanda partiler arasında yapılacak pazarlık ve uzmanlarla ortaya çıkacaktır. Aşırı çok partili sistemlerde ülkenin temel sorunları üzerinde görüşler bakımından çok farklı ve birbirleri ile uyuşmayacak kadar geniş bir partiler yelpazesi vardır. Bu sistemde sağ ve sol uçta yer alan partilerin varlığı, çok yönlü bir kutuplaşmaya yol açmaktadır. İlimli çok partili sistemden farklı olarak rejim üzerindeki “consensus” hayli zayıftır. (Akdoğan, 2008: 14).

1.1.3.4 Hakim Parti Sistemi

Hakim parti kavramını, ilk 1951 yılında M. Duverger kullanmıştır. Hakim parti sistemi iki veya daha çok partiyi kapsayan bir sistem içerisinde, bir partinin

uzun bir süre rakiplerine oranla üstün bir duruma gelmesi ve önemli bir fark kazanması şeklinde tanımlanabilmektedir. Parti yasama organının oluşmasında belirginleşmektedir (Akdoğan, 2008: 15).

Hakim partinin, ideolojisi ve doktrini toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilir. Bağımsızlığın kazanılmasında parti liderlerinin rolü büyük olduğu için, bu sisteme genellikle bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde rastlanılmaktadır. Hindistan'daki Kongre Partisi hakim partiye örnektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrada bu partiye karakter olarak benzeyen partiler çıkmıştır. Japonya hakim partili sisteme klasik bir örnek olarak gösterilmektedir (Akdoğan, 2008: 15), ancak son seçimlerde Japonya'da iktidar partisi değişmiştir. Hakim parti aslında bir sistem yani rejim partisidir. Buna örnek olarak Rusya'nın Büyük Rusya Partisi'ni örnek verebiliriz. Hakim partiler sürekli iktidarda kaldıklarında diktatörlüğe kaymaya neden olabilmektedir (Akdoğan, 2008: 15).

1.1.4 Siyasal Partiler

1.1.4.1. Geçmişten Günümüze Sosyalist Partiler

Sosyalist partiler geniş bir örgütlenmeye dayanmaktadır. Yöneticiler seçimle iş başına gelmektedirler. Üst ve alt kademeler arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Merkezîyetçi bir sistemi benimseyen bu partilerin en alt kademelerinde örgütlenme vardır. Bunun sonucu olarak, yerel şubeler ve milli kongreler milletvekili adaylarını tesbit edebildiği için adayların tesbiti daha demokratiktir. Partinin milletvekilleri parti içinde daima üstün rol oynamaktadır (Akdoğan, 2008: 9).

1.1.4.2 Geçmişte Günümüze Faşist Partiler

Faşizm diğer tüm ideolojilerde olduğu üzere, siyasal ideolojilerin birbirleri arasında var olan ilişkisine uygun biçimde kendini var eden bir düşünme ve eylem biçimidir. Zeev Sternel'in yaptığı tanıma baktığımızda, faşizm milliyetçiliğin bir

sentezi, anti-Marxist sosyalizm ve liberalizmin devrimci eğilimini, demokrasiyi ve Marksizmi reddeden bir siyasi ideoloji olarak tanımlanmaktadır (Dinçer, 2006: 46).

Faşist partiler bireylerin doğuştan aciz olduğunu savunmaktadırlar. Uluslarında insanlar gibi yöneten ve yönetilen olarak ayrılabilceğini düşündüklerinden, faşist partiler bundan yola çıkarak kitlelerin yönetilmesi fonksiyonu için kurulmuş olduklarını ileri sürmektedirler. Bu yüzden faşist partiler, komünist partiler gibi geçici değil; devamlılık isteği ile kurulmuş siyasi bir kuvvet kimliğine sahiptirler (Akdoğan, 2008: 10-11).

Faşist partilerin en önemli özelliği, kitlesel örgütlenmede askeri bir disiplin ve tekniği uygulamak istemesidir. Komünist iş yeri hücrelerinin aksine, Faşist partinin ikametgaha dayanan “heyetleri” vardır. Bu heyetlerin üye sayıları değişebilir, fakat genellikle en fazla 10 kişi olurlar. Bu üyeler partinin aktif üyeleridir. Bunlar birleşerek partinin milis kuvvetlerini meydana getirmektedirler (Akdoğan, 2008: 11).

1.1.4.3 Geçmişte Günümüze Liberal Partiler

Liberal partiler dünyada ilk kez Demokrasi ile yönetilen ülkelerde görülür. Burjuvaziler krallara ve soylulara karşı bu parti altında bir araya gelmişlerdir. Liberal partiler kadro partileridir. Seçim zamanında çalışırlar. Sermaye gruplarının desteklediği deneyimli siyasi adamları içinde bulundurur veya iş adamları direk bu partide siyaset yapabilirler. Bütçeleri iş adamları tarafından karşılanır. ABD’de hem Cumhuriyetçi Parti hem de Demokrat Parti Liberal Eğilimli Partidir. İngiltere’de Liberal Parti, Türkiye’de merkez sağ dediğimiz partiler 1950-1960 Dönemi Demokrat Parti, Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisidir.

1.1.4.4 Geçmişte Günümüze Muhafazakar Partiler

Muhafazakar partiler mutlaki yönetiminden demokratik yönetime geçen ülkelerde liberallere ve sosyal demokratlara karşı kralın ve aristokratların hakkını

savunmak için kurulmuştur. Muhafazakar partiler devlet ve toplum düzenindeki yeniliklere şüpheyle yaklaşır. Köktenci değişikliklere karşıdır. İngiltere’de Muhafazakar Parti, bu tip parti örneğidir.

Muhafazakar kimliğini en çok destekleyen faktörlerden birisi dindir. ancak diğer şartlar da (kültür, töre, eğitim vb.) muhafazakarlığı belirlerler. Türkiye’de hiçbir parti tam olarak kendisini muhafazakâr olarak görmemiştir. Ancak merkez sağ ve milliyetçi partiler reformlara karşı biraz daha çekinceli hareket ederler. Partilerin temelinde muhafazakarlık vardır. DP’de Adalet Partisi, DYP’de ANAP’ta ve AK Parti’de muhafazakarlık eğilimleri görünür. AK Parti kendisini Muhafazakar Demokrat olarak tanımlamıştır.

1.1.4.5 Geçmişte Günümüze Dinsel Temelli Partiler

Dünyada dinsel temel üzerine veya mezhep üzerine kurulan partiler vardır. Çok farklı dinsel grubu veya din içerisinde farklı mezhebi barındıran ülkelerde bu tip partiler kendi dini hassasiyetlerini koruyabilmek ve ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek için siyasi oluşuma gitmektedirler. Bu ülkeler genellikle gelişmekte olan ülkelerdir. Örneğin Mısır, Irak, Lübnan, v.b. Türkiye de dini temelli partiler 1960 yılların sonunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Necmettin Erbakan önderliği yaptığı Milli Görüş Harekati dini milli hassasiyetleri baz alarak halkın dini hassasiyetleri üzerinden siyaset oluşturmuştur. Parti programında İslam dinini referans almış ve bunun sonucunda dindar kitle üzerinde etki uyandırmıştır. Bu yönden sık sık laiklik karşıtı oldukları için Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Milli Görüş Partileri; Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisidir.

1.1.4.6 Geçmişten ve Günümüze Milliyetçi Partiler

Milliyetçi partiler dünyada ve Avrupa’da demokratik rejime geçildikten sonra hep var olmuştur. Milliyetçi partiler kitle tipi partilerdir. Seçim zamanı değil de her dönemde çalışırlar. Parti bütçeleri üyelerin aidatlarından sağlanır. Parti

programlarında ekonomiden ziyade milli, kültürel ve siyasi konuların yayılması ve korunması için çalışırlar. Ülkenin tamamına yönelik veya bölgesel olabilirler. Bu partilerin teşkilatları her zaman hareketlidir. Partiye ve lidere itaat ön plandadır. Sıkı bir disipline sahiptirler. Partiye herkes üye olamaz. O partinin ilkelerini benimseyenler üye olabilir. Partide gönüllülük esastır. Örnek olarak, Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi, İspanyada Bask Partisi, Türkiye'de diğer ülkeler kadar katı olmasa bile Milliyetçi Hareket Partisini örnek verebiliriz.

1.1.4.7 Atatürkçülük ya da Kemalizm ve Türkiye'de Siyasal Partiler

Türk Milletinin tam bağımsızlığa, huzur ve refaha sahip olması, devletin millet egemenliği esasına dayandırılması, aklın ve ilmin rehberliğinde Türk kültürünün çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkarılması amacı ile; temel esasları Atatürk tarafından belirlenen devlet hayatına, fikir hayatına, ekonomik hayata ve toplumun temel müesseselerine ilişkin fikirlere ve ilkelere Atatürkçülük denir (www.egze.com; MEB, 1998: 326).

Atatürkçülüğün kişi ve millet olarak benimsenmesi, tanıtılması, sevdirmesi mevcut ve gelecekteki saptırıcı ve tutucu cereyanlara karşı korunması, Türk devletinin gelişmesinin, güçlenmesinin ve parlak geleceğinin güvencesidir. Atatürkçülük bir bütündür. Atatürk ilke ve inkılapları ayrı ayrı değerlendirilemez. Onları, bir bütünü oluşturan unsurlar olarak anlamak ve değerlendirmek gerekir. Atatürk ilkelerinin ve inkılaplarının, Atatürkçülükte birbirinden daha az önemli olması diye bir şey düşünülemez. Atatürkçülük Türk halkının ve Türk yurdunun tabiatından, tarihinden ve ihtiyaçlarından doğmuştur. Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçlar. Türk devletinin dayandığı esaslar (Atatürk İlkelerini Bütünleyen İlkeler) Tam Bağımsızlık, Millî Egemenlik, Millî Birlik ve Beraberlik, Yurtta Barış Dünyada Barış, Çağdaş Uygarlık Seviyesinin Üstüne Çıkmak, Pozitif Bilimin Rehberliği ve Akılcılıktır (www.egze.com; MEB, 1998: 326).

Atatürkçülüğün tanımı “Atatürk’ün inkılaplarından, düşüncelerinden, sözlerinden ve demeçlerinden çıkan ülküler, ilkeler ve eylemler bütünü” olarak yapılmaktadır. Atatürkçü düşüncenin kesin ve belirgin hedefi, Misak-ı Milli sınırları içinde sosyolojik anlamda bir ulus devleti ortaya çıkararak Türk ulusunun tam bağımsızlık çerçevesi içinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırılmasıdır. Atatürk milliyetçiliği bu yönleriyle ırkçılığa ve din milliyetçiliğine dayanmamaktadır (Akdoğan, 2008: 21; Göze, 1982: 367).

1.1.5 Siyasal Sistemde Siyasal Partilerin İşlevleri

Bu kısımda anlatılacak konular şunlardır: Siyasal Partilerin Menfaatlerin Birleştirilmesi İşlevi, Siyasal Katılma İşlevi, Siyasal Toplumsallaşma İşlevi, Siyasal Sistemin İşleyişine İlişkin İşlevler, Program Yapma İşlevi, Haber Alma-Verme İşlevi, Partilerin Kendilerine İlişkin Faaliyetleridir.

1.1.5.1 Menfaatlerin Birleştirilmesi İşlevi

Siyasi partiler genelde işletmelerin, işçilerin, dini etnik veya diğer grupların çıkarlarını savunmalarını sağlayan araçlar olarak gelişmektedirler. Toplum içinde mevcut olan birçok menfaatin ortaya konulmasına ve gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. (Akdoğan, 2008: 23; Heywood, ty: 365).

Partiler bir yandan çıkarları ve görüşleri birleştirerek temsil ederlerken öte yandan da çıkar ve görüş sahiplerini yönlendirip eğitmektedir. Onlara olayları değerlendirmede kullanabilecekleri belirli bir bakış açısı kazandırmaya çalışmaktadırlar. Üyeleri ve yandaşları partilerinin aracılığı ile siyasal sistemle bütünleşmektedirler (Akdoğan, 2008: 24).

1.1.5.2 Siyasal Katılma İşlevi

Siyasal katılma, toplum üyesi kişilerin siyasal sistem karşısındaki tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Katılma basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsamaktadır (Akdoğan, 2008: 24).

Siyasal liderlerin ve siyasal sorumluluk üstlenecek kişilerin yetiştirilmesi ve seçimi partilerin temel görevleri arasında yer almaktadır. Bu işi başka herhangi bir kurumun veya örgütün yerine getirmesi mümkün değildir. Partisiz sistemlerde kadroları değişik mekanizmalar belirlerken demokratik sistemlerde partiler bu işlevi görmektedir (Akdoğan, 2008: 25).

1.1.5.3 Siyasal Toplumsallaşma İşlevi

Siyasal toplumsallaşma, bireylerin siyasal sistemdeki rollerinin neler olduğunun öğrenilmesi, siyasal kültürü oluşturan değerlerin inançların ve davranış kalıplarının benimsenmesi ve devam ettirilmesi sürecini ifade etmektedir. Siyasal toplumsallaşma sürecinde aile, okul arkadaş gurubu, medya araçları gibi kurumlarla birlikte siyasal partilerin de önemli işlevleri bulunmaktadır (Akdoğan, 2008: 25-26).

Siyasal partilerin siyasal katılımı arttıran etkileri vardır. Örneğin kitle partileri yürüttükleri eğitim faaliyetleriyle bireylerin belli bir siyasal kültür, bilinç ve tutum kazanmalarında, siyasal ortamı algılamalarında ve katılım göstermelerinde etkili olmaktadır (Akdoğan, 2008: 26).

1.1.5.4 Siyasal Sistemin İşleyişine İlişkin İşlevler

Siyasal partilerin, devleti yönetmek üzere siyasal iktidarı kullanma sorumluluğunu üstlenmesi veya muhalefette kalmak suretiyle iktidarı denetlemesi gibi bir başka sorumluluğu üstlenmesi ile ilgili hususlardır. Partiler devletin iki ana kolu arasındaki yardımlaşmayı sağlarlar, bunlar meclis ve yönetimdir. Parlamenter sistemlerde bu, hükümetin mecliste çoğunluğa sahip olan ana parti ve partiler tarafından kurulmasıyla etkin bir biçimde teminat altına alınır (Akdoğan, 2008: 27).

1.1.5.5 Program Yapma İşlevi

Modern toplumlarda farklılaşma yüksek, dilekler çok ve karmaşık buna karşılık olanaklar kısıtlı ve sınırlı olduğundan gerçekleştirilmesi zorunlu amaçların tayini, mutlaka bazı tercihleri gerekli kılmaktadır. Zorunlu görülen reformlar, bunların tipleri, nasıl ve hangi olanaklarla gerçekleştirileceği açık seçik ortaya konmakta, yani bir program çerçevesinde kamuoyuna iletilmektedir. Program yapma işlevini partiler gerçekleştirir ve iktidarda oldukları sürece bu programı uygulamakla görevlendirilir. Eleştiriler bu uygulama çerçevesinde ileri sürülür (Akdoğan, 2008: 28).

Partiler; program yapma, karşıt programları eleştirme, yeni programlar ortaya sunma faaliyetleri göstererek kamuoyunun eğitilmesi, siyasal bakımdan biçimlenmesine yol açmakta, seçmenlerin ister iktidar ister muhalefet partileri karşısında daha uyanık tutum içinde olmasına olanak sağlamaktadırlar. Aynı zamanda, siyasal sistemin aldığı kararlar sonucunda ortaya çıkan üretimi, bu üretime bir yön çizmesi gerektiğinde bu yönde değişiklikler yapılması, yani siyasal sistemin kendisine amaçlar tayin etmesi işlevi programlaştırma yoluyla partilerce gerçekleştirilmektedir (Akdoğan, 2008: 28).

1.1.5.6 Haber Alma-Verme İşlevi

Haberde tam olarak nesnellik mümkün olmamakta, iktidar partileri icraatlarını olumlu yönleriyle, muhalefet partileri ise eleştirel açıdan bu icraatları kamuoyuna bildirmektedirler. Haber böylece yukarıdan topluma iletilirken, kültür düzeyinin ve bilinçlenmenin işlevinde bir yorumlanmaya tabi tutulmakta, partilerin ideolojilerinin katılığı ölçüsünde bu yorumlama sertleşmekte, yapısal sorunları kapsayabilmektedir. Çok sayılı kaynaktan beslenen kamuoyu, böylece haberlerin doğruluğunu araştırmak gerekliliğini duyacak, bu durum da siyasal sistemin gelişmesi açısından bir ilerleme oluşturacaktır. Haberleşme mekanizması, çift taraflı işleyen bir mekanizma olduğu için, bu gidiş geliş iktidar ve toplum ilişkilerine bir anlam vermektedir. İktidar faaliyetlerinde toplumu, hem iktidar hem muhalefet partileri haberdar etmektedirler. Karmaşık modern toplumlarda, belli bir icraat topluma değişik partilerce farklı olarak iletilecektir (Akdoğan, 2008: 28-29).

1.1.5.7 Partilerin Kendilerine İlişkin Faaliyetleri

Bir partinin siyasi hayatta yaşayabilmesi için kadrolar ve maddi kaynaklara gereksinimi vardır. Partilerin üyeye ve kadrolara ihtiyacı değişik yollardan karşılanmaktadır. Her partinin üyelik konusundaki tutumu aynı değildir. Bazı partiler çok üyesi olmasını isterken, bazı partiler çok fazla üye istemeyebilmektedir. Fakat her durumda partiler üye bulmak ve onları yetiştirmek, partiye bağlanmak gereğini duymaktadırlar (Akdoğan, 2008: 29).

1.2 MEDYAYA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR ve KURAMLAR

1.2.1 Normatif Medya Yaklaşım ve Kuramları

Bu başlık altında şu konular işlenecektir. Otoriter Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi, Sosyalist Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi, Liberal Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi, Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı ve Kuramsal Çerçevesi.

1.2.1.1 Otoriter Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi

Devletin üstünlüğünün benimsendiği yetkeci sistemlerde amaç, devletin varlığını ve sürekliliğini korumaktır. Devlet aleyhine gerçekleştirilen her türlü eylemi cezalandıran bu sistem, kişinin hak ve hürriyetlerini gözardı etmektedir. Yetkeci sistemlerde medya, rejim adına kamuoyu oluşturan bir görev üstlenmekte, medyanın amacı, rejim doğrultusunda partinin ve yönetimin sözcülüğünü yapmak olarak belirmektedir (Bektaş, 2000: 9; İmançer, 1991: 33).

Yetkeci kuram, kitle iletişim araçları için de benzer görüşler içermektedir. Kitle iletişim araçlar, yönetimi elinde bulunduran güçlerin kontrolünde, yönetimin politikalarını destekleyen ve sürekliliğini sağlayan bir araçtır. Bu sistemde kitle iletişim araçları iktidarın çıkarlarına ters düşen, halkın siyasi ve toplumsal değerlerini saptırıcı hiçbir etkinlikte bulunamaz. Medyanın bu tür bir etkinlikte bulunması suç unsuru sayılır (Bektaş, 2000: 9; Vural, 1994: 12).

Mc Quail yetkeci medya kuramının uyguladığı sistemlerde medyadan beklentileri şöyle sıralar (Bektaş, 2000: 12; Mc Quil 1994: 121):

1. Siyasal otoritenin zayıflamasına yol açacak hiçbir yayın yapmamalıdır.
2. Daima siyasal otoriteye yardımcı olmalıdır.
3. Egemen ahlaki ve siyasal değerlere saldırmamalıdır.
4. Bu ilkeler doğrultusunda medya sansür edilebilir.

5.Otoriteye yönelik kabul edilemez saldırılar, resmi politikadan sapmalar ve ahlaki değerlere yapılan saldırılar suç sayılır.

1.2.1.2 Sosyalist Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi

Belli dönemlerde Almanya ve İtalya’da uygulanan sosyalist sistem, gelişimini Sovyetler Birliği’nde tamamlamıştır. Kaynağını Marksist, Leninist, Stalinist düşüncelerden alan sosyalist medya kuramı, 19. yüzyılda Rus düşüncesi ve Hegel’in fikrinin karışımıyla ortaya çıkmıştır. Kurama göre medyanın ana amacı, Sovyet Sosyalist rejiminin özellikle de partinin diktatöryasının devamına ve başarısına katkıda bulunmaktır. Sosyalist medya kuramının uygulandığı ülkelerde medyayı kullanma hakkı, Ortodoks partiye ve parti üyelerine verilmiştir. Hükümetin bir kolu olarak görev yapan, hükümet politikalarını yakından takip eden medya partiye yönelik eleştirilerde bulunamaz (Bektaş, 2000: 13).

Medya, Marksist-Leninizm’in ilkeleri doğrultusunda insanları eğitir, yürütülmesi gereken hizmetlerde insanları harekete geçirerek, onların aynı olaylar karşısında aynı fikirlere sahip olmasını sağlar. Geleneksel sosyalist medya kuramının yalnızca “devletin bürokratik tahrifatlarına karşı koruyuculuk işlevi” ögesi, medyaya serbest hareket etme ve kampanya yapma izni verir (Bektaş, 2000: 13).

McQuail (1994: 130), kuramının varsayımlarını şu şekilde özetlemiştir:

1. Medya, işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmeli ve kontrolünde bulunmalıdır.
2. Medya, özellikle mülkiyete tabi olmamalıdır.
3. Medya, toplumu eğitim yoluyla sosyalleştirmeye, bilgilendirmeye ve harekete geçirmeye yönelik pozitif fonksiyonlarda bulunmalıdır.
4. Medya, yalnızca topluma karşı değil, izleyicilere karşı da yükümlülüklerini yerine getirmeli, onların ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap vermelidir.
5. Toplumsal düzeni bozan yayınlar sansür edilebilir ya da yayından sonra yasal düzenlemeler kullanılabilir.

6. Medya, Marksist-Leninist kurallar doğrultusunda toplum ve dünya hakkında objektif bir görüş sağlamalıdır.

7. Medya çalışanlarının amaçları, toplumun çıkarlarına uygun olmalıdır.

1.2.1.3. Liberal Yaklaşım ve Kuramsal Çerçevesi

1688 yılından sonra İngiltere ve Amerika'da uygulanan liberal sistemin ilkeleri doğrultusunda oluşturulan liberal medya kuramı, kaynağını Milton, Locke ve Mill'in yazılarından almış, doğal haklar ve rasyonalizm felsefesi üzerine kurulmuştur. Liberal kuramın ilkelerinin benimsendiği sistemlerde medya, haber vermek, eğlendirmek, satmak, doğru keşiflere yardım etmek, hükümeti kontrol etme görevlerini yerine getirmekte, ülkenin gelişimi için faaliyette bulunanların medyayı kullanma hakkı bulunmaktadır. Liberal kuram, medyanın serbest pazar düşüncesi çerçevesinde kendi kendini kontrol edebileceği görüşünü benimsemekte, bunun yanında toplum huzurunu bozan bazı unsurlar konusunda medyaya yasaklar getirmektedir (Bektaş, 2000: 16; Siebert, 1963: 7).

Liberal kuramın belirlediği ilkeler doğrultusunda medya sisteminin işleyişi şöyle olacaktır (Bektaş, 2000: 18):

1. Medya yayınları üçüncü bir oluşum tarafından sansür edilemez.
2. Dağıtım ve yayın hakkı, ruhsat ya da izne tabi olmadan her bireye verilmelidir.
3. Medya kurumlarının hükümete, bürokratlara ya da partilere yaptıkları saldırılar cezalandırılmaz.
4. Yayınlanacak haberler konusunda sınırlama yapılamaz.
5. Doğru ya da yanlış fikirlerin düşünce düzleminde karşılaştırılması sağlanmalıdır.
6. Yayınların toplanması kurullarla sınırlandırılmaz (Bektaş, 2000: 18).

1.2.1.4. Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı ve Kuramsal Çerçevesi

Basının amacı ve görevleri, içinde bulunduğu siyasal sisteme göre değişmektedir. 16 ve 17. yüzyıllarda iktidarın tüm politikalarını desteklemek ve devletin hizmetinde olmak görevini yüklenen basın, bireyin isteklerini gözetmek durumunda değildi. Sosyal sistemin, siyasal sistemin ya da yetkililerin eleştirilmesi söz konusu bile olamazken, 18. yüzyıla gelindiğinde gazeteciler artık amaçlarını ve görevlerini sorgulamaya başladılar. Artık amaç devletin hizmetinde olmak değil, kamuoyu bilgilendirmektir. Böylece kamu, devletle ilgili gelişmeleri öğrenecek ve kendisini yönetenleri denetleyebilecekti. Demokrasinin gelişmesiyle birlikte basının bu fonksiyonu, diğer bütün fonksiyonlarının üstünde ve en önde geleni haline dönüştü. 20. yüzyılda liberal teoriler, Marksist kuramların da etkisiyle değişerek Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nı ortaya attılar. Serbest piyasanın kuralları, basın sektöründe işlemiyordu ve gittikçe tekelleşen medya düşüncesinin serbestçe ifadesini engellemekteydi. Yeni kuramda, medyayı yasaların yanı sıra kamuoyu ve meslek ilkeleri kontrol edecek, medyanın sorumluluğu bu çerçevede oluşacaktı (Bektaş, 2000: 20; Eryılmaz, 1999: 22-23).

Mcquail Toplumsal sorumluluk kuramının ana kurallarını şöyle sıralamaktadır (Bektaş, 2000: 23-24):

1. Medyanın toplumsal görevlerini kabul etmesi ve yerine getirmesi gerekmektedir.
2. Bu görevler yerine getirilirken profesyonel öğreticilik, gerçeklik, doğruluk, nesnellik ve denge standartlarının oluşturulması gereklidir.
3. Medya bu kuralları uygularken aynı zamanda kanunlar ve yerleşmiş kurumlar çerçevesinde kendini düzeltmelidir.
4. Medya suçta, şiddete veya kamu düzensizliğine teşvik edici, azınlık gruplara saldırı niteliği taşıyan yayınlardan kaçınmalıdır.

5. Medya tüm kurumlarıyla çoğulcu bir zihniyet taşımalı ve toplumların farklılıklarını değişik görüşlere yer vererek, cevap ve düzeltme hakkı tanıyarak yansıtmalıdır.

6. Toplumun, medyadan yüksek performanslı uygulamalar bekleme hakkı vardır ve kamu yararı adına yayınlara müdahaleye izin verilmelidir (Bektaş, 2000: 23-24).

1.2.2 Frankfurt Okulu, Eleştirel Teori, Kitle Kültürü ve Medya

Frankfurt Okulu, temelde birbiriyle ilişkili olan üç konu üzerinde durmuş ve söz konusu olguların eleştirel çözümlemesini yapmaya çalışmıştır. Frankfurt Okulu'nun üzerinde yoğunlaşmış olduğu konulardan ilki, sosyal bilimlerde pozitivist epistemolojik ve metodolojik eleştirisi, teknokratik-bürokratik yeni bir egemenlik biçiminin oluşumunda temel bir etmen olarak bilim ve teknolojinin ideolojik etkisine yönelik eleştirel bir tavır ve son olarak, kültür endüstrisi ya da genel olarak tahakkümün kültürel boyutlarının çözümlenmesidir (Şan ve Hira ty: 3). Kültür endüstrisi kavramı sosyal bilimler literatürüne Frankfurt Okulu üyelerinin, modernlik paradigmasının kültürü standartlaştırıcı etkisine yönelik bir eleştiri vasıtası olarak yaptıkları bir katkıdır (Şan ve Hira, ty: 3).

Frankfurt okuluna göre insan eylemi için rehber olarak özel bir konuları vardır. Birincisi bu teorilere inan failerin aydınlanmalarını yani onların gerçek çıkarlarını nerede olduğunu saptamalarını sağladığını, içkin anlamda özeleştirici,yani failleri en azından kendi kendilerine dayatmış oldukları bir zorlamdan (coercion), bilinçli insan eyleminin kendi kendini früste etmesinden kurtarır. İkincisi eleştirel teorilerin bilgi içeriği vardır, yani bilgi biçimlemleridir.üçüncüsü eleştirel teoriler epistemolojik olarak temel bakımlardan doğa bilimlerinden farklıdır.doğa bilimlerinde teoriler nesneleştirici,eleştirel teoriler dönüşlüdür.

Frankfurt Okulu'nun modernlik olgusuna yönelik geliştirmiş olduğu eleştirinin temel argümanları, aydınlanma, bilim ve rasyonalite gibi modernlik paradigmasını şekillendiren, bu yönü ile de geleneksel düşünce ve yaşam biçimlerini birbirinden ayıran, insana özgürlük vadeden söz konusu düşüncenin iddialarının aksine yeni egemenlik biçimlerinin taşıyıcısı olduğu yönünde biçimlenmiştir. Bu

egemenlik biçiminin temel karakterini homojen bir toplum yaratma ideali oluşturmaktadır. Söz konusu idealin referans noktası modern sosyal bilim anlayışı tarafından şekillenmektedir (Şan ve Hira, ty: 4).

Eleştirel düşünörlere göre kitle költürü ve költür endüstrisi eleştirisi, modernliğin kurmuş olduğu denetim ağının ve elik kafesin toplumun manipöle edilmesinde ne derece etkin bir işlev gördüğünü göstermek için son derece elverişli bir görev ifa etmektedir. Költür endüstrisi görünüşte toplumsal anlamda eşitlikçi bir yapı oluşturuyor gibi görünse ve bireyselleşmeye destek veriyor iddiası taşısa da esasta bunun tam karşıtı bir konumda bulunmakta, bireyi şeyleştirerek nesneleştirerek makinenin bir dişlisi mesabesine indirgemektedir. Modernliğin bünyesinde var olan bu elik kafes, bireyi, költür endüstrisi aracılığıyla denetim altına almaktadır. Özellikle teknolojik alanda yaşanan gelişmeler bu denetim ve tahakküm süreçlerine daha da hız katmaktadır. Teknolojinin hayatın her alanında yaygınlaşp gelişmesi Avrupa’da otoriter rejimlerin denetimlerini arttırmalarına hizmet ederken, Amerika’da da költür endüstrisinin hegemonyasına güç katmaktadır (Şan ve Hira, ty : 4).

1.2.3 Medyanın Görev ve İşlevleri

Bu kısımda Haber - Bilgi Verme İşlevi ve Hegemonya, [Denetim ve Eleştirici İşlevi ve Hegemonya](#) işlenecektir.

1.2.3.1 Haber - Bilgi Verme İşlevi ve Hegemonya

Medyanın temel görevi topluma gelişen olaylarla ilgili doğru bilgi aktararak toplumu olan bitenden haberdar etmektir. Medya toplumu bilgilendirerek bilinçli bir toplum yaratarak kamuoyunun oluşumuna hizmet etmektedir. Böylece toplumu yönlendirip kişileri siyasal alanda bilinçli hale getirerek demokrasiyi geliştirmektedir (Özdemir, 2006: 11).

1.2.3.2 Denetim - Eleştirici İşlevi ve Hegemonya

Demokrasinin bir gereği olarak siyasal iktidarın icraatlarını araştırıp, inceleyip, eleştiriler getirerek kamuoyunu bilgilendirmek ve aydınlatmak gibi toplumsal bir görev ile donanmış durumda olan basın, elbette ne yargısız infaza yönelmeli ne de iktidarı elinde tutanlara hoş görünmeye çabalamalıdır (Vural, 2008: 85).

Medya devletle toplum arasında bir köprü görevi görmektedir. Devlet icraatlarını halka medyayla aktarmaktadır. Böylece medya toplumu bilgilendirerek toplum adına devleti denetleyen yasama-yürütme-yargıdan sonra dördüncü bir güç olmaktadır (Özdemir, 2006: 12).

Medya toplumda olup bitenleri yayın organlarında yansıtarak toplumsal kesimlerde kanaat oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Medya hem bireyleri siyasal sistem hakkında bilgilendirmektedir. hem de siyasal sisteme katılmalarını sağlamaktadır. Böylece medya halkı bilgilendirici, eğitici bir işlev görerek kamuoyunun oluşumuna hizmet etmektedir (Özdemir, 2006: 12).

1.2.3.3 Eğitim - Eğlendirme İşlevi ve Hegemonya

Medya haber verme görevini yerine getirerek halkı bilgilendirmekte dolayısıyla eğitmektedir. Medya sadece bilgilendirip, eğitmez aynı zamanda eğlendirme görevi de vardır. Medyanın bir diğer görevi de toplumu yansıtmaktır. Medya toplumdaki sorunları, görüşleri, dilekleri yayın organlarında yansıtmakla görevlidir. Bunu da geniş bir kültüre, sahip belirli alanlarda uzmanlaşmış, konuları ve olayları bir yorumlayabilen bir basın eğitme işlevini istenen düzeyde yerine getirebilir (Özdemir, 2006: 12).

1.2.3.4 Kamuoyunu Aydınlatma İşlevi ve Hegemonya

Basının toplumsal bir kurum olma özelliği nedeniyle sosyal sorumlulukları, bu sorumlulukla birlikte ticari kazancın ötesinde bir görevi ve toplumun iletişim kurumu

olması nedeniyle önemli işlevleri bulunmaktadır. Bunlar bir bütün haline geldiğinde basın, yöneldiği kitle üzerinde dolaylı ya da dolaysız, olumlu ya da olumsuz, az ya da çok oranda bir etkileme, yönlendirme ve saptama gücüne sahiptir (Vural, 2008: 87).

Değişik kültürleri, müzik tarzlarını, sanat eserleri ile akımlarını, bilim ve teknikteki gelişmeleri, değişik toplumları ve onların yaşam biçimlerini çeşitli yazı türleri aracılığıyla insanlara aktararak eğitime fonksiyonunu gerçekleştirmektedir. Mütareke ve özellikle Milli Mücadele yıllarında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Milli Mücadele Basını doğmuş ve gelişmiştir. En önemli bölgeleri düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, diğer kısımları bir ölüm kalım savaşı hazırlığıyla çırpınan bir ülkede, en ilkel koşullarla filizlenme çabaları sürdüren basının tam bir hüviyete kavuşamayacağı aşıkardır. Kağıdın, mürekkebin bile bulunmadığı, meslekten yetişmiş müretteb ve matbaacının olmadığı illerde, her çeşit yokluğa rağmen bir-iki sayfalık gazeteler çıkarılmış, Anadolu halkının birlik ve beraberliğini sağlama çabaları sürdürülmüştür (İnuğur, 1993: 351).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ DÖNEME KADAR BASIN TARİHİ

2.11 - DÜNYADA VE TÜRKİYE DE MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİNİN KISA TARİHÇESİ

İletişim herkesin bildiği ancak çok kişinin doyurucu biçimde tanımlayabildiği bir insan etkinliğidir. İletişim yüz yüze konuşmadır, televizyondur, enformasyon yaymadır, saç biçimimizdir, edebi eleştiridir: listeye sonsuz sayıda ekleme yapılabilir. Akademiye gelen yüz yüze geldiği sorunlardan birisi şudur. Biz “çalışma konusu” teriminin insani iletişimi gibi çok çeşitli ve çok yönlü bir alana uygulanabilir mi? Örneğin, yüz ifadeleri ile ilgili araştırmaları edebi eleştirisiyle bağlantılandırmak için bir umut ışığı söz konusu mudur? Böyle bir çabaya girmeye değer mi? Bu tür soruların gerisinde yatan kuşku, iletişimin, sözcülüğün normal akademik anlamı ile bir çalışma konusu değil, çok disiplinli bir çalışma alanı olduğu biçimde bir görüşe yol açabilir. Bu görüş, psikolog ve sosyologların iletişimsel insan davranışı hakkında bize söyleyeceklerinin, edebiyat eleştirmenlerin söyleyecekleriyle çok az ilgisinin bulunduğunu önerebilecektir (Fiske, 2014: 71).

Ne zaman medya veya iletişim terimleri dile getirilse, çoğumuzun kafasında günümüz dünyasında her tarafa yayılmış teknoloji canlanır. İletişim öğrencileri ise tarihsel açıdan daha öncelere gidip geçmiş 200 yılın gazetelerini, on beşinci yüzyılda matbaanın icadını veya Antik Yunan Alfabesinin kökenlerini düşünebilirler. İletişim medyasının tarihi ise aslında daha eskidir (Crowley : Heyer, 2007 ; 18).

Yaklaşık M.Ö 50,000'den 10,000'e kadar süren prehistorik çağ, hem iletişim hem de iletişim araçları bakımından etkileyici kanıtlar sunmaya başlamıştır. Alexander Marshack, Eski Taş Çağının sözde sanatını yeniden değerlendirmeye çalışan bir arkeoloğdur. Batı Avrupada bulunmuş ve son buz çağının sonuna tarihlenen, kemikten yapılmış aletleri, heykelleri ve ünlü duvar resimlerini inceliyor. Bu eserlerin törensel büyüleri için veya yalnızca sanat amacıyla yapıldıklarını düşünen daha önceki araştırmacılara kıyasla Marshack daha farklı şeyler ileri sürüyor. Ona göre, bunlar doğal ortam hakkında bilgiler kaydetmekte kullanılan , bir tür sistemik simgeleme girişiminin sonuçları, başka bir deyişle iletişim araçları olamaz mı (Crowley : Heyer, 2007 ; 18)?

Marshack'ın tezinde olduğu gibi yeni arkeolojik kalıntıların keşfine değil, önceki buluntuların yeni bir iletişim anlayışıyla yeniden yorumlanmasına dayanıyor. 2000 yıl öncesinden başlayarak MÖ dördüncü binyıla ve sık sık söylendiği gibi, yazının icadı sayesinde ortaya çıkmaları mümkün olmuş olan Mezopotamya ve

büyük yakın Doğu uygarlıklarının belirlenmesine kadar geçen süreci inceliyor (Crowley : Heyer, 2007 ; 19).

Schmandt-Besserat, yazının ortaya çıkışından, önce bir kaç Eski Dünya toplumunda 1 ile 3 santimetre arası boyutlardaki, pişmiş kilden yapılmış hesaptaşlarının kullanımı ekonomik işlemlerin kaydedilmiş olmasını, kendi görüşü lehine etkili bir kanıt olarak sunuyor (Crowley : Heyer, 2007 ; 19).

Harold Innis tarafından yazılmış olan bir sonraki makele Mısır ve Mezopotamya'daki bir imparatorlukların kuruluşundan sonra iletişim ve kültür alanlarında neler olduğuyla ilgileniyor. (Crowley : Heyer, 2007 ; 19).

Marcia ve Robert Ascher 'in kaleme aldığı, seçilen diğer bir sonraki makele ise iletişim tarihi alanındaki bir çok uzmanın neredeyse tamamen görmezden geldiği bir konuyla, antik Yeni Dünya uygarlıklarıyla ilgileniyor (Crowley : Heyer, 2007 ; 20).

Quipu bir yana, dünyanın en eski uygarlıklarının çoğu yazıyı baskın iletişim aracı olarak kullanarak var olmuşlardır. Andrew Robinson, antik dünya geliştirilmiş yazı sistemlerin çeitliliğini tartışıyor biçimsel olarak bu sistemler geniş çapta değişebilirlerde, karmaşık bir toplumsal yapının sürdürülmesi için gerekli olan bilgilerin izlenmesinde benzer şekilde iş görüyorlardı. Robinson, yazı dili ile konuşma dili sistemleri arasındaki ilişkinin ve yazı ile konuşma formları (loğografi ve fonogrami) arasındaki bağlantının bir dilden ötekine geniş çapta nasıl çeşitlendiği hakkında tartışmayı ele alıyor. Robinson günümüz toplumundaki küreselleşme eğiliminin yazı ve konuşma dillerinden bağımsız yeni iletişim formlarına yönelik talebi artırıp arttırmayacağı sorusunda (kamusal alanlarda piktoğramların artan kullanımı vurgulayarak) ortaya atıyor (Crowley: Heyer, 2007; 21).

Kamuoyu oluşturma işlevinde liderlerin rolü grubun küçüklüğü yada büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Elbetteki küçük gruplar ile üye sayısı yüzleri, binleri aşan büyük gruplar arasında liderin etkinliği, fikirleri kanaatleri oluşturmaları ve yönlendirilmesi farklı olmakadır (Bektaş, 2000, 112).

Özellikle gelişmiş ülkelerde, seçimler yönetime ilişkin mesajları kitleden yöneticilere ulaştıran araçlardır ve bu süreçte ortaya konulan oy tercihleri de kamuoyudur. Toplumun olayları ve politikaları izlemek için en fazla kullandığı araçlar ise kitle iletişim araçlarıdır. Bunlar sırası geldiğinde seçmenlerin siyasal kararlarını vermelerinde önemli rol oynadıkları düşünülebilir (Bektaş, 2000, 117).

Türkiyede iktidar medya ilişkileri her zaman sorunlu bir alanı teşkil etmiştir. Medyanın ekonomik gurupların tekelinde olması medyanın bağımsız bir politika izlemesini engellemiştir. Basın sahibi Meda patronları iktidarla ilişkilerini korumak uğruna iktidarı eleştirilmesine izin verilmemiş veya tersi durumu oluşturmuştur. Basının

en önemli sorunu ekonomik burjuva tekelinden olmasıdır. Medyanın ekonomik guruplar elinde bir araç olarak kullanılmıştır. Bu Türkiyede modern anlamda basın tarihinden başlangıcı olan 19. Yüzyıldan günümüze kadar Basın Medya ilişkisinde Basın, ekonomik guruplar, iktidar bakımından incelenmelidir. Basın ya iktidarın kontrolünde olmuştur yada yukarıda bahsettiğim gibi ekonomik gurupların kontrolünde ya da bir baskı gurubunun kontrolünde kalmıştır.ancak Geçmişte medyanın iktidarın kontrolünde kalmış medya hükümetin projanda aracı rejimi yayma faaliyetinde yardımcı bir etken olmuştur. Ancak rejime partili geçtiğimizden beri medyanın siyasi iktidardan çok ekonomik guruplarla ilişkisi artmıştır. Bu günümüzde kitle iletişim araçlarının çoğalması ile daha fazla olmuştur. önceden sadece gazete ve dergi varken sırasıyla radyo, televizyon internet vb. Araçlarla medyanın iktidar dışında etlerle siyaset oluşturm işlevi artmıştır.

Emre KONGAR'ın Dönemin Sabah Gazetesi Genel Yayın Müdürü Ergun BABAHAN'ın Medyayı irdeleyen yazılarında alıntılarında 'Türkiyenin yakın geçmişte iki büyük günahı vardır. Birincisi ... Devletin üstünde zenginleşme politikaları uğruna asli işini geri plana itmesi, ikincisi de paraya tapınma felsevesini yüceltmesidir' Türkiyenin medyası iktidara bağımlıdır. Bu bir çıkar bağıdır (Kongar, 2003; 341).

Türkiye'de ise kanun ve yönetmeliklere bakıldığında bu sürecin her dönem işlediği ve iktidarda bulunan güç odaklarına medyanın hizmet ettirilmeye zorlandığı görülmektedir. Bunları bir takım medya isteyerek yapar iken yani iktidarın sözcülüğüne soyunmuş iken bir takım medya ise, ya patronları aracılığıyla ya da editör ekibi tarafından susturulmuş, sindirilmiş ve seslerini duyuramaz olmuşlardır. Bu her dönem farklı işlemekte fakat sonuç hiç değişmemektedir. Bu baskı unsurlarına sansür yönetmeliği, RTÜK, konsey ve kanunlardan örnek vermemiz mümkündür (Akdağ, ty: 17).

Tüm iktidar odaklarının gücü, çapı, etkinliği çerçevesinde kullandığı kendi konumunu meşrulaştırmak için var oluşunu mistifiye etme girişimi, "bir iktidar merkezi veya iktidar ilişkilerine giren bir güç olan" medya tarafından kullanılmaktadır (Bostancı, 1998:138). Medya psikolojik özyapımıza derinlemesine nüfus ederek benliğimize kadar etki etmekte, bize söyleyeceğimiz ve yapacağımız şeyleri salık vermektedir. Medya son derece güçlü bir ikna, tanıtım ve propaganda kaynağı olarak değerlendirilebilir (Laughey, 2010:4).

2.2 TANZİMAT DÖNEMİ BASINI

Bu başlık altında Tanzimat Döneminde çıkarılan Takvim-i Vakayi (1831), Ceride-i Havadis (1840), Ruzname-i Ceride-i Havadis, Tercuman-ı Ahval (1860), Tasvir-i Efkar (1862), Muhbir (1866) gazetelerine değinilmiştir.

2.2.1. Takvim-i Vakayi (1831)

II. Mahmut, I. Abdülmecid ve Abdülaziz'in padişahlık yıllarını içine alan dönemdir. Bu dönem Türk basınının doğuş ve oluşum dönemidir. Bu dönemde bir çok gazete yayınlanmıştır. Basın tarihimizin ilk gazetesi olan Takvim-i Vekayi, haftada bir defa yayınlanan resmi bir gazetedir. 1 Kasım 1831 tarihinden itibaren yayın hayatına başlamıştır (Koyuncu, 1997: 19; İnuğur, 1993: 18).

Takvim-i Vekayinin çıkarılması fikri ilk kez “ıslahat meclisleri” toplantılarında ele alınmış ve devrin hükümdarı II. Mahmut tarafından çok olumlu karşılanmıştır. II. Mahmut “Bu gazete kutsal şeriata ve devlet düzenine dokunmamak şartıyla benim iktidarına çok yardımcı olacaktır” demiştir. Takvim-i Vekayi Türkçe yanında Türkçe konuşmayan tebaaya da ulaşmak amacıyla Fransızca, Arapça, Rumca ve Ermenice olarak da yayınlanmıştır (Koyuncu, 1997: 20; İnuğur, 1993: 176).

2.2.2 Ceride-i Havadis (1840)

Ceride-i Havadis, devlet tarafından desteklenmiş, özel çaba ve sermaye tarafından çıkarılan yarı resmi ilk Türkçe gazete sayılmaktadır. 1 Ağustos 1840 tarihinde, William Churchill adlı bir İngiliz gazeteci tarafından yayımlanmıştır (Girgin, 1997: 8).

2.2.3 Tercuman-ı Ahval (1860)

Devlet desteği olmaksızın özel teşebbüs tarafından kurulan ilk Türk gazetesi olan “Tercüman-ı Ahval” 1860 yılında yayımlanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda

ilk fikir gazetesi olan bu gazetenin yayımlanmasını sağlayan Agâh Efendi ile Şinasi'nin basın tarihimizde özel bir yeri vardır. (Salihpaşaoğlu, 2007: 139 ; Kabacalı, ty: 64).

Takvim-i Vakayi devletin yönetiminde çıkan resmi, Ceride-i Havadis ise devletten yardım gören yarı resmi gazeteler oldukları için, basın tarihi uzmanlarının büyük bölümü tarafından, 21 Ekim1860'da yayın hayatına başlayan “Tercüman-Ahval” özel teşebbüs tarafından ve hazineden yardım almadan yayımlanan ilk Türkçe gazete kabul edilir (Girgin, 1997: 10).

2.2.4 Tasvir-i Efkar (1862)

Edip ve yazar İbrahim Şinasi tarafından, Tercüman ı Ahval'den sonra 27 Haziran 1862 tarihinde “Tasvir-i Efkar” gazetesi yayımlamaya başlamıştır. Bu gazete, kamuoyunun öneminin ortaya çıkmasına öncelik etmiş, Türk unsurunun haklarını savunarak, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin sözcüsü durumuna gelmiştir (Girgin, 1997: 9).

2.2.5 Muhbir (1866)

1866 yılında Filip Efendi Tarafından yayımlanmış olan muhbir önemli yazarı Ali Suavi aracılığıla hükümete sert eleştiriler yöneltmiştir. Ülke sorunlarının çözümü için yurttaşlık haklarına dayalı bir yasalar düzeni ve halk oyuyla seçilen bir parlamento önermektedir. 1867 yılına kadar yayımlanmıştır (Girgin, 1997: 10; Gevgili, ty: 202-228).

2.3 Osmanlı'nın Son Döneminde Basına Yönelik Sınırlama ve Yasaklar

2.2.1 Tanzimat Döneminde Basına Yönelik Sınırlama ve Yasaklar

Bu başlık altında Matbaalar Nizamnamesi (1857), Ceza Kanunu (1858), Pul Resmi (1864), Matbuat Nizamnamesi (1864), Ali Kararnamesi (1867), Sansür Hakkında Ali Kararname (1876) gibi konular işlenecektir.

2.3.1.1 Matbaalar Nizamnamesi (1857)

15 Şubat 1857 de yürürlüğe giren matbaalar nizamnamesi basımevlerinin ancak irade ile açılabilceğini hatırlatarak, yalnızca kitap ve broşürlerin, basılmadan önce sansür edilmesi hükmünü getirmektedir. Nizamnamede yer alan hükümlerle basımevi sahibi yeri, makine ve malzemesinin çeşitleri, ne iş yapacağı, çalıştıracağı personel, bunların kimlikleri, ikamet yerleri, bir bildirim ile kayıt altına alınmıştır (Girgin, 1997: 11-12).

2.3.1.2 Ceza Kanunu (1858)

1858 tarihli Ceza Kanunu ile Devlet'in emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanat ve hükümet üyeleri ile saltanatın tebaası olan bir millet aleyhinde gazete ve kitap ve muzır evrakın öncelikli olarak zapt edileceği ve suçun cezasına göre matbaanın geçici veya tamamen kapatılmasına karar verilebileceği ile genel ahlaka aykırı olarak nazmen ve neşren hezel ve hicive dair şeyleri ya da edepsiz resim ve tasviri basan, bastıran, neşreden kişilere karşı para cezası ile hapis ceza verilmesi öngörülüyordu (Temiz, 2007: 59; İnuğur, 2002: 201).

2.3.1.3 Pul Resmi (1864)

Bab-1 Ali Hükümeti, basını denetim altında tutmak amacıyla alınan yasal önlemleri yeterli bulmayınca, ekonomik baskı yolunu da denemiştir. Nitekim, 1864

yılında her gazeteye 2 kuruşluk pul yapıştırma zorunluluğu getirilmiştir (Girgin, 1997 :12).

2.3.1.4 Matbuat Nizamnamesi (1864)

Gazetenin imzalı bir sayısının ilgili devlet dairesine gönderilmesi gerektiği, hükümetten gelen yazıların yayınlanmak zorunda olduğu belirtilmiş, suça kışkırtma, genel adaba ve milli ahlaka aykırı yazıların yazılması, padişaha saldırı sayılabilecek yazıların yazılması, bakanlara dokunacak söz yazılması, dost hükümdarlara dokunacak söz yazılması, meclisleri ve mahkemeleri, devletçe kurulan heyetleri kötüleyecek yazılar yazılması, devlet memurlarının aleyhinde kötü yazı yazmak, yabancı diplomatları kötülemek ve halkı aşağılamak yasaklanmıştır (Temiz, 2007: 59 ; Topuz, 1996: 28).

"Basına hukuki bir düzen vermeyi ve basın faaliyetlerini hukuki bir çerçeve içine almayı" amaçlayan 1864 tarihli, 35 maddelik Matbuat Nizamnamesi, 1852 tarihli Fransız Basın Yasası'ndan etkilenecek hazırlanmıştır. Ruhsat verilebilmesi için, Osmanlı uyruğundaki kişilerin 30 yaşını bitirmiş, Ceza Kanunu'nun herhangi bir maddesine göre cezalandırılmamış ve kişilik haklarını kullanabilir durumda olmaları gerekmektedir. Çeşitli basın suçları ile bunlara verilecek para cezalarının belirlendiği nizamname, hapis cezalarının yanı sıra kapatma cezalarını da içermektedir (Girgin, 1997: 12 ; Koloğlu, ty: 42).

2.3.1.5 Ali Kararnamesi (1867)

Muhbir gazetesinin öncülük ettiği bazı gazeteler, hükümetin Girit politikası eleştirince 5. kez sadrazamlığa atanan Ali Paşa tarafından, 27 Mart 1867'de çıkartılan bu kararnameyle (kararname-i Ali) matbuat dışında kalan durumlarda da, hükümete gazete kapatma yetkisi tanınmıştır. Bununla hükümet aleyhine sürdürülen yayınları önlemek amaçlanmıştır (Girgin, 1997: 13).

Ülkedeki iç ve dış olayların yarattığı çalkantılarla basa çıkamayan hükümet basına yönelmiştir. Bahse konu kararnamede İstanbul basınının bir süredir kullandığı dil ve tuttukları yola atfen, memleketin genel çıkarlarına aykırı aşırılıklar, devlete dil

uzatanlar, fesat aleti olarak birtakım zararlı düşünce ve yalan haber yazarların uygun bulunmadığı, asayişin ve muhtaç olunan düzenin yeniden sağlanması için bu kurallara aykırı davranan gazetelerin devlete ve millete zararının önlenmesi için önlem alındığı ve bu kararnamenin geçici olduğu belirtilmiştir (Temiz, 2007: 61; Şahhuseyinoğlu, ty; 21).

2.3.1.6 Sansür Hakkında Ali Kararnamesi (1876)

Mahmut Nedim Paşa tarafından, 11 Mayıs 1876'da çıkarılan bir kararname ile bütün gazetelere ilk sansür konulmuştur. "Sansür Hakkındaki Ali Kararname"de, "Osmanlı basınında çıkan yazılara, hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli ve süresiz kapatmışsa da, basın disiplini altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce muayenesine karar verilmiştir." denilmektedir (Girgin, 2007: 13-14).

Ali Kararname ile devletin eleştirilmesinin önüne geçilememiş, yaşanan iç ve dış gelişmelerle birlikte basın tüm karışıklıkların sebebi olarak görülmüştür. Bu düşünceler üzerine 11 Mayıs 1876'da Sansür Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu kararname ile ilk defa teknik anlamda sansür uygulaması başlatılmıştır. Kararnamede kısaca; "Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir. (Temiz, 2007: 62 ; Topuz, ty: 47)" denilmektedir.

2.3.2 I. Meşrutiyet ve İstibdat Döneminde Basına Karşı Konulan Sansürler (1876- 1908)

Bu başlık altında İstibdat Döneminde Basına Karşı Konulan Sansürler, Matbuat Kanunu, Sıkıyönetim Nizamnamesi (1877), Sıkıyönetim Nizamnamesi (1877), Matbuat-ı Hariciye Umum Müdürlüğü (1878), Encümen-i Teftiş ve Muayene (1881), Kitapçılar Nizamnamesi (1894), Nizamnameler (1888) (1895), İradeler (1898) (1900) (1901) gibi konular işlenecektir.

2.4.2.1 I. İstibdat Döneminde Basına Karşı Konulan Sansürler

Basınla ilgili ise Kanun-ı Esasi'nin 12. Maddesi "Basın kanun dairesinde serbesttir" hükmünü getirmiştir. Oysa 1864 tarihli Basın Tüzüğü ve bir de 1867 tarihli Âli Kararnamesi vardır. Bu durumda basının serbestliğinin söz konusu olamayacağı aşikardır (Koyuncu, 2007: 25 ; İnugur, 1993: 255-26).

Yukarıda anlatıldığı gibi, "kişi hak ve özgürlükleri (basın özgürlüğü) zamanın liberal anlayışına uygun olarak (...) ilk defa bu anayasada yer almıştır. Ancak, güvensizlik ve yaptırım (müeyyide) yokluğu söz konusu anayasanın en belirgin niteliğidir. Nitekim, padişah kendisine olağan üstü yetkiler veren 113. Maddeye dayanarak Kanun-ı Esasi'yi yürürlükten kaldırıncaya basın özgürlüğü de diğer özgürlükler gibi askıya alınmış ve hazırlanmış bulunan Matbuat Kanunu yürürlüğe girememiştir (Koyuncu, 2007: 25; Danışman, 1982: 6-7). Nitekim,II. Abdülhamit 'in Osmanlı-Rus Savaşları sebebiyle ilk anayasanın 113. Maddesine dayanarak 20 Eylül 1877'de çıkardığı sıkıyönetim kararnamesi'nde şöyle denilmektedir. "Askeri hükümet gerekli kişilerin gece ve gündüz evlerini arayabilir. Şüpheli ve sabıkalı kişileri başka bölgelere gönderebilir. Zihinleri kurcalayacak yayın yapan gazeteleri derhal kapatabilir ve her türlü cemiyetleri yasak edilebilir." (Koyuncu, 2007: 25-26 ; İnugur, 1982: 159).

II. Abdülhamit başlangıçta sansür uygulamak için kanun ve tüzük maddelerine gerek görmemiş, eskiden beri mevcut tüzük ve hükümlerden yararlanmış. 1877 tarihli Sıkıyönetim Kararnamesi ile başlayan sansür

uygulamaları, önceleri yalnız siyasi yayım yapan gazeteleri içine alırken, 1881'den itibaren şiddetini arttırarak, tüm gazete ve dergileri kapsamına almış, 1882'den itibaren ülkede her çeşit basılı eser sansüre tabi tutulmuştur. Daha sonraları 1888 ve 1895 tarihli (Matbaalar Nizamnameleri) ile sağlanan ve görünüşte sadece kitaplarla basılı evrakı kapsayan bu şiddet, basını da fazlasıyla tazyik etmeye başlamıştır (Koyuncu, 2007: 26).

2.3.2.2 Matbuat Kanunu (1877)

Mithat Paşa'nın sadrazamlığı sırasında hazırlanan ve ağırlıklı olarak basın yoluyla işlenecek suçlar ve bunlara verilecek cezalara ilişkin hükümleri içeren Matbuat Kanunu Tasarısı, Meclis-i Mebusan tarafından 2 Mayıs 1877'de kabul edilmiştir. Ancak tasarıda yapılan değişikliklere kızan padişah Abdülhamit yasayı onaylamamış, bir süre sonra da Ruslarla savaş halinde olmayı bahane ederek, meclisi kapatmış ve sıkıyönetim ilan etmiştir (Girgin, 2007: 14).

2.3.2.3 Sıkıyönetim Nizamnamesi (1877)

Kanunu Esasi'nin ilan edilmiş ve Meclisin toplanmış olmasına rağmen Rusya ile başlayan savaş sonucu 20 Eylül 1877'de Sıkıyönetim Kararnamesi ile padişaha olağanüstü yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerden basına ilişkin olanı şöyledir: “Askeri hükümet zihinleri kurcalayacak yayım yapan gazeteleri derhal kapatabilir ve her türlü cemiyeti yasak edebilir (Temiz, 2007: 63)”.

Çarlık Rusya'sının, Balkanlar yöresinde başlattığı savaş nedeniyle, kendini olağanüstü yetkilerle donatan Abdülhamit, 20 Eylül 1877'de yayımlanan Sıkıyönetim Kararnamesiyle de, 1857 tarihli Matbaalar Nizamnamesi'ndeki sansür hükümlerini, kitapların yanı sıra gazetelere uygulatmaya başlamıştır. Bu nizamname gazetelerin gerekli görüldüğünde, hükümet tarafından kapatılabileceği hükmünü de içermektedir (Girgin, 2007: 14-15).

2.3.2.4 Matbuat-ı Hariciye Umum Müdürlüğü (1878)

1878 yılında, Maarif Nezareti, Matbuat Dairesi ve Zaptiye Nezareti'nin katkılarıyla gazeteler üzerindeki sansür yoğunlaştırılırken, Hariciye Vekaleti bünyesinde de Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü kurulmuştur (Girgin, 2007: 15).

2.4.2.5 Encümen-i Teftiş ve Muayene (1881)

1880 yılında sansür daha da arttırılırken, 1881'de Encümen-ı Teftiş ve Muayene kurulmuş, bir yandan da Maarif Nezareti'nde Tetkik-i Müellefat Komisyonu görevlendirilerek tüm gazete ve dergiler sansür kapsamına alınmıştır (Girgin, 2007: 15).

2.3.2.6 Kitapçılar Nizamnamesi (1894)

1984 yılında çıkarılan bir nizamnameyle kitap satıcıları sıkı bir denetim altına alınmışlardır (Girgin, 2007: 15).

2.3.2.7 Nizamnameler (1888) (1895)

1888 tarihli nizamnameyle daha sıkı önlemler getirilmiş, 1857 tarihli Matbaalar Nizamnamesi yürürlükten kaldırılarak, basılacak herşey, ön sansür uygulanarak denetim altına alınmıştır. 1895 tarihli nizamname de, 1888 tarihli Matbaalar Nizamnamesi'ni kaldırırken yine ağır hükümler getirmiştir (Girgin, 2007: 15).

2.3.2.8 İradeler (1898), (1900), (1901)

1898, 1900 ve 1901 tarihlerinde çıkarılan iradelerdeki hükümlerle, gazetelerin kapatılması, yazarların cezalandırılmaları, gazete imtiyazlarının kaldırılması gibi, devlet güçleri tarafından, fikir müesseselerine yönelik eylemler sonucu, basın

özgürlüğü tamamen yok edilmiştir. Bu tür uygulamalar 1907 yılına kadar yoğunlaşarak sürmüş ve Osmanlı'da İkinci Meşrutiyet dönemine kadar, basında zorunlu bir suskunluk yaratılmaya çalışılmıştır (Girgin, 2007: 16).

2.4 II. MEŞRUTİYET - İTTİHAT VE TERAKKİ BASINI (1908-1922)

1908 yılının başında, Osmanlı topraklarında 120 dergi ve gazete yayımlanmıştır. Meşrutiyet'in ilk 7'nci ayında ise 730 imtiyaz başvurusu yapılmıştır. İstanbul'da 52 dergi ve gazete yayımlanırken, aynı dönemdeki imtiyaz başvurusu sayısı 377'yi bulmuştur. İzmir-Aydın bölgesinde 110, Suriye-Lübnan bölgesinde 85, Selanik'te 57 imtiyaz başvurusu kaydedilmiştir. Bu dönemde ülke çapında gazete çıkmayan tek vilayet kalmamıştır. Bu yayınların 399'nu Türkçe veya yarısı Türkçe gazeteler oluşturmaktadır Bu gazetelerden 308'i Türkçe, 41'i Türkçe-Arapça, 20'si Türkçe-Fransızca, 16'sı Türkçe- Rumca'dır. Öteki dillerde yayınlanan gazetelerin dağılımı ise şöyledir:" Rumca 109, Arapça 67, Fransızca 36, Ermenice 34, Ladino dilinde (İspanyol Yahudicesi) 19, Bulgarca 11, Arnavutça 5, Sırpça 4 ve Almanca, İtalyanca, Farsça, Romence vs." (Girgin, 2007: 15 ; Koloğlu, ty: 25).

1908–09 yıllarında ülkede yayımlanan günlük gazetelerin sayısı 200'ü aşmıştır. Ama İttihat ve Terakki'nin yönetime el koyduğu 1913'ten sonra uyguladığı baskılar yüzünden gazete sayısı yeniden hızla düşmüştür. Kurtuluş Savaşı öncesi ve savaş döneminde İstanbul'da çıkan gazeteler ikiye ayrıldı. Peyam-i Sabah, Alemdar, İstanbul gazeteleri Padişahı desteklerken, Akşam, Vakit, Yenigün, İleri ise Ankara Hükümetinin yanında yer almıştır (Çelik, 2008: 18).

2.4.1. 1909 Basın Yasası

II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükleri ortamı içerisinde, basın hayatımızda büyük bir canlanma görülmüştür. Çıkarılan gazete sayısı onlardan iki yüzlere ulaşmıştır. Fakat bu alışılmadık ortam kısa zamanda bir karışıklığa ve dönemin yazarlarınca da belirtildiği gibi bir anarşiye yol açmıştır Bu gidişatın önüne

geçebilmek amacıyla 1909 yılında Basın Kanunu'nun çıkarılması gerekli görülmüştür (Koç, 2006: 3).

Hürriyetin ilanından sonraki dönemde basın özgürlüğünün sınırlandırıldığını söylemek mümkün değildir. Kanunu Esasi'de 1908 yılında yapılan değişiklikle basının sansür edilemeyeceği ilkesi getirilmiştir. Bunun ardından 1881 tarihli Fransız Matbuat Kanunu örnek alınarak 1909 tarihinde Matbuat Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. Gazetede sorumlu müdür olabilmek için 21 yaşını doldurmuş olma şartı konmuş, kısıtlı olmamak, medeni haklardan yoksun bulunmamak ve bazı suçlardan hüküm giymemiş olmak şartları getirilmiştir. Özgün düzenlemede gazete hangi dilde yayınlanıyorsa o dilde kitabet edebilecek kadar bilgiye sahip olma şartı varken, yapılan değişiklik ile mekatib-i Aliye'den mezun olmak şartı eklenmiştir. (Girgin, 2007: 15; Dönmezer, 1968: 133).

Tutucu çevreler ve basının bir bölümü tarafından tahrik edilen cahil askerlerin bastırılan eyleminden sonra, özgürlükler üzerinde düşünölmeye başlanmıştır. Bu çerçevede hazırlanan ve Meclisde uzun tartışmalara neden olan Basın Yasa Tasarısı, 14 Temmuz 1909 tarihinde yasalaşmıştır (Girgin, 2007: 26; Topuz, 1996: 101).

Anayasa'nın 12. maddesi'nde, "Basın yasalar çerçevesinde serbesttir. Hiçbir şekilde baskıdan önce kontrole tabi tutulamaz" hükmü yer aldığından, yeni yasada sansürü andıran herhangi bir uygulama öngörölmemiştir. Yasaya yalnızca, devlet'in temelini sarsmamaya yönelik, padişahı, dinleri, Osmanlı milletlerini koruyucu ve ayaklanmayı kışkırtıcı yazıları engelleyen maddeler konulmuştur. Söz konusu yasa, yapılan 15 kadar değişiklikle 8 Ağustos 1931 tarihine kadar, 22 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu değişiklikler arasında, yazı işleri müdürlerinde diploma arama, siyasal gazeteler için depozito ve askerlerin yazı yazmalarının yasaklanması (Mart 1912), ahlaka aykırı yazıların toplattırılması (Şubat 1913), devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek biçimde yayın yapan gazetelerin, hükümet kararıyla kapatılabilmeleri Kasım 1913) gibi önemli cezalar bulunmaktadır (Girgin, 2007: 26; Topuz, 1996: 101).

2.4.2 1910 ve Sonrası

İstanbul'da izin verilen yeni yayın sayısı, 1910'da 130, 1911'de 124, 1912'de 45, 1913'te 92, 1914'te 75'tir. Bu sayıya, aynı oranda taşra yayınlarının da eklenmesi halinde, 6 yılda Osmanlı Devleti'nde yaklaşık 1600 yayın için imtiyaz alındığı ortaya çıkmaktadır. Yayınlarda bu sayısal artışın getirdiği dinamizmin, azınlıklar için de geçerli olduğu kesindir. Nitekim, Osmanlı Devleti toprakları içinde, 1872-1877 döneminde 33 Arapça yayın bulunurken, bu sayı 1908-1914 yılları arasında 399'a yükselmiştir. Bunların dağılımı şöyledir:" İstanbul'da 27, Beyrut'ta 122, Cebel-i Lübnan'da 59, Şam'da 58, Bağdat'ta 53, Halep'te 22, Kudüs'te 34, Basra'da 12, Trablusgarp'ta 7, Hicaz'da 5." (Girgin, 2007: 25).

2.4.3 Osmanlı Milli Telgraf Ajansı (1914-1918)

Erzurum mebusu Hüseyin Tosun Bey tarafından kurularak yönetilen bu ajans, haberlerin yanı sıra, Alman Haber Alma Servisleri Bültenleri'ni de yayımlamıştır. Osmanlı Milli Telgraf Ajansı, Almanların ve Osmanlıların yenilgisi üzerine imzalanan Mondros Mütarekesi ile ortadan kalkmıştır (Girgin, 2007: 28).

Osmanlı'da ilk yerli haber ajansı 1911 yılında kurulan Osmanlı Telgraf Ajansı'dır (1911-1914). Ajans, o dönem devletten yardım görmüştür. Havas ve Reuters Ajanslarının Türkiye'de haberlerini yayma tekeli bu ajansa verilmiştir. Osmanlı Telgraf Ajansı İngiliz ve Fransız hükümetlerinin propagandasını yaptığı gerekçesiyle 1914'te kapatılmış ve bunun yerine Osmanlı Milli Telgraf Ajansı (1914-1918) kurulmuştur. Ancak bu ajans Almanya'nın etkisi altında faaliyet göstermiştir ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanların başarısızlığı sonucunda kapanacaktır. Yenilgiden sonra İstanbul'a yerleşen yabancılar kendi haberlerini yayacak bir ajans kurmaya koyuldular. Böylece 1920 yılında Türkiye - Havas Reuters Ajansı kurulmuş oldu. Ajans iki yıl görev yaptıktan sonra Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasıyla kapanmıştır (Topuz, 1996: 30).

2.4.4 Türkiye-Havas-Reuters Ajansı (1920-1922)

Osmanlıların yenilgisinden sonra İstanbul'u işgal eden yabancılar, kendi haberlerini yaymak için bu ajansı kurmuşlardır. Kurtuluş Savaşı sonrası ajansın durumu sarsılmış, yalnızca ekonomik haber vermekle yetinmeye başlamıştır.

Bu ajansın 1922 yılındaki tasfiyesi sırasında, araç ve gereçlerinin yanı sıra, yabancı dil bilen personelinin bir bölümü de Anadolu Ajansı'na devredilmiştir (Girgin, 2007: 27).

2.5 MÜTAREKE ve MİLLİ MÜCADELE BASINI

2.5.1 Mütareke ve Milli Mücadele de Basının Durumu

Birinci Dünya Savaşı bitiminde imzalanan Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarının büyük bölümü, 1 Kasım 1918'den itibaren İtilaf devletlerince işgal edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce, yabancı işgaline karşı sesini yükselten Türk gazeteleri de bulunmaktadır. Bunların başında 15 Mayıs 1919'da Kordon'da ilerleyen Yunan askerlerine ilk kurşunu attıktan sonra şehit edilen, İzmir'in Hukuk-u Beşer gazetesi başyazarı Hasan Tahsin (Osman Nevres) gelmektedir. Bu grup içinde yabancı işgaline karşı en gür ses Memleket Gazetesi'nden çıkmıştır. "Ne Amerikan mandası isteriz, ne de Avrupa. Yalnız şunu biliriz ki; kul olmak için, ellere iş görmek için doğmadık" gibi ifade ve düşünceler bu gazetede sık sık vurgulanmıştır. (Girgin, 2007: 28; Oral ve Arık; 1967: 225). Anadolu basınında da 1- Mili Mücadeleye öncülük eden, 2- Milli Mücadeleyi destekleyen, 3- Milli Mücadeleyi yıpratmaya çalışan gazeteler olarak başlıca üç grup mevcuttur. Milli Mücadeleye öncülük edenler: Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin sözcüsü Osman Nevres'in başyazarlığını yaptığı Hukuk-ı Beşer Gazetesi, Anadolu basınına karşı ilk direnişini başlatmıştır (Girgin, 2007: 27-28; İnüç, 2005: 352).

2.5.2 Milli Mücadeleye Öncülük Eden Gazeteler

2.5.2.1 İrade-i Milliye

1919'da Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra, 14 Eylül 1919 tarihinde, Sivas'ta "İrade-ı Milliye" gazetesini çıkartmıştır. Önceleri haftada iki gün yayımlanan, sonraları günlük hale getirilen gazetede, Sivas Kongresi zabıtları ve Mustafa Kemal'in bildirimleri yer almıştır. Gazetenin ilk manşet yazısı, "Harekatı Milliye en muazzam harekatı medeniyedir." olmuştur. 1922 yılı sonlarına kadar yayımlanan bu gazete, vilayet matbaasında basılmakta ve Anadolu'nun her yöresine gönderilmektedir. İrade-i Milliye 14 Eylül 1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına çıkarılmış, yayın hayatına sadece üç yıl devam etmiştir (Girgin, 2007: 28).

2.5.2.2 Hakimiyet-i Milliye

Gazetenin ilk sayısında Hakimiyet-i Milliye'nin çıkış sebebi ve adının neden bu şekilde konduğu şöyle açıklanmıştır: "Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği tarihi mücadelenin de nevi'dir. Şu halde diyebiliriz ki Hakimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hakimiyeti olacaktır." Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin doğuş nedeni de şöyle açıklanmıştır: "İşte Kuvayi Milliye, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı bu ıztırarın mevlüdü ve bu ahval ve hadisatın netice-i tabiyesidir. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi de bu hadisattan doğuyor" (Hakimiyet-i Milliye (Ankara); 10 Ocak 1920, Sayı 1, Ayrıca bak: Devrim Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal (Arı, 2008: 8, Kaplan ve Uçman, 1981: 199-201).

Mustafa Kemal, 1919 Aralık ayının son günlerinde Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Ankara'ya gelince, önce "Anadolu'nun Sesi" Gazetesi'ni, sonra da, 10 Ocak 1920'den itibaren "Hakimiyet-i Milliye'yi, Konya'dan getirilen ve Meclis bahçesinde

kurulan matbaada yayınlatmaya başlamıştır. Bu gazetenin başlığı altında, "Mesleği Milletin İradesini Hakim Kılmaktır" yazmaktadır. Önceleri haftada iki gün yayımlanan, 6 Şubat 1921'de günlük hale getirilen gazetenin başyazılarını Mustafa Kemal kaleme almıştır. 500 kadar basılan gazetenin 300'ü özel kuryelerle İstanbul'a götürülmüş, 200 kadarı da Ankara'da ve öteki şehirlerde dağıtılmıştır (Arı, 2008: 18; İnuğur, 2005: 353).

2.5.2.3 Milli Mücadele Taraftarı Gazeteler

Anadolu'da Milli Mücadele'nin doğup gelişmesinin yanı sıra birde Milli Mücadele Basını doğup gelişmiştir. Sivas'ta İrade-i Milliye, Ankara Hâkimiyet-i Milliye, İzmir'de Hukuk-u Becer, önce İstanbul'da, sonra da Ankara'da Yenigün, Eskişehir'de Yeni Dünya (Sonra Ankara'da Seyyare-i Yeni Dünya), Öğüt Gazeteleri bulunmaktadır. Yeni Dünya, yeşil ordunun yayın organı olmuştur. Çerkes Ethem'in desteklediği bu yanını Arif Oruç çıkartmıştır. Kendisini İslam Bolşevik Gazetesi olarak tanıtan gazete 1920'de kapanmıştır. Milli mücadeleyi destekleyenler arasında ise Balıkesir'de Ses, Doğru Söz ve İzmir'e Doğru; Adana'da Adana ve Yeni Adana; Kastamonu'da Açık Söz; Konya'da Babalık ve Nasihat; Erzurum'da Albayrak ve Varlık; Amasya'da Emel, Hakikat ve Hadise; Edirne'de Ahali, Yeni Edirne ve Trakya; Trabzon'da istikbal. Giresun'da Işık, Gedik Kaya ve Yeni Giresun, Samsun da Ahali, Antalya'da Anadolu. İzmir'de Sada-i Hak, Anadolu, Nazilli'de Aydın; Bursa'da Ertuğrul, Hüdavendigar, Kardeş ve Arkadaş; Eskişehir'de Ahrar; Kayseri'de Adana'ya Doğru; Erciyes, Misak-ı Milli ve Kayseri; Ordu'da Güneş, Ses ve Ordu Bucak; Samsun'da Aksiseda ve Ahali; Artvin'de Yeşil Yuva; Elazığ'da Satvet-i Milliye; Maraş'ta Amal-i Milliye; Bolu'da Dertli ve Türkoğlu yer almaktadır (Çelik, 2008: 21-22).

2.5.2.4 Milli Mücadele Karşıtı Gazeteler

İstanbul Gazetesi: İngiliz Muharipleri Cemiyeti yöneticilerinden Sait Molla tarafından 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Aralarında Padişah Mehmet Vahdettin,

Damat Ferit Paşa ve bazı devlet adamlarının da bulunduğu cemiyet yöneticilerinin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ancak İngiltere'nin himayesinde sağlanabileceği yönündeki fikirlerin propaganda aracı olarak kullanılmak istenmiştir (İnugur, 1993: 340-363).

Alemdar Gazetesi: Refiki Cevat Ulunay tarafından 1909'da kurulan Alemdar Gazetesi, hem ittihatçılara, hem de Milli Mücadele hareketini yönetenlere karşı bir tutum izlemiştir. Ulusal direnişe karşı çıkan gazete, ülkenin kurtuluşu için İngiltere'nin yardımının zorunluluğunu savunmuştur. Payam-ı Sabah Gazetesi, 1919'da Ali Kemal tarafından tekrar yayınlanmaya başlanan Payam Gazetesi, 1920'de Sabah Gazetesi ile birleşerek Peyami Sabah gazetesi olmuştur. Gazete, başyazarı Ali Kemal'in yazıları ile milli mücadele ve Atatürk'e karşı saldırılarda bulunmuştur.

İrşat Gazetesi: 1920'de Balıkesir'de Yunan komutanlığının kontrol ve himayesinde yayın hayatına başlamıştır. Atatürk ve Kuvayi Milliye'ye hakaretler eden gazete, işgal kuvvetlerini dost göstermek için yayınlar yapmıştır.

Ferda Gazetesi: Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Adana'da Ali İلمي Ferda tarafından kurulmuştur. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin sözcülüğünü yapan gazete, Adana'yı işgal eden Fransız ve Ermenileri destekleyici yayınlar yapmıştır (İnugur, 1993: 340-363).

2.6 ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ BASINI (1923-1950)

Bu başlık altında Cumhuriyetin kuruluşundan DP'nin iktidara gelmesine kadar ki süreçte basında yer alan gelişmeler değerlendirilecektir.

2.6.1. Atatürk Döneminde Basın (1923-1938)

Cumhuriyet devrimi her alanda yaptığı yapısal değişiklikleri basın alanında da gerçekleştirmek için birtakım düzenlemeler yapmıştır. Devrimi yapan kadro ve özellikle Gazi, basının ne derece etkin ve yönlendirici olduğunu Osmanlı'nın son

döneminde gözlemlene fırsatı bulmuş ve Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda bunu yaşama geçirme imkanı yaratmıştır. Özellikle 1920 yılında Anadolu Ajansı'nın kurulması, Cumhuriyeti kuran iradenin, basın ve genel anlamda propagandanın işlev ve özellikleri ne kadar önemsendiğini ve bu doğrultuda ne derece doğru adımlar atıldığını ortaya koymaktadır (Fırat, 2005: 43).

Sadece kurumsal düzenlemelere öncülük eden bir liderden öte, Mustafa Kemal her zaman gazetecilerle kişisel ilişkiler kurmuş ve onların düşüncelerinden yararlanmıştı. Aynı toplantıda 1930'ların basın ortamını değerlendiren Altan Öymen, Vedat Nedim Tör'den dönemin analizini şöyle aktarır:

“Neşriyatın ‘umumi siyasete’ dokunup dokunulmadığını kontrol edip hükümete rapor veren merci, Matbuat Umum Müdürlüğü idi. Bu kontrolde uygulanan kriterleri, 1933-1937 dönemindeki Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör, şöyle anlatır: ‘İç basına Sadri Ethem bakardı. Her gün masasının yardımcı arkadaşları ile, bütün gündelik gazeteleri, dergileri, kitapları, tarayıp inceler, Basın Kanununa, inkılap prensiplerine aykırılıkları tespit eder ve gereken muameleleri yapardı. O zamanki Türkiye’de sansür yoktu. Ama çok titiz bir devlet murakabesi vardı. En olumsuz koşullar altında ve ancak Atatürk’ün kişiliğiyle gerçekleştirilmiş olan devrimlere karşı, bilhassa hilafet, Şeriat, turancılık, ırkçılık, komünistlik tahriklerine karşı çok hassas davranılıyordu” (Fırat, 2005: 61; Öymen, 1981: 37-38).

Altan Öymen, 1930'larda basının genellikle yönetimin denetimi altında olduğunu belirterek iki duruma dikkat çeker (Fırat, 2005: 61; Öymen, 1981: 40):

1- Atatürk dönemi, bir devrimler dönemiydi.

2- Atatürk döneminde bize yakın, hatta bize uzak birçok ülkenin, bu arada bazı Avrupa ülkelerinin basını, belirli bir denetim altında bulunmak bir yana, iktidarların doğrudan doğruya yönetimi altındaydı. O devrim dönemi Türkiye’de, hele o dış dünyanın içindeyken, uygulanan basın rejimi, başkalarına göre gene de daha anlayışlı, daha liberal, daha çağdaş sayılır.

Mütareke yıllarında İstanbul basınından bir kısmı Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da yönettiği Kurtuluş Savaşı'nı destekliyor, bir kısmı Millî Mücadele'ye

saldırıyor, bir kısmı da kararsızlık gösteriyordu. "Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelerin başlıcaları: Celal Nuri İleri ve kardeşi Suphi Nuri İleri tarafından çıkarılan İleri; Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Darsan, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan tarafından çıkarılan Akşam; Yunus Nadi tarafından çıkarılan Yenigün Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman tarafından çıkarılan Vakit gazeteleridir (İnuğur, 1993:337-339). Fuat Süreyya Oral Vakit Gazetesini Amerikan mandası yanlısı olarak göstermektedir (Oral, 1973: 225).

Basının toplumlara bilinçlendirme, eğitime ve kamuoyu oluşturma işlevlerinin farkında olan Mustafa Kemal, henüz öğrenciyken yakın arkadaşlarıyla birlikte el yazması bir gazete çıkararak, çevresini dönemin olaylarına karşı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Basına ilişkin çalışmalarını bu küçük çaplı gazetecilik girişimiyle sonlandırmayan Mustafa Kemal, hayatının her döneminde basın ile yakından alakadar olmuştur. Mustafa Kemal, basının kamuoyu oluşturma, halkı bilinçlendirme etkilerinin farkında olarak, gazeteci kimliğine bürünmüş ve Milli Mücadelenin fikri savunuculuğunu da bu sayede yapabirmiştir. Bu O'nun, gazete ve gazeteciliğin gücüne inanmış olduğunun en büyük göstergesidir. Mustafa Kemal, askeri alandaki başarılarla yetinmemiş, beraberinde fikri açılımlar getirerek basın sayesinde düşüncelerini halka ulaştırmış ve milli mücadelenin başarılı olmasını sağlamıştır (Arı, 2008: 1-2).

2.6.2 Matbuat Kanunu (1931)

Hükümet, gerek Cumhuriyet'in ilanı ve hilafetin kaldırılışı aşamalarında, gerekse Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka deneylerinde, bazı İstanbul gazeteleri tarafından eleştirilere uğramış, buna karşılık bazı gazeteciler de İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır. Bu gelişmelerden sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası içinde "tek partili otoriter rejim" arayışları ve muhalif gazetecileri suçlama eğilimleri yoğunluk kazanmıştır. Bu hava içinde hazırlanan 70 maddelik Matbuat Kanun Tasarısı, 25 Temmuz 1931'de görüşülerek kabul edilmiştir. Hilafet, saltanat, anarşizm ve komünizm yanlısı yayınlara, ilk kez yasaklar getiren yasanın, yıllar boyu gazete ve dergilere uygulanacak ünlü 50. maddesi şöyledir;

"Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir... Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapama suresince başka bir adla gazete çıkartamaz; (Topuz, 1996: 150)".

Kanun, gazete yöneticilerinin yüksek öğrenim görmüş olmasını şart koşmuştur. Telif haklarıyla ilgili düzenlemeler getiren kanunda Ceza Kanunu'nun 156. madde dışında, Bakanlar Kurulu veya resmi kurullarla devlet memurlarından biri veya birkaçı hakkında isim ve madde göstermeden belirsizlik doğuracak yazılar ile Büyük Millet Meclisi'nin, Bakanlar Kurulu veya diğer kurullarla devlet memurlarının haysiyetine dokunulması sonucunda ceza hükümlerine yer verilmiştir. Padişahlığa ve hilafetçilige yönelen, anarşistlik ve komünistliği tahrik eden yayınlar yasaklanmıştır. İntihar olaylarının ve yüksek okullarda meydana gelen olayların yazılması mahallin en büyük mülki amirinin iznine bağlanmıştır. Ancak en can alıcı düzenleme ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı gazete ve dergilerin kapatılmasında Bakanlar Kurulu'nun yetkilendirilmesidir (Temiz, 2007: 72; Şahhüseyinoğlu, ty: 51-53).

2.6.3 Ceza Kanunu'nda Değişiklik (1936)

TBMM'de tartışmasız kabul edilen ve sonradan daha da ağırlaştırılarak 1990'lara kadar yürürlükte kalan ceza kanunu değişikliğinin demokrasiyle bağdaşmayan "fikir suçları" yarattığı ilen sürülmüştür. Bu dönemde birçok yayın matbaadayken toplatılmış, gazeteciler için davalar açılmıştır. 1938 yılında, "Basını denetlemekle kalmayıp, gazetecileri fişleyen 9. Şube" kurulmuştur. Tek parti döneminde basına sıkı bir sansür uygulanmıştır. Bu dönemde basın hayatında önemli bir yere sahip olan Kadro Dergisi'nde Yakup Kadri bu derginin sahipliğini yaparken, Şevket Süreyya Aydemir, Dr. Vedat Nedim Tor, Burhan Asaf Belge gibi kişiler yazar kadrosunda yer almıştır. Kemalizm'in eski Marksist entelektüellerin ağırlıklı olduğu Kadro Dergisi amaç olarak rejime özgü bir ideoloji hazırlamayı seçmiştir (Topuz, 1996: 166-391).

2.7 TEK PARTİ DÖNEMİNDE KADRO HAREKETİ

Bu başlık altında kadro hareketi, bu hareketin ortaya çıkış amaçları açıklanmaya çalışılmıştır.

2.7.1 Kadro Hareketinin Kuruluşu

Kadro hareketi Kadro dergisinde fikirlerini yazanların oluşturdukları bir hareket olmuştur. (1932-1934), Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan oluşan bir grup aydın tarafından yayınlanmıştır. Kadro dergisi dünya kapitalizminin geçirdiği buhranın etkisi altında, Türkiye'yi kapitalist olmayan bir yoldan sanayileştirme fikrini savunmuştur (Taner, ty: 179).

Kadro hareketini bir Komünist propaganda aracı olarak tanımlayanlar olduğu gibi, Türkiye sosyalist hareketine balta vuran bir hareket olarak tanımlayanlar da mevcuttur. Kadro yeni kurulan bir devletin (Türkiye Cumhuriyeti) dünya buhranının yarattığı iktisadi sorunlara çözüm aradığı bir dönemde yayınlanmıştır. Kadro tek parti rejimine teorik çerçeve oluşturmayı hedefleyen bir grup aydını temsil etmektedir ve Serbest Fırka etrafında oluşan liberallerin bertaraf edilme sürecinde kullanılmıştır (Türkeş, 1999: 43). Bu derginin çıkarılması Başbakan İnönü ve Atatürk tarafından desteklenmiştir.

2.7.2 Kadro Hareketinin Amaçları

Kadro, toplumsal sorumluluğun ideolojik kaynaklarını yaratma ve yayma misyonuyla çıkmıştır. Derginin çıktığı dönem ve o dönemin belirleyici karakteristiği, aktif bir mücadele süreci sonrası yol ayrımında olan devrimin bir tercih noktasında olması ve farklı çevrelerce bu tercihin bir yönlendirme işlemine tabi tutulmasıdır. Sosyalist sistemi, liberal sistemi ve devletçiliği savunan farklı grupların varlığı (sadece yönetim çevresi kastedilmemektedir) bilinmekle birlikte bu grupların siyasal alanda kendilerini bir tercih olarak sunmaları söz konusu değildi. Partilerin mevcut olmaması farklı ideolojik yaklaşımların ve bunların mücadelesinin basın alanında yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. 1930'larda çıkan çoğu yayın organının siyasal parti işlevi yüklendiği söylenebilir. Bu tez şu noktadan hareketle dile getirilmektedir: Dönemin basının bakıldığında

salt haber ve yorum endeksli bir yayın politikasından çok, inkılâbın seyrini ve yönünü belirleme amacı taşıyan bir basın karakterinin var olduğu gözlenmektedir. Bu olgu, kendisine biçtiği göreve atfen basının farklı sistemleri tartıştığı, dünyadaki mevcut örnekleri incelediği ve kendi yaklaşımlarına uygun sistemlerin olumlu özelliklerini aktardığı ve bütün bu çabaların bir sistem önerisi içerdiği biçimiyle analiz edilebilir (Fırat, 2005: 71-72).

Savaş sonrası dönemde ise 1930'lu yıllara ait bir yayın organı olan Aydınlık Dergisi aslında Yakup Kadri hariç Kadrocuların ilk buluşma noktası olmuştur. Kadro dergisinin yayınlanmasında ve bu hareketin başlamasında, Şevket Süreyya'nın İnkılâp ve Kadro konferansı temel olmuştur. Bu konferansta Şevket Süreyya; Türk devriminin genişlemesi gerektiğine devrimin tarafsız bir düzen olmadığına, içinde yaşayanların taraftar olsun olmasın ona uyma zorunluluğu olduğuna işaret etmiştir. Devrim ideolojisinin tespitinin zorunlu olduğunu ve bu işin rehberliğini az fakat idealist bir aydın kadronun başarabileceğini öne sürmüştür (Orhan, 2009: 9; Aydemir, 1990: 74-75).

Bazı çalışmalarda Kadronun faşizmi açıkça savunduğu söylenmese de Kemalizm, Kadro ve İtalyan faşizmi arasında benzerlikler olduğu belirtilmektedir. Örneğin; Kadro II. Dünya savaşından sonra sömürgeciliğin zayıflamasına rağmen sömürge hayalleri kuruyordu (Ahmat, ty: 85).

1930'ların en önemli özelliğini, Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi yaşamının temel ilkesi ve ekonomik politikasının en temel seçeneği olan devletçilik ilkesinin uygulamaya konulması oluşturmaktadır. Devletçiliğin sadece iktisadi bir seçenek olmadığını bir devlet politikasının ekonomik ve toplumsal süreçleri belirleyen temel referans kaynağı olduğunu başlangıçta vurgulamak gerekmektedir. Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri'nin yürüttükleri tartışmaların temel düzlemi olan devletçilik, devrimin beş ilkesinden ayrı olarak, ekonomik bir çağrışımından öte bir sistemi kodlamaktadır (Fırat, 2005: 32). Kadrocular için faşist hükümeti savunuyorlar veya komünist rejimi istiyorlar demek uç olabilir, ancak ekonomik alan dışında yaşamın her alanını kapsaması bakımından ileri seviyede bir devletçiliği savunmaktadırlar.

2.7.3 Devletçilik ve Sınıf Olgusu Üzerine Yapılan Tartışmalar

1930'lar başında en yoğun tartışılan konuların başında devletçilik olgusu gelmektedir. Dünyada yaşanan ekonomik kriz ve toplumsal gereksinimler kendi kendine yeten ve acil durumdaki ihtiyaçlarını bir an önce üreten bir anlayışı ve politikayı zorunlu kılıyordu. Bu durum aslında farklı etki ve arayışlarla aynı zamanda devrimin yön bulma çabası olarak da resmedilebilir. Devletçiliğin sadece iktisadi bir yaklaşım olmadığı bir bütün olarak sistemi kodladığını ve Halk Fırkası'nın altı ilkesinden ayrı olarak 1930'larda üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir konu olduğunu; ele alınan Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri dergilerindeki tartışmalardan ortaya çıkmaktadır. Günümüze kadar birçok araştırmancının konusu olan devletçilik olgusunun aslında yoğun bir biçimde 1930'larda tartışıldığını belirtmek gerekmektedir (Fırat, 2005: 117-118).

Kadrocular, toplumu henüz kendi kendini yönetemeyecek kadar niteliksiz gören bir görüşten besleniyorlardı. Dolayısıyla toplum projeleri katılımcı bir demokratik modelin özelliklerini göstermiyordu. Zaten 1930'lu yılların dünyasında revaçta olan yönelim demokrasi değildi. Sanayileşmesini ve ulusal birliğini geç tamamlamış, dönemin önde gelen ülkeleri olan ve diktatörlükle yönetilen Almanya, İtalya ve Sovyet Rusya'nın otoriter-totaliter rejimlerinin iktisadi alanda yürüttükleri başarılar, Türkiye gibi görece benzerlikler gösteren ülkeler için göz kamaştırıcıydı. Dolayısıyla böylesi bir konjonktürde Kadrocuların ve Kemalistlerin demokrasiyi hedeflemediklerinden dolayı suçlanmaları anakronik bir yanılsama olur. Kısacası dönemin koşullarına göre izlenmesi gereken siyasi anlayış bu hareket tarafından sergilenmiştir (Orhan, 2009: 4).

Kadro'nun ilk sayısında Kadro'nun iktisat olgusuna bakışını vermeye çalışan ve daha sonra derginin başka yazarları tarafından da geliştirilmeye çalışılan milli iktisat olgusundan bahsedilmektedir. Vedat Nedim'in "Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına" başlıklı yazısında milli iktisadın önemini sorgulamaktadır: İktisadi İnkılabımızın manası ve hedefi nedir? Bir müstemleke iktisadiyatı olmaktan kurtulup bir millet iktisadiyatı yaratmak. Bu meseleyi böylece vazedebilmek bile başlı başına beynelmilel bir hadisedir... Görüyoruz ki, milli kurtuluş ciddi iktisadi

sahada bütün şiddetiyle devam ediyor. Ve bu cidal, Dumlupınar bahasına oluyor. Türkiye, iktisadi zaferlerini istismar edemezse, emperyalizmin kucağına düşebilir. Bu büyük meseleyi 14 milyonun yüzde kaçını biliyor? İktisadi davalarımızı fertlerin hasis menfaat meseleleri olmaktan kurtarıp bir millet davası haline koymak, artık günün zarureti oldu... Zaten harp sonu iktisadiyatının üç büyük meselesi var:

1- Kapitalist iktisat sistemi yerine komünist iktisat sistemini kurmak. Bunu Rusya halen çalışıyor.

2- Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak. Bu işle Akvam cemiyeti uğraşiyor.

3- Müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatını yaratmak. Bu da Türkiye Cumhuriyeti'ne düşüyor (Fırat, 2005: 121; Tor, 1932a: 8-10).

Bu değerlendirmeler Kadronun iktisat konusundaki bakışını birçok yönüyle ortaya koymaktadır.

Şevket Süreyya, milletler arasında ve millet içinde var olan iktisadi eşitsizliklerin giderilmesi için “Plan Mefhumunu” şu şekilde aksettirmektedir: “Milli kurtuluş hareketlerinin cereyan ettiği bütün memleketlerde ve bilhassa bu hareketlerin en ileri mümessili olan Türkiye’de ne büyük istihsal tekniği, ne bu tekniğe müstenit büyük para ve mülkiyet faaliyetleri esasen inkişaf etmiş değildir ve bunların on dokuzuncu asır Avrupa’sında olduğu gibi, fertlerin serbest mücadelesi ve liberal bir milli sermaye terakümü ile inkişafı için zaruri olan şartların, iptidai terakümlerin, müstemlekelerin, serbest pazarların hiçbiri yoktur. Binaenaleyh, bizde yüksek teknik ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti tanzim ve sevki idareden milli, müstakil ve planlı bir iktisat devletçiliğinin müdahale ve murakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir (Fırat, 2005: 120; Aydemir, 1932d: 11).

Ahmet Hamdi’nin Şevket Süreyya’nın plan olgusuna eleştirisinin temel noktası; önerilen ve kavramsallaştırılan bu olgunun orijinal bir nitelik taşımadığı iddiasıdır: “Arkadaşımızın bizde (plan) (tanzim olunmuş bir milli iş birliği) şeklinde göstermesi, mevzuun mahiyetine yeni hiçbir şey ilave etmiyor. Plan bizim için olduğu kadar (Rusya) için, hatta her memleket için (tanzim olunmuş bir milli iş birliği) manasına gelmez mi? Bu, milli mikyasta planın tarifidir. Asıl mesele, bu

tarifi yapmakta değil, bizde planı anlatmaktır. Şevket Süreyya Bey, aldanmıyorsak, makalesinde bunu da yapmıştır: Kendisince Türkiye’de plan demek, ancak büyük tekniğin, yani sanayinin tanzim edilmesi ve devlet elinde olması demektir. Şu halde plan mefhum ile bizde anlatılmak istenilen şey, öyle milli iktisat nizamı yahut milli bir işbirliği değil, sadece yüksek teknik ve yüksek mülkiyetin devlet elinde olmasından ibarettir. Bu plan ile Avrupa’nın gitmiş olduğu yol arasındaki fark ise, bu işlerde şahsi sermaye yerine hakim faktör olarak “devlet”i ikame etmekten ibarettir (Başar, 1932b: 14).” Ahmet Hamdi de devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılamasına ve kalkınma için gerekli altyapıyı sağlamasına yönelik eleştiri olmamakla birlikte, asıl eleştirdiği, Kadro’nun devletin bütün iktisadi ve toplumsal süreçlere egemen olması tezidir. Ahmet Hamdi, bunun yerine daha sınırlı ve dönemlik bir devlet müdahalesini savunmaktadır (Fırat, 2005: 121).

Ahmet Hamdi’nin bu eleştirilerine Şevket Süreyya yurt dışında olduğu için İsmail Hüsrev yanıt verir. Hüsrev, Ahmet Hamdi’nin eleştirilerine yanıt olarak, Şevket Süreyya’nın savunduğu planın sosyalist bir plan olmadığını dile getirir. Hüsrev devamında: “Hamdi Bey’in makalesinde kendisiyle aramızda bazı iktisat ıstılahları ve mefhumları üzerinde bir mutabakat bulunmadığı gördük. Bu mutabakatsızlık Hamdi Beyi kullandığımız ıstılahlara başka manalar vermeye sevk etmiştir... Hamdi Bey, Şevket Süreyya’nın yazısında yalnız plan telakkisinin ve bunun prensiplerinin verilmiş olduğunu ve bunun haricinde plana ait her hususun mevzu dışında bırakıldığını kabul ederse, o zaman yazıda her lazım olanın söylenmiş olduğunu kolaylıkla görür (Hüsrev, 1932: 38).” İsmail Hüsrev Şevket Süreyya’nın yazısının kapsamlı bir yazı olmadığını aktararak tartışmaları derinleştirmekten imtina eder. Aynı yaklaşım Ahmet Hamdi’de söz konusudur. Ancak Ahmet Hamdi, plan konusunda İsmail Hüsrev ile tartışmak yerine Şevket Süreyya ile tartışmak isteğinde olduğunu ve bu tercihten dolayı da İsmail Hüsrev’in kırılmayacağını umut ettiğini belirtmektedir (Fırat, 2005: 122; Başar, 1932c: 5).

2.8 İNÖNÜ DÖNEMİNDE BASIN-İKTİDAR İLİŞKİSİ (1938-1950)

Bu Bölümde Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu, Basın Yayın Umum Müdürlüğü konuları işlenecektir.

2.8.1 Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu (1940)

1940 yılında Başbakanlık Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu yürürlüğe girmiştir. Selim Sarper Umum Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Yıl sonunda da İstanbul'da Örfî İdare ilân edilmiştir. Radyo yönetimi ve kuruluşu yeni bir kanunla Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 1941 yılında Türk Basın Birliği'nin 1. Kongresi Ankara'da toplanmıştır. Türk basınında gerçeği arama, haberde doğruluk ve resmî ilânların bu birlik eliyle dağıtılmasının esasları kararlaştırılmıştır. Yine bu dönemde ithal güçlüğünden kaynaklanan kağıt yetersizliği sebebiyle, kağıt dağıtım işi Matbuat Umum Müdürlüğü'ne verilmiştir (Oral, 1973: 156-157).

2.8.2 Basın Yayın Umum Müdürlüğü (1943)

16 Temmuz 1943 tarihli Kanun'la Matbuat Umum Müdürlüğü'nün adı, "Basın Yayın Umum Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir. Bu yasayla, mevcut Matbuat Umum Müdürlüğü'nün basın ve yayın işlerinin yanı sıra, Türkiye'nin dış tanıtım ve propagandası görevlerini de üstlenen yeni bir kurum oluşturulmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan müttefik devletlerin galip çıkması, diğer bir ifadeyle diktatörlük ile yönetilen miğfer devletlerin mağlup olmaları Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye, bu savaşta tarafsız kalma konusundaki direncine rağmen, 1944'te mihver devletlerle olan münasebetlerini kesmiş ve Birleşmiş Milletler'e üye olabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan ederek, 24 Şubat' ta Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kabul etmekle Türkiye bu anayasanın demokratik prensiplerine uygun, daha hür bir rejime

geçmeyi taahhüt etmiştir. "Böylece Türkiye'nin Batıyla entegrasyon süreci yeni bir ivme kazanmıştır. Bu sürecin Türkiye'nin iç siyasi yapısına yansımaları hemen görülmeye başlamıştır. Nitekim Nuri Demirağ 18 Haziran 1945'te Milli Kalkınma Partisi adıyla bir parti kurmuştur. Bunu 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın Genel Başkanlığı'nda kurulan Demokrat Parti ve diğerleri izlemiştir. Bu gelişmeler ile Türkiye'de ilk defa gerçek anlamda çok partili parlamenter sisteme doğru geçiş başlamıştır. 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerden sonra milletvekili çıkaran Demokrat Parti TBMM içinde yer alan ilk muhalefet Partisi olmuştur (Ahmat, 1976: 16).

Siyasi alanda muhalefet hareketleri gelişirken basın bu konuda geri kalmadığı, hatta siyasi muhalefete öncülük yaptığı görülmüştür. Nitekim daha CHP içinde DP'nin doğum sancıları yaşanırken; 1945 yazı'nda Vatan ve Tan gazeteleri etrafında ortak bir muhalefet cephesi kurulmuştur. Bu cephe CHP iktidarını basın hürriyeti, Cemiyetler Kanunu, Ceza Kanunu ve Polis Kanunu gibi konularda demokratik düzenlemelere zorlamaya başlamıştır. Basının bu muhalefeti meyvelerini vermekte gecikmemiştir. Basın Kanunu'nun 50. maddesi, 13 Haziran 1946 tarihli 4935 sayılı Kanunla; "Cumhuriyetin geçirdiği devrim ve müesseselerin genellikle tutunmuş olmaları ile artık tartışmaya konu olmayacakları gerekçesine dayanarak değiştirilmiştir. Basın suçlarının bir kısmı affedilmiştir. Gazete kapatma yetkisi hükümetten alınıp mahkemelere verilmiştir (Karpat, 1996: 139).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle siyasal açıdan liberalleşmeye yönelik çabalar doğrultusunda Türkiye'de demokrasi ve basın açısından olumlu gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda da CHP'nin 27 yıllık tek parti iktidarı sona ermiştir. Bu da Türk Demokrasisi ve basını bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ ve 27 MAYIS İHTİLALİ

3.1 Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Dönemi (1946-1950)

Bu bölümde, Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri, Çok Partili Siyasi Hayat Dönemi konuları işlenecektir.

3.1.1 Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra, liberal ülkelerin karşılaştığı ekonomik sorunlar, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde kurulan totaliter rejimlerin başarılı görüntülerinin de etkisiyle, Türkiye'de rejimin otoriter niteliği giderek şiddetlenmiştir. Muhalefet fikri tamamen terk edilmemekle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiğini ilan eden 1945 yılına kadar herhangi bir muhalefet partisinin kurulmasına izin verilmemiştir. Üstelik savaş yıllarında, savaş koşulları sebebiyle kişi özgürlükleri daha da kısıtlanmıştır. Ancak savaş bittiğinde, gerek sosyal ve ekonomik koşullar gerekse iç ve dış siyasal gelişmeler CHP'nin önünde iki seçenek bırakmıştır. Ya çok partili bir demokrasi kurulacak ve rejimin evrimi devam ettirilecek ya da mevcut otoriter yapı olduğu gibi tutularak gelişmenin önü tıkanacaktır. CHP yöneticileri birincisini tercih edip muhalefet partilerinin kurulmasına izin vererek çok partili demokratik rejime giden yolu açmışlardır (Karpat, 1996: 80).

Millî mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek parti iktidarını oluşturan CHP bir çeşit koalisyonudur. Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan itibaren asker-sivil bürokrasi ile ticaret-sanayi erbabı eşraf ve büyük toprak sahipleri arasında kısmi bir koalisyon mevcuttur. CHP örgütü, organları ve hükümeti ile bu koalisyonun tüm özelliklerini yansıtmaktadır. CHP iktidarının sınıfsızlık savı topraksız ya da az topraklı köylülerle, işçilere karşı kullanılan bir çeşit taktik olarak

kabul edilebilir. Nitekim iktidarın çarkları sürekli olarak bu kısmi koalisyonun ortakları lehine dönmüştür. CHP ile sözünü ettiğimiz toplumsal katmanlar arasındaki kısmi koalisyonu yaratan oydaşma savaş yıllarındaki uygulamalar nedeniyle bozulmuştur (Tokgöz, 2008: 75).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1945 yılında, çok partili siyasal rejime geçmek bir zorunluluk haline gelmiştir, çünkü iç ve dış konjonktür çok partili siyasal rejimi gerekli kılmıştır. İsmet İnönü, 1945'in içteki ve dıştaki dinamiklerini iyi değerlendirmiştir. İnönü tek partili rejimi devam ettirmenin, ülkenin iç dinamikleri bakımından olduğu kadar, dünya şartları bakımından da mümkün olmayacağını düşünerek, tek partili siyasal rejimi terk etmenin tam zamanı olduğu kanaatine varmıştır (Erdoğan, 2006: 7).

“Tek parti rejimleri, normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmışlardır. Yıkıntının arasında da, birçok zahmetle meydana getirilen birçok eserin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız”, (Kirman, 2006: 50; Toker, 1990: 59).

Prof. Dr. Nihat Erim, İsmet İnönü'nün rejim değişikliği konusunda kendisine şu sözleri söylediğini belirtmiştir:

"Bizim şimdiki sistemimiz baştaki şahsa dayanmaktadır. Bu türlü idareler ekseriyetle pek parlak başlar, hatta bir müddet parlak devam eder. Fakat bunun sonu yoktur. Baştaki şahıs sahnedan çekildiği zaman nasıl bir akıbetle karşılaşılabacağı bilinmez. Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmışlardır. Yıkıntının arkasından da bir çok zahmetlerle meydana getirilen eserlerin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe sistemine süratle geçmeliyiz. Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebilirim. Ama sonunu düşünüyorum, benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirilmeksizin işe girişilmelidir.” dediğini belirtmiştir (Erdoğan, 2006: 7).

Yine İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde yaptığı meclis konuşmasında, rejim değişikliği ile ilgili olarak şu konuşmayı yapmıştır:

"Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Antidemokratik maddelerin iyileştirilmesinde; partiler teşkilinde, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değiştirilmelidir. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir" demiştir (Erdoğan, 2006: 8).

Ayrıca İnönü şu sözleriyle CHP'den kopacak bir muhalefet partisinin kurulmasını açıkça teşvik etmiştir.

"Bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol, milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur" (Erdoğan, 2006: 8).

Milletin de CHP'nin yönetiminden memnun olduğu söylenemezdi. Osmanlı döneminde unutilan ve ezilen köylüler, Genç Türkler tarafından başlatılan ve Cumhuriyet yönetimiyle devam ettirilen bir Türk burjuvazisi yaratma ve sermaye biriktirme politikasının kurbanı olmuşlardı. En büyük toplumsal grup olmasına rağmen köylülerin milli gelirden aldığı pay son derece düşüktü. 1930-1945 yılları arasında uygulanan devlet eliyle sanayileşme politikası büyük ölçüde köylünün istismarına dayalıydı. Köylünün ödeme gücü dikkate alınmaksızın tarım ürünlerine ağır vergiler konulmuştur (Tokgöz, 2008: 75-76; Ökte, 1951: 36).

Toprak kanunu tasarısı 1945 Toprak Reformu Kanunu adı verilebilecek yasa olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, TBMM'ye sunulmuştur. Kanun tasarısı görüşülmeye başlayınca Meclis iki gruba ayrılmıştır. Toprak ağaları meseleyi teknik açıdan ele alarak toprağın bölünmesinin üretimi düşüreceğini iddia etmektedirler. Feodallere göre mevcut yapı korunmalı, dağıtım yerine tarımsal teknoloji geliştirilerek üretim artırılmalıdır (Eroğul, 1970: 9).

Toprak kanunu tasarısı önemli değişiklikler getirmiştir. Bu toprak ağalarının çıkarlarına zarar vermiştir. Haziran 1945'te parti içindeki muhalifler açıkça kendilerini gösterip ilk kez iktidar sorununu gündeme getirmişlerdir. Gelecekteki Demokrat Parti'nin [DP] dört kurucusu (Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes), Anayasada belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını ve parti işleyişinin demokrasinin temel ilkelerine göre yürütülmesini isteyen bir önergeyi [takrir] parti meclis grubuna sunmuşlardır. Meclis grubu 12 Haziran'da önergeyi tartışmış; fakat belli yasa ve yönetmelikleri değiştirmeyi amaçladığı için sorunun grubun yetkisi dışında olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Bunu ele almak yetkisi gruba göre Milli Meclis'teydi. Önergeyi veren milletvekillerinden Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesindeki yazılarında CHP'yi eleştirmeye başlamışlar ve parti disiplinini bozdukları gerekçesiyle de 21 Eylül 1945' te partiden çıkarılmışlardır. Refik Koraltan da 2 Ekim 1945'te arkadaşlarının ihracının parti tüzüğüne aykırı olduğunu beyan etmesi üzerine partiden ihraç edilmiştir. En son Celal Bayar Eylül sonunda önce milletvekilliğinden, Aralık' ta da CHP' den istifa etmiştir (Gürsoy, 1990: 24).

3.1.2 Çok Partili Siyasi Hayat Dönemi

Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan partinin genel başkanlığı'na Celal Bayar getirilmiştir. Aynı gün partinin program ve tüzüğü açıklanmıştır. Aslında dışarıdan bakıldığında DP ile CHP programı arasında önemli ve ciddi bir fark bulmak zordur. Partinin programı su esaslara dayalıdır: Partinin genel ilkeleri iki kısımda toplanmıştır: Genel esaslar ve hükümet işleri Öncelikle belli başlı insan hak ve hürriyetleri öngörülmüş, özellikle dernek kurma hürriyeti üzerinde ısrar edilmiştir. Türk toplumunun aile ve mülkiyet esaslarına dayandığı belirtilmiştir. Demokrasi görüşü ise, doğrudan doğruya partinin kuruluş gayesi olarak ilan edilmiştir. Demokrasinin başlıca vasıtası olarak tek dereceli serbest seçim öngörülmüş ve ayrıca idarenin halkın emrinde ve hizmetinde bulunması gereği ısrarla vurgulanmıştır (Kırman, 2006: 84).

DP kurulduktan sonra toplumda kısa sürede kabul görerek yurdun çoğu yerinde teşkilatlanmıştır. Bu durum CHP'yi telaşlandırmıştır ve hemen önlem için seçimler bir yıl erkene alınmıştır. CHP durumunu muhafaza edebilmek amacıyla basından destek almayı ihmal etmemiştir. Örneğin; 1946 erken genel seçimlerinde CHP'nin, Ulus Gazetesi'nde DP aleyhinde yazılar çıkartması ve Ankara Radyosu'nun partinin propaganda aracı haline getirilmesi basının gücünden kendi lehine çalışmalar yapmasına örnek verilebilir (Yeşilyurt, 1997: 132-134).

Tek parti döneminden çok partili hayata geçişle birlikte basının üzerindeki kontroller de hafiflemeye başlamıştır. Çünkü o dönemin basın ve yayın organları CHP'nin yayın organı Ulus hariç DP'yi desteklemişlerdir (Demir, 2010: 120-121).

3.1.2.1 21 Temmuz 1946 Seçimleri

CHP 21 Temmuz 1946'da yapılacak genel seçimler sebebiyle basını yanına çekebilmek için birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler 29 Mayıs 1946 tarih ve 71-443/1354 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla meclise sevk edilmiştir. Basına değişiklik öneren yasa basına ceza verme yetkisini hükümetten alıp yargıya vermiştir. DP, basın özgürlüğü konusundaki iyileştirmeleri yetersiz bulmuştur (Demir, 2010: 122).

Demokratik Parti grup Başkan Vekili olan Adnan Menderes yasa mecliste görüşülürken şu eleştirileri ileri sürmüştür (Demir, 2010: 123):

- a) Basın kanununda gazete ve mecmua yayımlamak isteyenlerden aranan şartların ağır olduğu,
- b) Yasada, amacı aşacak ölçüde sınırsız ve gereksiz pek çok yasakların bulunduğudır. Menderes'e göre mevcut basın yasasının temel amacı; mümkün olduğu kadar az gazete ve mecmua yayınlanmasıdır ve örnek olarak Ankara'da bunca yıldır bir tek gazeteden başkasının doğma ve yaşama imkanı olmadığını belirtmektedir (Demir, 2010: 123).

1946 yılındaki genel seçimlere hazırlık süreci, DP ve CHP arasında Türk siyasi tarihinde, o güne kadar görülmemiş bir propaganda ve mücadeleye sahne olmuştur. DP, hiç alışılmadık bir seçim propagandası yürütmüş, yurdun dört bir tarafında seçim mitingleri düzenlemiştir. DP yöneticileri, Türk halkının 23 yıldır devam eden baskıcı tek parti iktidarından duyduğu bıkkınlığını iyi bilmektedir. Bunun için de halka hitap etme yeteneği yüksek olan hatiplere halkın duymak istediği şeyleri söyletmiştir (Erdoğan 2006: 13; Eroğul, 1990: 36).

1946 seçimleri DP açısından tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Seçim öncesinde İsmet İnönü'nün verdiği tüm vaatler boşa çıkmış, seçimler tek parti döneminden kalma metotlarla yapılmış, oy mazbataları çalınmış, sandıklar kaçırılmış, oylar değiştirilip DP'lilere baskı yapılmıştır. Kısacası 1946 seçimlerine, gücü elinde bulunduran CHP tarafından hile karıştırılmıştır. DP, 1946 seçimlerini şiddetli bir şekilde protesto etmiş o güne kadar CHP iktidarına karşı yürüttüğü sert muhalefeti daha da sertleştirme kararı almıştır. Ancak DP uygulayacağı sert muhalefeti, hiçbir şekilde hukuk kurallarından ayrılmadan yapacaktır (Erdoğan, 2006: 13; Birand, ty: 33).

1946 seçimlerinde CHP ve DP, meclise girecek 465 milletvekili için mücadele etmişlerdir. Yurt çapında henüz örgütlenmesini tamamlayamayan DP, 465 milletvekilli için ancak 273 aday çıkarabilmiş, bunun ancak 62'si meclise girebilmiştir. Kalan 403 milletvekilliğini ise CHP kazanmıştır (Erdoğan, 2006: 13).

3.1.2.2 21 Temmuz Seçimlerinin Basına Etkisi

Seçimlerden sonra ülkede özgürlük havası esmeye devam etmiştir. Basın iktidarı tenkit etmeye başlamıştır. Seçimlerin ardından kurulan Recep Peker hükümeti basının bu durumundan rahatsız olmuş, 25 Eylül 1946'da yeni bir kanun çıkararak basın hürriyetine kısıtlamalar getirmiş, yeni basın kanununa göre Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri sıkıyönetim kanunlarına uymadıkları gerekçesi ile kapatılmışlardır. Daha sonraki dönemlerde Tasvir ve Demokrasi Gazeteleri süresiz kapatılmış, Ankara'da Kuvvet, İzmir'de Yeni Asır ve Demokrat İzmir Gazetelerinin

yöneticileri hakkında soruşturma başlatılmış ve baskılar giderek artmıştır (Yeşilyurt, 1997: 143-156).

21 Temmuz 1946 yılı seçimlerinde muhalefetin gösterdiği sürpriz başarı, basını da daha da cesaretlendirerek, ciddi eleştirilerin yapılmasına yol açmıştır. Bu nedenle 21 Temmuz seçimlerinden sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı İstanbul'daki bazı gazeteleri kapattırmıştır (Demir, 2010: 125).

26 Ağustos 1946'da içişleri ve adalet komisyonunun raporuyla Başbakanlık 71- 624 6/2099 sayılı önergeyle matbuat kanunda birtakım değişiklikler yapılmasına dair teklifini Meclise sunmuştur. Değişikliğin gerekçesi

“Hürriyet mefhumunun keyfemeyasa demek olmayacağına nazara alınması ve nasıl ki fertlerin hürriyeti başkalarının hürriyetinden başladığı noktada nihayete uğramaktaysa basın ve yayın hürriyetinin de o suretle mütalaa edilebilmesi lazım geleceği bedihidir. Vatandaş özgürlüğüne saygılı, devlet ve millet menfaatlerine Hadim buldukça basının yapıcı bir kuvvet olduğundan şüphe bulunmadığı gibi bunun aksine bir hareketin de yıkıcı bir kuvvet saltanatı doğuracağı şüphe yoktur.” Bu kanun tasarısının 2. maddesiyle “Gazete çıkaracakların 'su-i şöhret' olmaması 18. maddesiyle gazete veya dergilerin en büyük mülkiye amirinin emriyle kapatılabileceği”

30. ve 34. madde ile “Resmi şahsiyetlerin şeref ve haysiyetleri hakkında suizan oluşturacak”, devlet kuvvetlerinin herhangi birine karşı halkın güvenini sarsacak haberlere karşı beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir.” hükmü getirilmiştir (Demir, 2010: 125-126).

Demokratik Parti grup başkan vekili olan Adnan Menderes'in bu tasarıya eleştirisi yasa tasarısının keyfi bir yönetime yol açması ve hükümetin muhalif gördüğü gazeteyi çok kolayca kapatabileceği ve hiçbir eksik bulmasa su-i şöhretten mülkiye amiri kanalıyla istediği gazeteyi kapatabileceği yönündedir. Bu olumsuzlukların yaşanmaması için kanun sınırlamalarının iyi belirlenmesi gerekmektedir ve maddelerle hükümete karşı her türlü tenkidin önlenmeye çalışıldığı görülmektedir. (Demir, 2010: 126).

3.1.2.3 Seçim Kanunu Değişikliği

DP, 21 Temmuz 1946 seçimlerinde olan seçim yolsuzluğunun gelecek seçimde yaşanmaması için ve “Adil Gizli Oy Açık Sayım” ilkesi ile uyumlu yargıç denetiminde olan bir seçim kanunu için mücadele etmiştir ve nihayetinde yargıç denetiminde olan bir seçim kanunu için mücadele etmiştir. Şubat 1950'de, yeni bir seçim kanunu tasarısı mecliste görüşülmeye başlamıştır. Tasarı ilkeleri incelendiğinde temel ilkelerinin demokratik özellik arz ettiği görülmektedir. Gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimi ilkeleri kabul edilmiştir. Seçim kurulları başkanlığına yargıçlar getirilmiş ve ayrıca Yargıtay ve Danıştay üyelerinden kurulu bir Yüksek Seçim Kurulu öngörülmüştür. Demokratların istedikleri gerçekleşmiştir. Demokratlar tasarıyı prensip olarak desteklediler. Ayrıca tasarının bazı hususları üzerinde çetin tartışmalar da yapılmıştır. Demokratların bazı önerileri kabul bulurken, bazıları da iktidar partililer tarafından reddedilmiştir (Tokgöz, 2008: 101).

Bütün olumlu şartlara rağmen "milletvekili seçimi kanunu" tasarısı gerek TBMM ve gerekse basında uzun ve sert tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların temelinde 1946 yılı seçimlerindeki iktidarın antidemokratik düzenleme ve uygulamalarının büyük etkisi olmuştur. Kanun tasarısı üzerindeki görüşmelerde dikkati çeken en önemli konu 125. maddenin iktidar ve muhalefetin oybirliği ile kabul edilen tek madde olmasıdır (Koyuncu, 1997: 72-73).

16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı "milletvekili seçimi kanununun 125. Maddesi şöyledir:

"Yüksek Seçim Kurulu, evrak üzerinde incelemeler ve lüzum gördüğü tetkikleri yapar. Kurullardan ve lüzumlu göreceği resmi mercilerden her türlü bilgi ve belgeleri isteyebilir. Tutanaklarda tahrif veya sahtecilik iddia edilen hallerde lüzum görürse istik tap ve tatbikat yaptırabilir. Kurullardan ve resmi mercilerden istediği bilgi ve belgelerle aydınlatamadığı şikayet ve itirazlar hakkında şikayet ve itiraz mevzuu olan vakıaların cereyan ettiği kurul başkan ve üyeleriyle orada hazır bulunmuş olan aday ve müşahitleri ve istismarlarına lüzum göreceği sair kimseleri de dinleyebilir. Bunları kurul bizzat yapar ve gerektiği takdirde üyelerinden biri veya

uygun göreceği resmi bir merci marifetiyle yaptırabilir. Şikâyet ve itirazlara mevzu olan hususlar hakkında kovuşturma başlamış olsa dahi sonunu beklemeyerek ve yukarda yazılı suretlerle tetkik ve tahkiklerini yaparak itiraz müddetlerinin geçmesinden itibaren en geç bir ay içinde varacağı neticeyi bir raporla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunar. Kurul lüzum görürse Yargıtay ve Danıştay memurlarını bu işlerde vazifelendirebilir. Yüksek Seçim Kurulu'nun, bilgisine müracaat ettiği veya belge istediği kurul ve resmi merciler en kısa bir müddet zarfında ve nihayet bir hafta 121 gün içinde istenilen bilgi ve belgeleri göndermeye mecburdurlar " hükmünü getirmiştir (Koyuncu, 1997: 73-74).

3.1.2.4 14 Mayıs 1950 Seçimleri

14 Mayıs 1950 Seçimleri demokratik bir şekilde yapılmıştır. Demokratik şekilde yapılmasında basının önemli bir yeri olmuştur. Basın seçimlerde iktidarın başarı ile devredilmesinde CHP'nin demokratik duruşunun da önemli bir yeri bulunduğunu belirtmektedir. İktidar ve muhalefetin büyük ölçüde anlaşarak çıkardığı 5545 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu" ile 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler sonucunda DP 408, CHP 69, M.P 1 ve Bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmıştır. Bu sonuçlar, Cumhuriyet tarihinin ilk iktidar değişim tablosunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple basında geniş şekilde değerlendirilmiştir (Koyuncu, 1997: 74).

Çok partili siyasi hayata geçildikten sonra, Türk siyasi tarihinde önemli bir yeri olan "Mayıs 1950 seçimlerinin arifesinde TSK, iktidar değişikliği istediğini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Aydın kesimin, halkın büyük bir bölümünün ve artık DP içinde örgütlenmiş olan özel sermayenin desteğini yitiren CHP'nin ve sivil bürokrasinin siyasi iktidarın demokratik bir yolla belirlenmesine boyun eğmekten başka bir şansı kalmamıştır (Sandıkçı, 2006: 7; Özdağ, ty: 169).

Bu iktidar değişiminin demokratik şekilde olmasında CHP'nin içindeki sertlik yanlılarına rağmen seçimlerin demokratik bir havada yapılmasını kabul etmesinde DP'nin ısrarı ile basın ve aydınların büyük etkisi olmuştur. Bazı aydınlar CHP'nin sürece katkısının büyük olduğunu belirtirler. A. R. Yalman,

" (...) *Hakikat şudur ki Türk Milleti, muayyen bir gelişme devrini tamamlamış, elbirliğiyle sarf edilen gayretlerle yeni bir devre ulaşmıştır. Bu zaferde bütün milletle beraber İnönü' nün, Şemsettin Günaltay hükümetinin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin geniş bir hissesi vardır.*" diyerek; 14 Mayıs seçimleri ile Türk Demokrasininin büyük bir imtihanı başarı ile geçtiğini, bu başarıda CHP'nin de katkısı olduğunu belirtmektedir (Koyuncu, 1997; 75).

Muvafık iktidar yanlısı basından Mümtaz Faik Fenik' e göre seçim sonuçları ile ortaya çıkan tablo, "İnkılabın en mühim merhalesidir" Selim Ragıp Emeç' e göre ise;

"(...) *Milli Mücadeleyi takip eden uzun yıllar Mümtaz Faik Fenik devamı müddetince ilahi vahiy bekler gibi herşeyini yukardan uman ve bu ümidin getirebileceği meçhullere intizar eden millet artık herşeyini ancak ve yalnız kendisinden beklemesi lazım geleceğini, şimdi görmüş ve buna inanmıştır*" (Koyuncu, 1997: 74; Emeç, Son Posta 23 Mayıs 1950)."

3.2 DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ 1950 - 1954 DÖNEMİNDE BASINLA İLİŞKİSİ

Bu bölümde işlenen konular Demokrat Parti İktidarının İlk Yıllardaki Basınla İlişkisi başlığı altında işlenecektir.

3.2.1 Demokrat Parti İktidarının İlk Yıllardaki Basınla İlişkisi

CHP iktidarının karşı DP'nin en önemli gücü basındı. DP'nin basın ile olan ilişkileri iktidarlarının başlangıcında olumludur. DP, "Yeter Söz Milletindir" sloganı ile ve basının desteğini de alarak 1950'de iktidarı ele geçirmiştir. Bu şekilde basın demokrasinin önemli bir parçası olduğunu göstermiştir (Gürkan, 1998: 472).

1950-1954 döneminde de iktidar-basın ilişkilerinin iyi olduğu söylenebilir. Başlangıçta 1945 yılında sadeleştirilen anayasa dilinin eski haline çevrilmesi, CHP'nin bazı mallarının kamulaştırılması ve arapça ezan okunması konuları dışında iyi ilişkiler olmuştur (Uyar, 2001: 30-31).

14 Mayıs 1950 seçimlerinde basının büyük bir çoğunluğu DP'yi desteklemiştir. Büyük ümitler bağlanan DP yönetime geldikten sonra basının sorunlarının büyük ölçüde çözüleceği kanaati hakim olmuştur. DP iktidarı CHP yanlısı gazetecilerin ve tarafsızların bile desteğini almıştır. Bir takım değişikliklerle günümüze kadar yürürlükte olan Basın Kanunu 21 Temmuz 1950'de yürürlüğe girmiştir. Liberal bir kanun olarak kabul edilen kanun ile hükümetin basın üzerindeki denetimleri kalkmıştır (Topuz, 1996: 105).

1950'de Basın Yasası'nda gazete ve dergi çıkarmak için izin alma zorunluluğu kalkmış, bildirimde bulunmak yeterli olmuş, gazete sahiplerinin cezai sorumluluğuna son verilmiştir. Basın davalarının özel mahkemelerde görülmesi ve 1952'de gazetecilere sendika kurma hakkı tanınması, sosyal güvenlik, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi basında çalışanların mesleki haklarını güvence altına alan yasa nedeniyle olumlu bir hava oluşmuştur. DP iktidarının ilk yılları basın ile mutlu bir şekilde geçmiş bu dönem Ahmet Emin Yalman tarafından "altın devir" olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde gazete sayısı, muhtevası ve tirajlarda büyük bir artış olmuştur. 1950'de 131 tane günlük gazete yayımlanırken, 1960'da 506 tane günlük gazete yayımlanmıştır (Oral, 1973: 1976).

DP iktidarı daha iktidarının ikinci ayını doldurmadan basın özgürlüğünü genişleten 5680 sayılı Basın Kanununu yürürlüğe sokmuştur. Bu kanunla önemli düzenlemeler yapılmıştır. Gazete ve dergi çıkarılması kolaylaşmış, bunların hükümet tarafından toplatılması ve kapatılması uygulanmasına son verilmiştir. Buna karşılık hürriyeti bağlayıcı cezalara yer verilmesi, cevap ve düzeltme hakkının kapsamlı bir şekilde ele alınması, mahkemelere gazete ve dergileri belirli suçlardan dolayı yargılama yetkisi vermesi sınırlı da olsa 1881 sayılı Matbuat Kanun'un sürdürüldüğünü gösterir. Ancak şu noktayı gözden kaçırmamak gerekir. Yeni kanunla gazeteleri kapatma yetkisi iktidardan alınıp mahkemelere verilmiştir. Bu nedenle yeni basın kanunun çok köklü değişim sağladığını belirtmemiz gerekir (Koyuncu, 1997: 61).

3.2.2 DP İktidarı ile Basının İlişkilerinin Bozulması

Bu bölümde DP İktidarının Basının Tenkitlerinden Rahatsız Olması, DP İktidarının Basın Aleyhine Yaptığı Düzenlemeler işlenecektir.

3.2.2.1 DP İktidarının Basının Tenkitlerinden Rahatsız Olması

DP İktidarı ile basın arasında olumlu ilişki 1953 yılına kadar sürmüştür, ancak, ondan sonra bozulmaya başlamıştır. Basın ile DP iktidarı arasındaki olumlu hava basının DP iktidarına yönelik eleştirileri arttırması ile bozuldu. Bu durum Basın DP İktidarını basına karşı birtakım önlemler almaya itmiştir. Menderes de basını eleştirmeye başlamıştır. Menderes, 3 yıllık iktidarı zarfında basına yönelik bir dizi iyileştirmeler yaptığı halde basını mutlu edememekten şikayetçidir. Menderes, bir memlekette basın hürriyetinin bu derece ileri olarak temin edilmiş olmasına rağmen gazetelerimiz maalesef mevzuatın ne olduğunun farkında değildirler. Türkiye’de basının baskı altında olduğu bulunduğu mütemadiyen bahsederler. Bir tek gazete çıkıp 1950 senesinde yaptığımız tadillerin mahiyetini ortaya koymuş değildir (Demir, 2010: 517)” demektedir.

3.2.2.2 DP İktidarının Basın Aleyhine Yaptığı Düzenlemeler

CHP’nin iktidar, DP’nin muhalefet partisi olduğu yıllarda basın demokratlara topluca destek vermiştir. Demokratlar bu desteğin ilelebet böyle sürüp gideceğini hayal etmişlerdir. Çok geçmeden bu hayalleri suya düşmüştür. İktidara gelişlerinin daha ikinci ayında tenkitler gelince de şaşırıp kalmışlardır (Başgil, 2008: 76). Ancak iktidarın ilk yıllarında ilişkiler normal olarak sürmüştür. İktidar hem Basın özgürlüğü ve hem de basın çalışanları durumunu iyileştirici düzenlemeler yapmıştır. DP iktidarının 1953’ten itibaren Basın kanununda yaptığı değişiklikler ise basının aleyhine olmuştur.

21.1.1953 tarih ve 6026 sayılı kanunla Basın Kanunu'na şu ek madde eklenmiştir (Koyuncu, 1997: 66; Dönmezer, 1968: 247):

"Devlet daireleri müesseseleri de mevkuteler yayınlayabilir. Böylece devlet daireleri, her türlü kamu müesseseleri, iktisadi devlet teşebbüsleri mevkute çıkarmak hakkına sahiptirler. Böylece çıkarılacak mevkuteler (...) Basın Kanunu'nun basın yoluyla işlenen suçlar, cevap ve düzeltme hakkıyla ilgili hükümlerine tabi bulunmaktadır. Ancak bu mevkuteleri doğrudan doğruya idare etmekle vazifeli olarak bir kimsenin tayin edilmesi ve mevkutenin üstüne bu kimsenin adının yazılması lazımdır. Bu kişi yönünden, basın suçu dolayısıyla, sorumluluk halinde Memurin Muhakemat Hakkındaki Kanun'un hükümleri uygulanmaz"

9 Mart 1954 tarih ve 6337 sayılı kanunla, Basın Kanunu'nun 36. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir (Koyuncu, 1997: 67).

"Bu kanunda yazılı olan basın yoluyla işlenmiş bulunan bütün suçlardan ötürü sivil şahıslar hakkında ağır cezayı gerektiren davalar ağır ceza mahkemelerinde ve diğerleri asliye ceza mahkemelerinde görülür" demektedir. Yine aynı maddenin devamında; *"Üç veya daha fazla hakim bulunan yerlerde Asliye ve Ceza Mahkemelerinin görevine giren davalar en yüksek dereceli üç ceza hakiminin iştirakiyle kurulacak toplu mahkemede görülür. Derecede eşitlik halinde kıdeme bakılır. Basın mahkemesini teşkil eden ceza hakimlerinin, mazeretleri, izinli bulunmaları vesaire sebeplerle davaya bakmamaları veyahut mahkemenin münhasıran ceza hakimlerinden teşkili mümkün olmayan yerlerde; o yerlerde bulunan en kıdemli hukuk hakimleri bu mahkemeye iştirak ederler."*

6026 sayılı kanunla, Basın Kanunu'na "ek madde" konulması ile devletin ayrıcalıklı mevkute yayınlamasına imkan hazırlanmıştır. Bu siyasi otoritenin muvafık (iktidar yanlısı) basına ilaveten kendi meşruiyetini güçlendirmek çabasının bir ürünüdür. Osmanlı Devleti'ndeki vak'anüvistçiliğin daha modern bir şekilde devamıdır. Dahası muhalif (iktidar karşıtı) basın karşısında güçlenmek ve onu kendi otoritesi altına alma çabasıdır (Koyuncu, 1997: 67).

6337 sayılı kanunla, Basın Kanunu'nun 36. maddesi değiştirilerek, sivil şahıslara karşı işlenen basın suçlarına ağır ceza mahkemelerinde bakılması sağlanmıştır. Bu düzenleme, 6026 sayılı kanunla ulaşılmak istenen amaçların daha ileri bir adımını oluşturmaktadır. Her iki düzenleme basın hürriyeti bakımından bir

geriye dönüşün, basın hürriyetini sınırlama eğiliminin somut örnekleridir (Koyuncu, 1997: 68; Özek, ty: 20).

Demokrat Parti'nin 1950'li yıllarda Basın Kanunu ile ilgili sınırlamaları olmuştur. Bunlardan birincisi; 7 Mart 1954 tarih ve 6329 sayılı kanunla, TCK'nın 161. maddesine iki fıkra eklenmesidir. TCK'nın 161. Maddesi ile savaş gibi olağanüstü durumlarda, kamuoyunda telaş ve heyecan uyandıracak asılsız, abartmalı, özel maksada dayanan haberlerin yayılması ve nakledilmesine veya milli menfaatlere zarar veren faaliyetlere ağır hapis ve para cezaları getirilmiştir. Eğer suç; propaganda askeri kaynaklara dayandırma, yabancılarla işbirliği veya düşmanla anlaşma yoluyla işlenmişse cezalar ağırlaştırılmıştır (Koyuncu, 1997: 69).

İktidarının ilk birkaç yılından sonra, DP hükümeti Basına karşı, çeşitli önlemler almıştır. Hükümetin 1953'te çıkardığı Basın Kanunu'yla; bakanlara yönelik yapılan eleştirilere cezai hükümler getirilmiştir. Bu kanuna ilaveten 1954 yılında çıkarılan kanun ile beraber, basın ile DP hükümetleri arasında yeni bir dönem başlamıştır. Bu kanuna göre; eğer fiil suçlu tarafından bir yabancı ile anlaşma neticesi yapılmışsa, ağır hapis cezası on seneden ve düşmanla anlaşma neticesi işlenmişse on beş senden aşağı olamaz.

Sulh zamanında ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak şekilde asılsız, mübalağalı veya maksadı mahsus müstenide havadis yayan veya nakleden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse (6) aydan (2) seneye kadar hapis ve (500) liradan (5000) liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır (Koyuncu, 1997: 69).

Eğer fiil, suçlu tarafından bir yabancı ile anlaşma neticesi işlenmişse hapis cezası olarak (1) seneden, ağır para cezası olarak (1000) liradan aşağısına hükmolunamaz. Yukarıdaki fıkralarda yazılı cümlelerin takibi izne bağlı olmayıp bu nevi cürümlere müteallik davalar umumi mahkemelerde görülür (Koyuncu, 1997: 69).

6329 sayılı Kanun ile savaş şartları için çıkarılan TCK'nın 161. maddesinin kapsamı barış zamanını da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Askeri mahkemelerin

yetki ve sorumluluk alanına giren TCK'nın 161. maddesi ile ilgili suçlar, muhalefetin çabası ile genel mahkemelerin yetki ve sorumluluk alanına sokulmuştur. Böylece TCK'nın 161. Maddesi, siyasi otoritenin basın üzerindeki bir baskı aracı haline getirilmiştir (Koyuncu, 1997: 69).

Basın hürriyetini sınırlandıran bir diğer ve önemli düzenleme 9 Mart 1954 tarih ve 6334 sayılı "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanundur. Bu kanunla; kişilerin namus ve şeref ve haysiyetine tecavüz ve itibar ve şöhretine zarar verecek suçlama, özel ve aile hayatının teşhir edilmesi gibi suçlara (6) aydan (3) seneye kadar hapis, (1000) liradan (10.000) liraya kadar para cezası getirilmiştir. Bu suçlar resmi sığata sahip olanlara karşı işlenmişse, ceza üçte birden yarıya kadar arttırılmaktadır. (Md.1) Birinci maddede yazılı suçlar şikayete bağılı olmadan takibata tabi tutacaktır. (Md. 2) Devletin siyasi ve mali itibarını sarsacak yayın yapanlara (1) seneden (3) seneye kadar hapis ve (2500) liradan aşığı olmamak üzere ağır para cezası getirilmiştir. (Md.3) Suçların tekrarlanması halinde cezalar bir misli arttırılıyordu. (Md. 4). Suçlulara verilecek para cezasının beş misli de mevkute sahibinden, 6183 sayılı "Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun" hükümlerine göre tahsil edilecektir (Koyuncu, 1997: 70).

Açık bir şekilde görülüyor ki, 6334 sayılı Kanun gerçekten basın hürriyetini sınırlama noktasında kapsamlı bir düzenleme getirmiştir. Basın, hem ağır mali, hem de ağır hapis cezası tehdidi altında faaliyet göstermek durumunda kalmıştır. Basının en temel hakkı olan, siyasi otoriteyi tenkit hakkı, bu kanunla ağır bir darbe almıştır. 6329 ve 6334 sayılı kanunlar ile basın suçları yaratılmıştır. "(...) Yaratılan basın suçları, "yalan haber ve havadis yayınlamak suçu", "resmi sıfatı haiz olanlar hakkında suizanı davet edecek neşriyatta bulunmak", suiniyetle ve maksadı mahsusa müstenit yayında bulunmak" suçlarıdır" (Koyuncu 1997: 70).

Basın özgürlüğü zaman zaman kötüye kullanıldığı için basın hayatında sıkıntılara yol açan önemli hükümlerden biri de şuydu: "Her türlü yayının yasak edilmesi halinde bu yasağı uymayan gazete ve dergilerin basım ve dağıtımı önlenir. Yayın yasaklarına ısrarlı şekilde uymayan yayınlar kapatılır" (Kaya, 2008: 53; Kabacalı, 1994: 265-266).

3.2.2.3 Basın Çalışanları Hakkında Düzenlemeler

1950-1954 yılları arasındaki siyasi otoritenin basın hürriyetini sınırlandırıcı çabaları, Basın Kanunu değişiklikleri ile sınırlı kalmamıştır. Doğrudan veya dolaylı olarak basın hürriyetini sınırlandırıcı birçok düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerden basın hürriyeti ile doğrudan ilgisi olması bakımından ikisi çok önemlidir.

DP iktidarının basınla ilgili düzenlemelerinin yanında basın çalışanları ile ilgili bazı düzenlemeleri de olmuştur. 1950-1954 yılları arasında bu konu ile ilgili iki düzenleme yapılmıştır. Bunlardan ilki, 13 Haziran 1952 tarih ve 5953 sayılı "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun"dur. Bu kanunla, basın çalışanları ile çalıştıran arasındaki ilişkiler düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; işyeri açma bildirimi zorunlu hale getirilmiştir. Gazeteci ile çalıştıran arasında sözleşme, sözleşmenin feshi, terfi, çalışma süreleri ve izinler tazminat, dini bayramlarda gazetelerin nasıl yayınlanacağı esaslara bağlanmıştır (Koyuncu, 1997: 71).

Mart 1954'de çıkarılan "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" 1956'da biraz değiştirilip daha da sıkılaştırılmış ve basın özgürlüğünü önemli ölçüde engeller hale getirilmiştir. Daha sonra bu kanun ispat hakkı tartışmalarını da başlatmıştır. Aynı tarihte basın yasasında yapılan düzenlemeye göre, 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılan kimseler sorumlu müdür olmayacak, imzasız yazıların sahibi, sorulduğunda 24 saat içinde savcıya bildirilecektir (Kaya, 2008: 53; Korkmaz, 1998: 21).

Basın çalışan ve çalıştıranları ile ilgili ikinci düzenleme, 12 Şubat 1954 tarih ve 6253 Sayılı "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanunun 10, 15, 17, 20 ve 28. maddelerinin değiştirilmesine ve Aynı Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun" ile gerçekleştirilmiştir. 5953 sayılı Kanunun 10. maddesinde, mesleğe yeni girenlerin 3 ay olan tecrübe süresi 1 aya indirilmiştir. Aynı kanunun 20. maddesinde yapılan değişiklikle dini bayram

günlerinde gazete yayınının esasları belirlenmiştir. 28. maddede yapılan değişiklikle, değişen 20. Maddedeki esaslara uymayan gazetelere ağır para cezası getirilmiştir. Ek maddeler ise; fazla çalışma saatleri gazete çalışanına ödenecek ücretle, asgari ücretin esaslarıdır. Ek maddelerdeki düzenlemelere uymayan çalıştıranlara ağır para cezaları getirilmiştir (Koyuncu, 1997: 71).

3.2.3 Basının Önemli Kanun Düzenlemelerinde Tutumu

Bu bölümde, Halkevlerinin Tasfiyesi, CHP'nin Tek Parti Dönemindeki İktisaplarının İadesi, konuları işlenecektir.

3.2.3.1 Halkevlerinin Tasfiyesi

DP iktidarı Atatürk zamanının da kurulan halkevlerini CHP'nin yan kuruluşu gibi görmüştür ve iktidarının ilk yıllarında basının da desteğiyle halkevlerini kapatmıştır. Ağustos 1951'de Halk Evleri'nin mülkiyetinden alınmasına, bu mülkiyetin hazineye devrine dair kanun tasarısı Mecliste adeta savaşa yol açmıştır. CHP bazı oturumlara ve oylamalara katılmamıştır. tasarı kanunlaştıktan sonra bir bildiriyle de mücadeleye devam edeceğini belirtmiştir (Apuhan, 2010: 107).

Halkevleri, çok partili yaşama geçilmesinden itibaren tartışma konusu olmuştur. Bilindiği gibi Halkevleri, halkı ve gençliği CHP ideolojisi doğrultusunda eğitmek amacıyla kurulmuştu. Yönetimleri tamamıyla CHP'nin merkez ve yerel örgütleri tarafından üstlenilmişti. Gereksinimleri ise parti tarafından ve genel bütçeden karşılanıyordu. Parti ve devlet örgütünün içiçe geçtiği tek parti yönetiminde bu durum fazla göze batmıyordu, fakat vatandaşın verdiği vergilerle oluşturulmuş bu kurumun, demokratik bir ortamda, bir partinin yönetiminde kalmasının da sakıncaları ortadaydı. CHP de bu düşüncüyü yadsımıyordu. Nitekim partinin 1947 Kurultayı'nda alınan bir karar uyarınca Halkevleri, "hükmi şahsiyet olarak" partiden ayrıldılar. Dolayısıyla özerk kuruluşlar haline geldiler. Buna rağmen Halkevlerinin yönetiminde CHP söz sahibi olmaya devam etti. Örneğin 14 Mayıs 1950 seçim yenilgisinden sonra partinin ilk kurultayı Ankara Halkevi'nde yapıldı (Kaya, 2008: 18-19).

8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen 5830 sayılı "Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münferit derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair kanun" ile Halkevlerinin tasfiyesini sağlayacak hukuki düzenleme gerçekleştirirdi (Koyuncu 1997: 94).

DP iktidarının Halkevlerini tasfiye girişimi muvafık basınla olumlu yankı buldu. Hatta muvafık basın bu konuda itici bir rol oynadı. DP'nin yayın organı niteliğindeki Zafer Gazetesi'nde Mümtaz Faik Fenik, daha 1950 seçimlerinden önce yayınladığı bir makalesinde, Halk Partisi'nin Halkevleri ile içli dışlı olduğunu ve bunların parti propagandasına alet edilmediğini kimsenin iddia edemeyeceğini söylüyordu (Koyuncu, 1997: 94).

DP iktidara geçtikten sonra yayınladığı bir diğer makalesinde de, "Halk Partisi'nin bugün belki 200 milyon lira tutarındaki serveti nereden meydana gelmiş? Bu halkevleri, bu binalar, sinemalar, bu salonlar, nasıl yapılmıştır? Bu hesaba göre, bugün Halk Partisi'nin tapusunda 798 tane gayri menkul bulunduğu tespit edilmiştir. Bu 798 gayrimenkul kendisine nereden gelmiştir?" diye soruyor; böylece halkevlerinin iktidar tarafından tasfiyesi için kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu (Koyuncu, 1997: 94).

Muhafız basından Ulus Gazetesi iktidarın halkevlerini tasfiye çabasına çok sert bir şekilde karşı çıkıyor. Nihat Erim, iktidarın bu girişiminin anayasaya aykırı olduğunu savunurken şöyle diyor: "Farzedelim ki yalnız devletin verdiği paralarla yapılmış binalar vardır. Bu çeşit binalar: bugün CHP'nin tapulu malıdır. Buna karşı öne sürülen iddia nedir? Tapu kaydı yanlış mı yapılmıştır? İddia bu ise, bunun tespitini yapacak yegane merci mahkemedir. Büyük Millet Meclisi'nden kanun çıkarıp tapu iptal ettirmek umumî hukuk prensiplerinin olduğu gibi yürürlükteki anayasayı da ihlâl eylemektir (Koyuncu, 1997: 95)."

Bu sebeple CHP meclis grup başkan vekili olan Faik Ahmet Barutçu, kanunun önemini Başbakan Adnan Menderes ile görüşerek anlatmaya çalışmıştır (Koyuncu, 1997: 95).

Akşam Gazetesi, konuya daha objektif bir biçimde yaklaşmıştır. Bir partinin ekonomik bakımdan güçlü olmasının büyük bir avantaj olduğunu, tek partiden, çok partili düzene geçildikten sonra, bu kuvvetin demokrasinin gelişmesini zorlaştıracak bir güç durumuna geleceğini savunuyor. Yani, çok partili düzene geçildikten sonra, temel esaslarından birisi de eşitlik olan demokratik düzenin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için, CHP'nin tek parti döneminde sahip olduğu avantajlardan vazgeçmesi gerektiğini söylüyor (Koyuncu, 1997: 96).

Millet partisinin yayın organı niteliğindeki muhalif basından Kudret Gazetesi yazarı Sadık Aldoğan, kanunun tek parti tahakkümüne son vermek bakımından isabetli olduğunu söylüyor. Daha sonra devamla, "...ancak; bu memlekette bir partinin ezici çoğunluğuna dayanarak anayasa ve insan haklarıyla bağdaşmayacak hareketlerde bulunmasına ve kanunlar çıkarmasına bu kanun manî olamaz..." (Aldoğan, 11 Ağustos 1951), diyerek, DP'nin de ezici çoğunluğuna dayanarak, Tek parti dönemindeki uygulamalara sapabileceğinden duyduğu endişeyi dile getiriyor. Hikmet Bayur ise; tek parti döneminde sahip olduğu mallar dolayısı halkevlerini bir suç unsuru gibi görmenin yanlış olduğunu, konuyu iktidar ile CHP'nin oturup anlaşarak çözümlemesi gerektiğini söylüyor (Koyuncu, 1997: 96).

Müstakil basın, halkevlerinin mülkiyetinin devlete aktarılmasını olumlu karşılamıştır. Hürriyet Gazetesi muhalefetin bu konuda sert tepki göstermesini iktidarın acemiliğine bağlamıştır. Eğer iktidar, 1950 seçimlerinden hemen sonra Halk Partisi'nin mallarına el koysaydı, bu kadar itiraz olmazdı. Hem de kamuoyunda bu durum sevinçle karşılanırdı (Koyuncu, 1997: 96).

Nadir Nadi, halkevlerini, Türk Ocağı'nın devrim şartlarına göre uyarlanmış ileri bir şekli olarak tarif ediyor ve "Kültür alanında çok gayret bekleyen yurdumuzda halkevlerinin -kısmen de olsa- bir ihtiyacı karşıladığına şüphe yoktur. Halk Partisi'nin mülkiyetinden çıkarıldıktan sonra halkevlerini gene aynı gaye uğrunda kullanmaya devam etmek bizce tutulacak en doğru yoldur" (Koyuncu 1997: 95) diyor.

3.2.3.2 CHP'nin Tek Parti Dönemindeki İktisaplarının İadesi

Demokrat Parti CHP'nin malvarlığının millete ait olduğunu, bu mal varlığının CHP den alınması gerektiğini savunuyordu. Samet Ağaoğlu "Gerekirse önlerindeki kağıtları, masaları da alacağız." diyordu (Apuhan, 2008: 107).

DP halkevlerini tasfiye ettikten sonra, CHP'yi Tek Parti döneminde elde ettiği ekonomik avantajlardan mahrum etme girişimini sürdürdü. Bu amaçla 14 Aralık 1953 tarih ve 6195 sayılı "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun"u çıkardı (Koyuncu, 1997: 97).

Muvafık basına göre iktidarın bu girişiminin haklı gerekçeleri vardır. CHP tek parti döneminde kanun dışı yollarla partiye mal ve para aktarmış ve böylece haksız iktisaplara sahip olmuştur. Demokrat Parti şimdi bu paraların hesabım sormak istemektedir (Burçak, Zafer, 27 Aralık 1952. "Mümtaz Faik Fenik'e göre ise, parti-devlet sisteminin tasfiyesi için böyle bir kanunun çıkarılması gereklidir (Koyuncu, 1997: 97).

Selim Ragıp Emeç'e göre, bu kanunu çıkarmakla, DP ve iktidarı tam bir vicdan huzuru içinde kendisinden beklenen kararı almış ve taahhütlerine karşı olan mutabakat ve bağlılığı da bu suretle açık olarak ifade etmiştir (Emeç, Son Posta 11 Aralık 1953)" diyor. Burhan Belge'ye göre, çok partili düzene geçildikten sonra CHP, Kore meselesinden sonra ikinci büyük hatayı mallar meselesinde yapmıştır (Koyuncu 1997: 97).

3.3 1954 -1960 DÖNEMİNDE DEMOKRAT PARTİNİN BASINLA İLİŞKİSİ

Bu bölümde, DP İktidarı ile basın arasında ilişkilerin daha da kötüleşmesi, Muhalif basının DP iktidarının eleştirisini attırması, 6-7 Eylül olaylarının basına yansması konuları işlenecektir.

3.3.1 DP İktidarı İle Basın Arasındaki İlişkilerin Daha da Kötüleşmesi

DP iktidarı ile basın arasındaki ilişkiler 1953 yılından itibaren bozulmaya başlamıştı. 1954 seçimlerinden sonra da bu durum devam etti. İnönü'nün damadı Metin Toker'in, sahibi olduğu Akis Dergisi'nde: "Kedi olmayınca fareler cirit atar" başlığı ile yayınlanan haberi yüzünden basınla ilişkiler bir daha düzelmek üzere bozulmuştur. Menderes'i eleştiren bu yazı, Menderes'in ABD gezisi sırasında kaleme alınmıştır. Bu gezi sırasında kendi parti grubu da, Adnan Menderes'i eleştiren sözler sarf etmiştir. 1955 yılında CHP taraftarı muhalif gazeteler, DP aleyhinde yayınlarını sıklaştırmışlardır. Bu yayınlar genellikle, DP'li bakanlar hakkındaki yolsuzluk haberlerinden oluşmaktadır (Erdoğan, 2006: 25).

1954 Seçimleri öncesinde, "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" 9 Mart 1954 tarihinde kabul edilmiştir. 1956 yılında değiştirilerek daha da sıkılaştırılan ve basın özgürlüğünü önemli ölçüde zedeleyen bu kanun, "İspat Hakkı" tartışmalarını da başlatmıştır.

Bu tarihten sonra, "6-7 Eylül 1955" gibi toplumsal olaylar nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim dönemlerinde de, basına çeşitli yasaklar getirilmiştir. 1957'de gazete ve dergi kâğıtları ithalinin yalnızca devlet eliyle yapılması uygulaması başlatılmıştır.

Ayrıca, 1958'de resmi ilan ve reklamların devlet tekeline dağıtılması uygulamasına geçilmiştir. Ekonominin temel dengelerinin böylesine bozulması, kuşkusuz fırsatların el değiştirmesi ve parti içi ve dışı muhalefet açısından DP'ye karşı kullanılacak verilerin oluşması demektir. Bununla birlikte DP, bu olumsuz verileri ortadan kaldıracak bir yeniden yapılanma yerine, olumsuzlukları dile getiren

muhallifleri ortadan kaldırmaya yönelince, kendi sonunu da hazırlayacak olan bir çözüme sürecini tayin etmiştir (Eroğul, 1990: 120-121).

Malatya ili Muhalliflere oy verdikleri nedeniyle Malatya ve Adıyaman olmak üzere ikiye bölünmüş; Kırşehir ili ilçe haline getirilmiştir. 1954 yılının ilk aylarında çıkarılan "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" ile bir yandan takibi şikayete bağlı suçlar hakkında savcılara doğrudan soruşturma açma yetkisi tanınırken, öte yandan sanıkların "ispat hakkının" ortadan kaldırılması; 30 Haziran 1954'te seçim yasasının değiştirilerek muhalefetin önüne önemli engeller konması; yine 1954'ün Haziran ve Temmuz aylarında çıkarılan yasalarla 25 yılını doldurmuş Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleri ile üniversite profesörlerinin resen emekli edilmeleri ve memurların da azledilebilmeleri olanağının sağlanması, bu konuda çarpıcı diğer örnekler arasında yer almaktadır (Şenşekerci, 1999: 207).

Ekonomik bunalımı agresif politikalarla örtmeye çalışan, ancak bu süreçte de psikolojik toparlanmayı sağlayacak uygun fırsatlar arayışına giren DP, 1955 yılında alevlenen Kıbrıs sorunu ile böyle bir fırsatı bir an için yakalamış gibi görünmekle birlikte, soruna yaklaşım biçimi nedeniyle dikkatleri dış politika üzerine çekebileceği bir sonuca varamayacaktı. Çünkü Ağustos ayında Londra'da yapılan üçlü görüşmeler sırasında kamuoyu baskısı altında olduğunu göstermek için, konunun ulusal bir davaya dönüştürülmesine yönelik özel bir çaba harcamayınca toplum tahrike açık bir duruma gelmiş ve nitekim bir provokasyon sonucunda da literatürümüze "6-7 Eylül Olayları" olarak geçen facia meydana gelmişti. İzmir ve İstanbul Rumlarına karşı bir yağma ve kundakçılık eylemiyle kendisini gösteren olaylar; Ankara, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmesiyle sonuçlanırken, DP'yi, beklentilerinin tersine iç politik süreçte daha belirgin duruma getirmiştir (Şenşekerci, 1999: 207).

DP'nin vaatlerinin tam tersine, daha 27 Haziran 1956'da yüksek dereceli birçok yargıç emekliye sevk edilirken, 6 Haziranda kabul edilen 6733 sayılı Yasa ile basın iyice baskı altına alınmış ve toplantı ve gösteri haklarına önemli kısıtlamalar getirilmiştir (Şenşekerci, 1999: 209-210).

18 Nisan 1960 tarih ve 2247 sayılı Kanunla kurulan, CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur meclis tahkikat encümeni aynı gün toplanarak üç bildiri yayınladı. İlk tebliğde, komisyon üyelerinin adları ve görev dağılımı açıklandı. İkinci tebliğde, "Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla" bütün siyasi partilerin kolları ve alt kademeler arasında düzenlenecek siyasi her türlü toplantı, yeni teşkilat ve kademeler oluşturulması tahkikatın sonuna kadar durduruldu. Üçüncü tebliğde, "Tahkikata mevzuu teşkil eden maddelerle" komisyon görev ve yetkilerini, her Gazeteci türlü havadis, önlem ve faaliyetlerine yönelik her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim, yazıların ve (TBMM Zabıt Ceridesi hariç) bu tahrir ile alakalı TBMM müzakerelerinin neşri" yasaklandı. "Balkan Komitacılığı" başlıklı yazısı ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu, devlet radyosundan İnönü'ye yapılan hakaret, küfür ve iftiraları kınayarak asıl komitacılığı iktidarın yaptığını yazıyordu. 17 Nisan 1959'da Cumhuriyet Gazetesi'nde İsmail Rüştü Aksal, "Bugün Türkiye'nin iktisadi ve mali vaziyeti dış yardım almadan yaşanamaz hale gelmiştir. Gemi karaya oturmuştur" diyordu. Aynı gazetede de yer alan Turan Feyzioğlu'nun "Ebedi iktidar kimseye nasip olmamıştır. İktidardan dönmek DP için yalnız mukadder değil, yakın bir akıbetdir. Ama mesele paraşütle düşmesini bilmektir" açıklaması ise bir uyarı niteliğindedir (Cin, 1982: 14).

1957 seçimlerine uzanan dönemde, bu yaptırımlara ilişkin pek çok uygulama olmuştur. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in, Metin Toker'in ve CMP lideri Osman Bölükbaşı'nın tutuklanmaları, İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kapatılması bu konudaki önemli örneklerdendir (Eroğul, 1990: 119-120).

3.3.2 Muhalif Basının DP İktidarın Eleştirisini Arttırması

Muhalif basın içerisinde en acımasız davranan Ulus Gazetesi ve Akis Dergisidir. İkisi de CHP'nin fikirlerini yaymakla görevli yayın organlarıdır. Zira Ulus, partinin yayın organı, Akis de İnönü'nün damadı Metin Toker'indir. Bu iki yayın organı iktidara karşı hayli serttir.

"Ruh hastası daha mühim mevkide ise, bir iki kişinin değil binlerin, on binlerin kaderine hükmediyorsa, onun hasta muhayyilesinin yarattığı ihaneti hepimiz hayatlarımızla mı ödeyeceğiz? (Cemiyeti) ne olursa olsun böyle bir tehlikeden

korunmanın yolu aranmayacak mıdır? Tifo, vereme, frengiye, herhangi bir sâri hastalığa karşı gösterilen ciddi endişe, cemiyetin en basit hizmet mevkilerinden en yüksek şeref mevkilerine kadar yükselebilen bir psikopata, bir paranoyağa, bir histerike karşı gösterilemeyecek midir? (Bu ruh hastası) siyasi hasımlarının kendi hayatına kastettiklerine kani bulunan bir politikacı olabilirdi. Mehmet Fahri (cinayeti işleyen şoför), daha geniş, daha korkunç, intikam planları hazırlayabilirdi. Zira kendisine ihanet edildiğine, suikast tertip edildiğine kani olmuş bir akıl hastası için bütün gaye, bütün düşünce "ihaneti cezalandırmaktır bu arada kendisi de kurtulamayacaktır. Masum olanlar, hiç ilgisi bulunmayanlar da yanacaktır." (Kaya, 2008: 54-55).

Yine Ulus gazetesinden Emil Galip Sandalcı'nın yazısı da iktidara karşı tam bir meydan okuyuştur (Kaya, 2008: 55):

"[...] Dur! Paydos Yasak! gibi tek kelimeli emirler ancak gece yaraları karanlık sokak aralarında mahalle bekçilerinin ağzından çıktığından, hırsızları sabıkalıları korkutmaya yarar. Dürüst ve haklı kişileri değil. [...] radyo mikrofonlarından esir almaca oynarcasına teslim olunuz veya teslim alacağız diye bağırın meçhul Don Kişot'lara cevabımız üç kelimedir: Olmuyoruz! Gelin alın! "Esir Almaca mı Oynuyoruz ? "

Bazı basın organlarının DP'ye karşı olan bu sert muhalif tutumu, DP'yi de basına karşı sertleştirmiştir. DP mensupları basın hakkında olumsuz eleştiriler yapmışlardır. Basın-Yayın ve Turizm Bakan Vekili Haluk Şaman DP'nin basın hakkındaki düşüncesini "Matbuatın gidişinden iktidar olarak memnun değiliz" şeklinde ifade etmiştir (Cumhuriyet, 12 Mart 1960). Genel olarak basın, yazılarını DP'yi almış olduğu kararları protesto etmek ve DP'yi iktidardan düşürmek için kullanmıştır. Bu olaylar CHP'nin taraftar kazanmasına neden olmuş ve sonunda basın darbeyi etkileyen bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda gazeteci Mithat Perin şöyle bir yorum yapmaktadır "(Kaya, 2008: 55):

"[...] 27 Mayıs basını, Menderes dönemine bir tepki olarak hırsla, DP yönetimi aleyhine ve ihtilâl lehine yazılar yazmaya başladı [...]" 27 Mayıs basınında yer alan bu iddiaların asılsızlığı da anlaşılmıştı ama iş işten geçmişti. 27 Mayıs

basını görevini yapmamıştır. 27 Mayıs İhtilâli milleti iki cepheye ayırmıştır. 27 Mayıs sonrası basın şayet dikkatli olsaydı ve görevini gereği gibi yapsaydı, ihtilalcileri kışkırtmasaydı, ihtilâlcilere meşruiyet kazandıracak bir takım iddiaları ortaya atmasaydı, Yassıada mahkemesi böyle ağır cezalar vermezdi (Kaya, 2008: 55).

1 Ocak 1957'de dönemin fikir özgürlüğü ve üniversite ortamı açısından rengini yansıtacak nitelikte bir başka olay; 3 Ocak 1957'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, "Fikir Kulübü"nün kuruluşunun birinci yılını kutlama toplantısına izin verilmemesidir. Bu olayı iktidarın iç politika anlayışı olarak değerlendiren Ecevit, "Çok partili düzene geçişimizin 12. yılında böyle teşebbüslerin baltalanması değil; tam tersine teşvik edilmesinin gerektiğini öne sürerek, Stalingrad'da bile polislin "Fikir Hürriyeti" mitingine müdahale etmediğini demir perde gerisindeki memleketten örnek vererek eleştirmiştir. Aynı yazıda Ecevit, iktidar sözcüsü olan Gazetenin (Zafer); Türkiye'de gençliğin ve üniversitenin durumunun belirtilebilmesi için Demirperde memleketlerinden örnekler verilmesine üzüntüsünü anlayamadığını, asıl üzüntünün bu ülkelerden örnek verilebilecek duruma düşmüş bulunmak olduğunu belirtmiştir. Aynı konu, 13 Şubat tarihli Ulus'ta Muammer Aksoy tarafından ele alınmış ve Fikir Kulübü'nün, öğrencilerin resmi görüşünü yansıtan bir yer olmayıp, dünyanın her demokrasisinde olduğu gibi kendi ilmi kanaatlerini ifade etme imkânı veren, böylece onlara müstakil düşünme yeteneği kazandıran bir platform olduğunu, ancak Başbakan'ın düşüncesine göre gençleri hükümete karşı ayaklanmaya teşvik eden bir yer işlevi gördüğünü belirtmiştir (Aksoy, Ulus, 13 Şubat 1957).

3.3.3 6-7 Eylül Olaylarının Basına Yansıması

Türkler ve Yunanlılar arasındaki tarihi ilişkilerin, Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ile başladığı söylenebilir. Bu bağlamda Türkler, Anadolu tarihindeki dört büyük kader savaşında Yunanlıları karşılarında bulmuş ve bu savaşlar her iki milletin toplumsal hafızalarında derin izler bırakmıştır. İlk büyük savaş Türklere Anadolu kapılarını açmış olan 26 Ağustos 1071 tarihli Malazgirt Savaşı'dır. İkinci büyük savaş, 17 Eylül 1176 Miryokefolan (Düzbel) savaşı olup Anadolu'dan sürülmek

istenen Türkler, yapılan bu savaş sonrası Anadolu'daki varlıklarını perçinlemişlerdir. Üçüncü savaş, 29 Mayıs 1453 İstanbul'un fethidir. Bu zafer Türklerin Anadolu ve Balkanlardaki hakimiyetinin tescili olmuştur. Dördüncü savaş 15 Mayıs 1919 da başlayıp 16 Eylül 1922'de biten, Anadolu işgalini sonlandıran Türk Kurtuluş Savaşı ve buna mührünü vuran Başkomutanlık Meydan Muharebesidir. Bu son savaş Türk'ün bir varoluş savaşı olmuş ve Türk tarihinde unutulması zor derin izler bırakmıştır (Gürcan, 2006: 3).

Türkiye'de 1955 yılı ile beraber, ekonomik ve siyasal alanlarda baş gösteren huzursuzluk ortamı devam ederken Türkiye Cumhuriyeti'ne, içte ve dışta saygınlığını kaybettirecek bir olay meydana gelmiştir. Türk ve Yunan hükümetleri arasında ihtilafa neden olan Kıbrıs meselesi Londra'da bir konferansta görüşülmektedir. Türk tarafını bu konferansta, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun başkanlığını yaptığı heyet temsil etmiştir. Londra'daki görüşmelerin devam ettiği sırada, 6 Eylül sabahı Ekspres Gazetesi'nde çıkan asılsız bir haber her şeyi altüst etmiştir. Bu habere göre, Atatürk'ün Selanik'teki evine Yunanlılarca bomba atılmıştı. Bu haber doğruluğu bile araştırılmadan, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından, Londra'daki kongrede koz olarak kullanılmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2006: 26).

Basın olayların hemen ardından verdiği ilk sayfa haberlerinde genel olarak bilgi vererek İstanbul ve İzmir'de gerçekleşen yağma ve tahrip olaylarını duyurmuştur. Selanik'te patlayan bomba ile ilgili haberlerin de verildiği ertesi günkü gazetelerde sıkıyönetim ilanından ve alınan güvenlik tedbirlerinden bahsedilmiştir. Daha sonraki günlerde ilk sayfalarda hükümetin aldığı tedbirlerden, güvenlik uygulamalarından ve tutuklama işlemlerinden genel olarak bahsedilmiştir (Hürriyet, 8 Eylül 1955).

Yunan basınının olayların sorumlusu olarak İngiltere'yi görmesi önem arz etmektedir. Dilek Güven de, arşivlerde İngiltere'nin 6-7 Eylül olaylarının planlanmasında bir katkısı olduğuna dair ipuçları mevcut olduğunu belirtmiştir. Özellikle Dilek Güven, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin Yunan-Türk dostluğunun çok yüzeysel bir vaka olduğuna değinen ve küçük bir şokun örneğini; Selanik'teki

Atatürk'ün evinde meydana gelecek küçük bir tahribatın derhal ilişkiyi zedeleyeceğinden bahseden Ağustos 1954 tarihli bir beyanının söz konusu olduğundan bahsetmektedir. Bu bağlamda, İngiltere'nin olaylarla hiç de uzak olmayan bir yakınlığının olabileceği değerlendirmesini yapmak yadırganmaması gereken bir yorum olacaktır (Gürcan, 2006: 134).

3.4 27 MAYIS İHTİLALİ

Bu bölümde, CHP Muhalefetinin Sertleşmesi, 9 Subay Olayı, İlk Hedefler Beyannamesi, Menderes'in Uçak Kazası, Uşak Olayları, Kayseri ve üniversite Olayları, Meclis Tahkikat Komisyonunun Kurulması konuları, 555 K Gösterileri işlenecektir.

3.4.1 27 Mayıs İhtilalinin Şartlarının Oluşması

3.4.1.1 CHP Muhalefetinin Sertleşmesi

1957 seçimlerinden sonra TBMM 1 Kasım 1957'de açılmıştır. DP 1950 ve 1957 seçimlerindeki canlılığını kaybetmiştir. DP, Menderes ve milletvekillerinde yıpranmışlık ve yorgunluk gözükmektedir. Bu yorgunluğu çevirecek bir başka Başvekil de beklenmemektedir. Celal Bayar da gene Adnan Menderes'i hükümet teşkiline memur ederken Menderes tekelinin etkisi altında kalmıştır (Aydemir, 1993: 291).

CHP'nin DP iktidarına karşı uyguladığı sert muhalefet, 1960 Darbesi'ne doğru şiddetini arttırarak devam etmiştir. CHP, 12-15 Ocak 1959 tarihinde yapılan On Dördüncü kurultayı'nda, muhalif siyasetine bir yön vermiştir. Bu kurultay sonunda CHP yönetimi, DP'ye karşı yürüteceği siyaseti artık savunma yaparak değil, tüm şiddetiyle saldırarak yürütme kararı almıştır (Eroğul, 1990: 227).

3.4.1.2 9 Subay Olayı

DP hükümetine karşı planlanan darbenin gerçekleştirilebilmesi için TSK bünyesi içerisinde birçok örgüt kurulmuştur. Bu örgütler küçük rütbeli subaylardan

oluşuyordu. Ordu içerisindeki bu örgütler girişecekleri hareket için kendilerine hatırı sayılır bir lider bulma gereksinimi hissetmişlerdir. Cuntacılar ilk olarak İsmet İnönü ile görüşmüşler, ancak olumsuz cevap almışlardır (Erdoğan, 2006: 29).

İktidar, 1954 yılına doğru ordunun beklentilerini karşılayamaması yüzünden subaylar kesimini karşısına almıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin fikir olarak ortaya çıkması 1954 yılına kadar uzanır. Topçu Yüzbaşı Dündar Seyhan'ın anılarında, 1954 Sonbahar'ının bir Pazar gecesinde Tuzla Uçaksavar Okulu'nda, Orhan Kabibay'la birlikte Türkiye'nin kurtuluşunun bir aksiyon neticesinde olabileceğini ve bunun için de bir komiteye gereksinimleri olduğuna karar verdiğini, kurmuş oldukları bu komiteye Ahmet Yıldız, Yüzbaşı Süreyya Yüksel, Yüzbaşı Turan Okan, Kurmay Yüzbaşı Nejat Kumuşoğlu ve Yarbay Faruk Güventürk'ün katıldığını, daha sonra da Dündar Seyhan ve Faruk Güventürk'le beraber örgütlerini genişletmek için harekete geçtiklerini belirtmiştir (Kaya, 2008: 35-36; Öymen, 1986, 156-159).

16 Ocak 1958 günü Türkiye'de bütün gazeteler ve radyolar şu mesajı yayınlıyorlardı: Milli Müdafaa Vekaleti temsil başkanlığından bildirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından büyük sayıda tevkiflerin yapılmış olduğu ve binaenaleyh geniş ölçüde bir takım tertiplere girişilmiş bulunduğu yolunda ortada mübalağa şayialar dolaşmakta bu şayialar ecnebi memleket ajansları tarafından neşredilmeye başlanmış bulunmaktadır. Hakikat şudur ki tevkif edilenler, hepsi İstanbul'da olmak üzere dokuz kişidir. Bunlardan biri emekli olarak üç albay, bir yarbay, dört binbaşı ve bir tane de yüzbaşidan ibarettir (Yurtsever, 1960-1964: 80).

Darbe ihbarı alındıktan sonra Celal Bayar başkanlığında bir kriz masası kurulmuştur. Darbeci olmakla suçlanan 9 subay, altı aylık bir yargılama sonucunda suçsuz bulunmuş ve beraat etmiştir. İhbarı yapan Samet Kuşçu ise 2 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar hareketlerini şüpheli bulduğu Semi Ergin'i istifaya zorlamıştır ve Milli Savunma Bakanlığı'na Adnan Menderes'in çocukluk arkadaşı olan Ethem Menderes getirilmiştir (Erdoğan, 2006: 30).

9 subay olayı ile yaklaşan hükümet darbesinin ayak sesleri duyulmaya başlamıştır. DP hükümetinin kendisine karşı girişilmek istenen hareketten habersiz

olduğu düşünülemezdi, ancak ordunun üst düzey komutanlarının DP'li yöneticilere olan bağlılık sözlerinin de etkisiyle, kendilerine karşı böyle bir hareketin yapılamayacağı düşünülmüştür. Adnan Menderes'de bütün ısrarlara rağmen ordunun üzerine gitme teklifini reddetmiştir (Erdoğan, 2006: 30).

Menderes'in meseleyi koalamaya isteksizliğinin arkasında, devlet kurumlarının DP hükümetine sadakati ile ilgili güvensizlik duygusu vardı. Bu durum, sürekli halde Silahlı Kuvvetler ile karşı karşıya alma korkusunda açığa çıkıyordu. Bu korku temelsiz değildi; fakat DP'liler bunun nasıl halledileceğini bilmedikleri için çaresizdi. 19 Ocak 1958'e kadar Savunma Bakanı olan Şemi Ergin, bir komplonun varlığını biliyordu; çünkü komplocular kendisiyle ilişki kurmuş ve ondan sivil liderleri olmasını istemişlerdi (Kaya, 2008: 39).

Ergin ne yapabilirdi? DP'lilerin ordu üzerinde bütünlüklü bir denetimleri yoktu ve ciddi bir soruşturma bunu açığa çıkarabilirdi. Öylesine bir soruşturma yapıldı ve bunu bir mahkeme izledi. Komploculardan biri olan Faruk Güventürk, şunları anımsıyordu: "Duruşma hâkimi Turgut Lüleci, Arif Onat ve Cemal Tural türlü baskı ve tazyike maruz kaldılar. Ama şeref ve haysiyetlerini feda etmediler..." Cemal Tural da, "Beni emekliye ayırabilirler, ama vicdanımı kirletemezler" diye haykırmıştır (Kaya, 2008: 39).

3.4.1.3 İlk Hedefler Beyannamesi

CHP'nin DP iktidarına karşı uyguladığı sert muhalefet, 1960 Darbesi'ne doğru şiddetini arttırarak devam ediyordu. CHP, 12-15 Ocak 1959 tarihinde yapılan On Dördüncü Kurultay'ında, muhalif siyasetine bir yön vermiştir. Bu kurultay sonunda CHP yönetimi, DP'ye karşı yürüteceği, siyaseti artık savunma yaparak değil, tüm şiddetiyle saldırarak yürütme kararı almıştır (Erdoğan, 2006: 31).

İlk hedefler beyannamesi bu kurultayda kabul edilmiştir. Muhalefet hükümetten istediklerini on madde olarak ilk hedefler beyannamesinde sıralamıştır. Bu istekler; partizanlığın kaldırılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden başka ikinci bir meclisin kurulması, seçimlerin adaletli yapılması, yargı alanında bir yüksek

yargıçlar kurulu oluşturulması, devlet memurlarına mahkemeye başvurma hakkı verilmesi, basın hürriyeti ve üniversite özerkliğinin sağlanması, sosyal adaletin temin edilmesi ve Yüksek İktisat Şurasının oluşturulmasıdır. CHP kurultayında ilk hedefler beyannamesinin kabul edilmesinden sonra muhalefet partileri bileşmiştir ve İsmet İnönü'nün söylemleri daha da sertleşmiştir. DP'liler bu sert söylemlere aynı şekilde karşılık verince, muhalefet ile iktidar arasındaki ilişki iyice gerginleşmiştir (Erdoğan, 2006: 31).

3.4.1.4 Menderes'in Uçak Kazası

16 Şubat 1959 tarihinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile ilgili anlaşmayı imzalamak için İngiltere'ye giden Adnan Menderes'in uçağı düşmüştür. Kazayı hafif yaralarla atlatan Menderes, yurda dönüşünde müthiş bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Bu kalabalığın içerisinde ana muhalefet lideri İsmet İnönü'nün de bulunması gergin olan siyasi ortamı yumuşatmıştır (Erdoğan, 2006: 32).

Adnan Menderes'de gördüğü bu ilgiden dolayı, içerisinde bulunduğu huzursuzluktan geçici olarak kurtulmuştur. CHP ile ilişkilerin yumuşaması Adnan Menderes'i çok mutlu etmiştir ve İnönü'ye nezaket ziyareti yapmaya karar vermiştir. Ancak, DP ile CHP arasındaki ılıman havadan rahatsız olan Celal Bayar, bu ziyaretin yapılmasına engel olmuştur. Böylelikle siyasetteki ılıman havanın devam etmesi şansı ortadan kaybolmuş, İnönü yeniden sertlik politikasına girişmiş ve ülkede geri dönülmez bir yola girilmiştir (Erdoğan, 2006: 32).

3.4.1.5 Uşak Olayları

Adnan Menderes'in uçak kazası geçirmesinin ardından, ülke siyasetinde oluşan ılıman hava kısa bir sürede dağılmıştır. CHP'liler büyük taarruz adını verdikleri bir propaganda faaliyetini iktidar aleyhine başlatmışlardır. Bu amaç doğrultusunda yurt genelinde büyük bir propaganda gezisi düzenlemeye karar vermişlerdir. CHP kafilesinin yapacağı yurt gezileri, İsmet İnönü'nün isteğiyle; İnönü Savaşları'ndaki güzergahtan başlatılmıştır. Bunda amaç halkın ilgisini uyandırmaktır.

CHP kafilesi 46 milletvekili, partililer ve gazetecilerden oluşuyordu. Kafile, ilk durağı olan Uşak'a hareket etmeden daha Ankara'da olaylar başlamıştır. 29 Nisan 1959 tarihinde gidilen Uşak'ta, CHP'liler ile DP'liler arasında şiddetli çatışmalar olmuştur (Erdoğan, 2006: 32).

Ertesi gün Manisa'ya hareket için istasyona hareket eden CHP kafilesinin yolu DP'lilerce kesilmiştir ve iki grup arasında tartışma başlamıştır. Tartışma sırasında, İsmet İnönü'nün kafasına bir taş isabet etmiştir, İnönü, kalabalığı yararak CHP kafilesine yol açabilmiştir. İsmet İnönü Manisa'da hükümet aleyhine çok sert bir konuşma yapmıştır. Bir sonraki durak olan İzmir'de bir konuşma yapmayı planlamıştır. Ancak İzmir Valisi, İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı emirle, İzmir'de siyasi parti propagandası yapmayı yasaklayan bir karar almıştır. Bu nedenle İnönü, İzmir'de konuşma yapamamıştır (Erdoğan, 2006: 32-33).

3.4.1.6 Kayseri Olayları

. İsmet İnönü'nün olaylı gezilerinin en önemlisi, Kayseri gezisidir. Bu gezinin bir ay öncesinde, Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinin Tarım Kredi Kooperatifi'nde yapılan seçimi CHP'lilerin kazanmasıyla olaylar başlamıştır. CHP ilçe başkanı ile DP'li belediye başkanı arasındaki tartışma birbirlerine silah çekmeleriyle sonuçlanmıştır ve iki taraf mahkemelik olmuştur. CHP yönetimi, Yeşilhisar olaylarını bir de kendisi sorgulamak istemiştir. Kayseri Valisinin kentte havanın gergin olması gerekçesiyle kente gelinmemesini bildirmesine karşılık, CHP heyeti Kayseri'ye gitmiştir (Erdoğan, 2006: 33; Çandar, ty: 80).

Kayseri'ye 32 km mesafedeki Himmet Dede İstasyonu'na gelindiğinde İnönü'nün treni durdurulmuştur. Kayseri Vali Yardımcısı, İl Jandarma Komutanı ile birlikte, İnönü'nün yanına gelmişler ve geri dönmesini istemişlerdir. İnönü bu teklifi kabul etmemiştir. Bu arada olay yerinde görevli subaylar, İnönü'ye saygı göstermişlerdir, bir üsteğmen İnönü'nün elini öpmüş ve diğer subaylar da bunu takip etmişlerdir. Bu operasyonu düzenleyen milli emniyet müfettişi askeri birliğin komutanına güvenmeyerek yeni bir komutan gönderilmesini istemiştir. Askerlerin

İnönü'ye gösterdiği ilginin de etkisiyle, CHP kfilesinin şehre giriş izni verilmiştir (Erdoğan, 2006: 80).

3.4.1.7 Meclis Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması

DP, ülke yönetiminde kaybettiği otoritesini yeniden kazanmak ve kendisine karşı olan bütün muhalif unsurları susturmak amacı ile DP Meclis grubunda 12- 15 Nisan 1960 tarihinde yaptığı iki toplantıyla, Tahkikat Komisyonu kurulmasına karar vermişlerdir. Bu komisyonun kurulması yönündeki önergeyi, DP Denizli milletvekili Baha Akşit ve Bursa milletvekili Mazlum Kayalar hazırlamıştır. Bu iki milletvekilinin önergesinde, 15 kişilik bir meclis tahkikat komisyonu'nun kurulması isteniyordu. Bu tasarıda; DP'nin iktidara halk tarafından getirildiği ve iki seçimidir de halk onu iktidarda tuttuğunu ve artık halkın tek parti dönemindeki baskıyı yaşamak istemediğinden dolayı, DP'ye büyük ilgi gösterdiği belirtilmiştir. CHP ise, halkın kendisini tasfiye ettiğini kabul etmek istememektedir. Seçimle başa gelemeyeceğini anlayan CHP'liler ülkeyi karışıklık ve gayrimeşru yollara sokarak iktidarı yeniden elde etmeye çalışmaktadırlar. Mevcut hükümetin tüm ihtarlarına rağmen, CHP'liler bu yanlış yoldan dönmemişlerdir. CHP'nin bu kanun dışı eylemleri ve yıkıcı faaliyetleri, bir kısım basın tarafından da destek görmektedir. Muhalefet ve basın, orduyu ve ülkeyi oluşturan diğer kurumları DP hükümeti aleyhine kışkırtmaktadır (Erdoğan, 2006: 34).

İnönü TBMM kürsüsünde Tahkikat Komisyonu'na verilen yetkilerle ilgili tepkisini dile getirirken,

“Büyük Millet Meclisi'nin şimdiye kadar şeref ve haysiyetiyle vazife görmüş olduğunu, böyle bir teklifin kabul edilmesinin Meclis'in tarihinde bir leke teşkil edeceğini, haysiyetli bir insanın mebus olarak böyle bir teklife rey vermeyeceğini, Türk milletinin de bunu kabul etmeyeceğini, zira milletinin Sygman Ree'nin baskısına karşı ayaklanmış olan Güney Korelilerden daha haysiyetsiz olmadığını ” söylemiştir (Tahkikat Komisyonuna verilen yetkiler için bkz. Hürriyet, 5 Kasım 1960; (Kaya, 2008: 41).

Meclis Tahkikat Komisyonu kurulduktan sonra, bu komisyonun rahat çalışabilmesi için görev ve yetkilerini belirleyen kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre; Tahkikat Komisyonu üyeleri, Cumhuriyet savcısına, sorgu hakimine, sulh hakimine ve askeri hakimlere tanınan bütün hak ve yetkilere sahip olacaktır. Tahkikat Komisyonu'nun çalışmalarını engelleyen her türlü yayın yasaklanacak, bu yasalara uymayan gazeteciler cezaya tabi tutulacaktır. Komisyon gerekli gördüğü her türlü evrak ve vesikaya el koyabilecek, aleyhteki bütün siyasi faaliyetleri yasaklayabilecektir. Tahkikat Komisyonu'nun kararlarına itiraz edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaklardır. Ayrıca komisyonun çalışmaları gizli tutularak komisyon üyeleri faaliyetlerinden dolayı sorgulanamayacaklardır (Erdoğan, 2006: 35).

3.4.1.8 Üniversite Olayları

Tahkikat Komisyonu hakkındaki kanun kabul edildikten sonraki gün, sokaklarda olaylar patlak vermeye başlamıştır. İlk olaylar İstanbul Üniversitesi'nde başlamıştır (Erdoğan, 2006: 36; Birand, ty: 115).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görevli olan, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kübalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Doç. Dr. İsmet Giritli gibi hocaların derslerde öğrencilere hükümeti karalayan söylemlerde bulunmaları, öğrencilere eylem yapmaları yönünde cesaret vermiştir (Erdoğan, 2006: 36).

Üniversitelerdeki öğrenci eylemleri, CHP gençlik kollarının üniversite öğrencilerini tahrik etmesi neticesinde alevlenmiştir. CHP genel merkezinden emir alan gençlik kolları üyelerinin üniversitelere gelmesiyle, zaten hükümetin politikalarından memnun olmayan DP muhalifi öğrenciler; “Kahrolsun Diktatörler, Hürriyet İsteriz” gibi sloganlarla sokaklara dökülmüşlerdir (Erdoğan, 2006: 36).

Olaylar ertesi gün Ankara'ya sıçramıştır. Hükümet, İstanbul'da yaşanan olayların yurt geneline yayılmasını engellemek için olaylara yayın yasağı koymuştur ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etmiştir. Hükümetin koyduğu yayın yasağı sonucunda, olaylarla ilgili haberlerin gazete ve dergilerde yayınlanması

engellenmiştir. Ancak bu daha olumsuz bir netice doğurmuş, fısıltı gazetesi devreye girmiştir. İstanbul'daki olaylar abartılarak kulaktan kulağa yayılmıştır, bu da halkı galeyana getirmiştir (Erdoğan, 2006: 36; Bozbağı, ty: 695).

3.4.1. 9. 555 K Gösterileri

Ankara Kızılay Meydanı'nda hemen her gün bir gösteri oluyordu. Hükümette sürekli toplanıyor meydana gelen gösterilere çare arıyordu. İddiaya göre böyle bir toplantı sırasında Kızılay Meydanı'nda iktidar lehine büyük bir gösteri düzenlenmesi kararı alındı. (Kaya, 2008: 29; Albayrak, ty: 538). Bu gösteri haberi duyulunca CHP gençlik kolları aynı yerde karşı gösteri planı yaptılar. Parola “555 – K”, “5. ayın 5'inde saat 5'de Kızılay'da” olarak belirlendi. Gösteri iş çıkışı saatine denk geldiği için büyük bir kalabalık oluştu. O sıralarda Bayar ve Menderes beraber oradan geçtiler. Kızılay yolu kapalı durumdadır. Sonra bu durumu merak eden Bayar şoförüne meydana girmesini söyler. Bu sayede kendilerini bir anda olayların ortasında buldular (Kaya, 2008: 29).

Menderes ile gençler arasında şu olay geçmiştir. Menderes arabasından inmiş kalabalığın arasına dalmıştır. Gençlere “Ne istiyorsunuz?” diye sormuştur. Gençlerden biri “Hürriyet istiyoruz” diye bağırır. Menderes bu sözle hayli öfkelenmiş, “Hürriyet olmasa bir Başbakan'a bunları söyleyebilir misiniz?” diye bağırarak karşılık vermiştir (Kaya, 2008: 29; Birand, ty: 156).

Harp Okulu yürüyüşünden sonra DP Genel Yönetim Kurulu da olayları değerlendirmek için bir araya gelmiş ve Harp Okulu yürüyüşünü “Bu bir ihtilâl provası”dır diyerek gerekli tedbirlerin alınması için Başbakan Menderes'i ikna etmeye çalışmıştır. Menderes ise;

“Müsterih olunuz efendim, ordudan herhangi bir hareket gelmez ve gelmeyecektir. Kendileri ile konuştum. Mesele bir polisin, bir subayın yakasına sarılmasından ileri gelen bir tepkidir[...] Durmadan ihtilâl olacakmış diyorlar. Kim

yapacakmı? Halk mı? Hayır, halk DP iktidarına karşı ihtilâl yapmaz. Asker mi? O da hayır. Asker siyasete karışmaz. Orduya karşı tam emniyetteyiz. Ordu bizimle beraberdir.” cevabını vermiştir (Kaya, 2008: 31-32)”.

3.4.2 27 Mayıs İhtilalinin Şartlarının Oluşması

Fuat Başgil hatıralarında hocaların 27 Nisan gazetelerinde çıkan beyanatlarının esasen alttan alta kaynaklı üniversite gençliğinin için işaret flaması olduğunu belirtmektedir. 27 Nisan Çarşamba günü halkçıların üniversite gençlik kolu içindeki elebaşı harekete geçmiş üniversite bahçesinde bir grup toplanarak 28 Nisan’ın hazırlığını yapmıştır. (Başgil, 2008: 68).

Sayın Başgil hatıralarında;

“DP’lilerle Çankaya’da görüşmesinden bir gün sonra İstanbul dönmeden önce Maarif Vekili Benderlioğlu’na telefon ederek görüşme talep ediyor. Bu görüşmede Çankaya görüşmesinde söylemeye fırsat bulmadığı fikrini ona açıklıyor. Başgil kendisinin İnönü’ye giderek müşkül durum hakkında fikir teati ederek Menderes’in istifası halinde yeni kurulacak hükümete Halk Partisinin de iştirak etmesinin mümkün olup olmadığını sorar. Benderlioğlu bu fikrin doğru olduğunu söyler, ancak Bayar’ın İstanbul da olduğunu sadece bunu Menderese söylemenin yanlış olduğunu söyler. Bunu Menderes ve Bayar’la konuşarak durum hakkında bilgi vereceğini söyler (Başgil, 2008: 72-73)”.

27 Mayıs’a giden yolda yukarıda Demokratik Parti iktidarına karşı eleştirilerin bulunduğu demokratik partinin muhalefete ve basına karşı şiddet kullandığı belirtilmiştir, ancak bazı yazarlar muhalefetin ve basının Demokratik Parti’yi yıpratmak için tahriklere giriştiğini belirtirler. Bunlardan biri olan Ali Fuat Başgil Demokrat Parti’nin basınla ilişkilerinde bazı gazete sahiplerini aşırı ölçüde kayırıp paraya boğarken beceriksizlikleri yüzünden Akın gibi Demokrat Parti davasının sadık savunucuları olan bazı gazeteleri parasızlıktan batmaya mahkum ettiğini belirtmektedir (Başgil, 2008; 179).

İktisadi kalkınma hareketlerinde ve Kıbrıs meselelerinde esasen çok nisbi muvakkafiyetler göstermesine rağmen Demokrat Parti iktidarı 1958 yılı başlarından itibaren zayıflamaya başlamıştır. Muhalefet basının tenkitleri gittikçe sertleşmektedir ve gazeteler bölük bölük mahkemelik olup mahkum edilmektedir. Hakikatte bu tenkitlerin ekserisinin fena maksatlı yapıldığı görülmektedir. Yalan ve iftiraya dayanan bu tenkitler umumi efkârın yolunu saptırmak ve onu CHP'ye meylettirmekten başka bir gaye gütmüyordu. Menderes hükümetinin bu tenkitlere karşı hassasiyeti o kadar arttı ki, neticede gazetelerde çıkan yalan haberler hakkında takibat açtırdı. ve Basın kanunu tatbik etti. Kısacası, iktidarla halkçıların cüretinin ısrarla tahrik eden kötü niyetli basın arasında gerçek bir düello vardı. Yine ilk zamanlarda Demokrat Parti taraftarı olan sonraları Demokrat Parti düşmanı kesilen Demokrat İzmir Gazetesi iktidara merhametsizce saldırıyordu, bu hücumlardan galeyana gelen halk gazetesinin idare binasına hücum ederek camları kırdı, vesikaları yırttı ve binayı ateşe verdi (Başgil, 2008: 113-115).

Ordu içinde DP'ye karşı bir askeri gizli örgütlenme 1952 yılından başladı, fakat genç subaylar arasında DP ye karşı sessiz muhalefet 1957 seçimlerinden sonra artmıştır. Diğer yandan generallerin de hükümete karşı kayıtsız şartsız bağlı olduğunu söylemek zordur. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necati Tacan ihtilal örgütü liderliğini kabul etmiştir. Orgeneral Necati Tacan ölünce halefi Gürsel ihtilalcilere açıkça destek vermiştir (Özdağ, 1997: 53-54).

DP grubunda ise tedirginlik artmıştır. 23 Mayıs 1960 tarihinde 97 imzalı bir takrirle Parti grubunun toplanması istenmiştir. Bu hareketin başında Sıtkı Yırcalı gözüktür. Grupta itidal fikri ve sağduyu kazanır. Menderesin altındaki zemin parti içinde de kaymaya başlar. Rıfki Salim Burçak, Mustafa Zeren tehlike çanlarını çalarlar. Hükümet yasaklar üzerine yasaklar getirir. Meclis müzakerelerinin neşri dahi gazetelerde yasaklanır. İş artık gülünç derecelere varır. Hükümet şaşkındır, bazı yasaklamaların ilanı dahi yasaklanır. Menderes hem korku, hem kararsızlık hem de alınacak bütün tedbirlere rağmen güvensizlik ve ümitsizlik içindedir (Aydemir, 1993: 357-358).

1960 yılına girilirken basın ile iktidar arası iyice açılmaya başlamıştır. 1958-1960 yılları arasında her gün basın davaları açılmakta, bazı günlerde günlük 29 basın davası görülmektedir. Bu soruşturma ve davalara savcılara gelen anlık yasaklama tedbirleriyle ilave edilmektedir. Hükümetin hoşuna gitmeyecek bütün haberler sıkı bir sansüre tabi tutulmaktadır (Demir, 2010: 534).

İhtilal arifesinde iki gazete hariç bütün gazeteler iktidarın aleyhine çalışmaktadır (Demir, 2010; 534; Erim, ty; 698). Menderes'in İzmir mitingine yaklaşık yüz elli bin kişinin katıldığı halde basın üç bin kişi ya var ya yok şeklinde bir resmi manşetten atmıştır (Demir, 2010: 534).

3.4.3 27 Mayıs İhtilali

Türkiye askeri müdahaleyi, 27 Mayıs 1960 sabahı Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyduğunu bildiren radyo anonsu ile öğrenmiştir. Darbe en üst rütbelisi albay olmak üzere, bir grup subay tarafından planlanmıştır. Lider olarak Orgeneral Cemal Gürsel belirlenmiştir. İzmir'de bulunan Gürsel'e haber verilerek uçakla Ankara'ya getirilmiştir (Bahçıvan, 2005: 42-43).

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece ihtilalciler Harp Akademisi'nde darbeden önceki son toplantılarını yapmışlardır. Komitacılar sabah saat üç sıralarında harekate başlamışlardır, ilk hedefleri merkez komutanlığıdır, burayı mukavemetsiz ele geçirmişler ve rahatlamışlardır. Çünkü burada kendilerine karşı direniş olmasından çekiniyorlardı. İhtilalcilerin ikinci hedefi, ordu evindeki subayları teslim almaktı. Ancak burada çatışma yaşanmıştır ve Ankara halkı gürültülerle uyanmıştır (Erdoğan, 2006: 41).

İhtilacılar kendilerine mukavemet edebilecek askeri hedefleri bir bir ele geçirdikten sonra DP'lileri, CHP'lilerin de yardımıyla bir bir toplayıp Harp Akademisi'nin binasına getirmişlerdir. En önemli hedeflerden birisi olan Celal Bayar'da kısa bir direnmenin sonunda teslim olmak zorunda kalmıştır (Erdoğan, 2006: 41).

Sabahın ilk saatlerinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik başta olmak üzere DP milletvekilleri gözaltına alınarak Harp Okulu binasına götürülmüşlerdir. Başbakan ise 26 Mayıs gecesi Eskişehir’de bulunmaktadır. Sabahın erken saatlerinde Ankara’da bir hareketlenmenin olduğunu öğrenen Başbakan Ege illerine geçerken Kütahya üzerinde durdurularak kendisine askeri müdahalenin yapıldığı haberi iletilmiştir. Başbakan uçakla Ankara’ya getirilmiştir. Böylelikle darbenin ilk aşaması başarı ile tamamlanmıştır (Bahçıvan, 2005: 42-43).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın ihtilalciler tarafından teslim alınışı şöyle olmuştur; (Başgil, 2008: 160):

“Celal Bayar’da ansızın pencerelerden o an Köşk’ün etrafını sarmakta olan topların namlularını görür. O zaman, olup bitenin son derece vahim olduğunu hemen anlar ve bir koltuğa oturup etrafını saran ailesi ve personelinden bazı kimselerle birlikte beklemeye başlar. Birden kapı şiddetle açılır. Veteriner General Burhanettin Uluç ve Albay Ahmet Yıldız’ın başında bulunduğu genç subaylar içeri dalar. Grup ilerler ve general elinde otomatik silahla Celal Bayar’ın önünde durur ve kendisine

-Derhal istifa ediniz ve peşimizden geliniz, yoksa ateş ederim, der.

Cumhurbaşkanı soğukkanlılıkla olduğu kadar yüreklilikle cevap verir:

-Ben millet iradesiyle buradayım ve buradan ancak o iradeyle giderim.

Bu sırada, subayla arasında Muhafız Alay Komutanı Albay Osman Köksal’ı görür ve sorar;

-Albayım sizin vazifeniz bizi korumak değil mi?

-Ne yapmamı istiyorsunuz, ateş mi edeyim?

-Ben size görevinizi hatırlatıyorum.

Cumhurbaşkanını kollarından yakalar, kendisini neredeyse sürükler, bahçeden çıkarır ve askeri bir ambulansa bindirip Harp okulu’na götürürler (Başgil, 2008: 160)”.

Cemal Gürsel'in CHP lideri İsmet İnönü ile de teması olmuştur. 28 Mayıs günü erken saatlerde Cemal Gürsel İsmet İnönü'yü telefon ile arayarak şöyle demiştir: "Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi size önce haber vermedik. Fakat verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka bir şeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur. Sayın Paşam..." İsmet İnönü de cevaben hareketi desteklediğini ve yardımcı olacağını söylemiştir. İnönü bu görüşmeden sonra Metin Toker'e yaptığı değerlendirmede, askerlerin kendisi ile açık bir ilişkide olmak istememelerine rağmen desteğini istediklerini söylemiş ve biraz düşündükten sonra kendilerine bütün yardımları yapacağını, işlerinin güçleştirilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Toker, 1991: 21).

İnönü ile Gürsel'in ilk görüşmelerinde ise İnönü üç önemli tavsiyede bulunmuştur: "Orduyla münasebetlerinizi iyi muhafaza ediniz ve orduya hakim kalınız, kendi aranızda bölünmemeye dikkat ediniz ve seçimlere bir an önce seçime gidiniz." Cemal Gürsel'in bu basit tavsiyeleri yüzeysel ve değersiz bulduğunu bazı komite üyeleri ifade etmişlerdir. Nitekim tecrübeli askerlerin söyledikleri tek tek gerçekleşmiştir. İrfan Tansel'in görevden uzaklaştırılması sırasında Çankaya üzerinden jetlerin alçaktan uçuşu, 13 Kasım'daki operasyonda On Dörtlerin tasfiyesi gibi. Seçimlere çabuk gidilmemesi sadece komiteye değil orduya ve ülkeye de büyük zararlar vermiştir. Eğer seçimlere gidilebilseydi infaz ayıbı yaşanmayacaktı. (Toker, 1991: 24-25). Toker'in infaz ayıbı dediği şey Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatih Rüştü Zorlu'nun idam edilmeleriydi, ancak bu durumda CHP, basın, ve aydınlar isteseydi idam kararlarının infazı durdurulabilirdi.

3.4.4 27 Mayıs'ın Meşrulaştırılması

27 Mayıs 1960 İhtilali'nin nedenleri ihtilalciler tarafından genel olarak şöyle belirtilmiştir. DP iktidarının esas amacından uzaklaştığı, dini politikaya alet ettiği, zümre tahakkümü kurduğu, vatandaşları birbirine düşürdüğü, seçmenlerin iradesini kötüye kullandığı, parti programını suistimal ettiği, parti tüzüğünün dışına çıktığı ve en önemlisi politik parti olma özelliğini kaybettiği öne sürülerek, 2771 sayılı Ordu Dahili Hizmet Kanununun 34. maddesi hukuki dayanak yapılarak 27 Mayıs 1960'da

Silahlı Kuvvetler tarafından yönetime el konulmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sadece bu belirtilen hususlar dahilinde politik nedenlere dayanan askeri bir çerçevede oluşmamıştır. DP'nin iktidarda kaldığı süre boyunca (1950 – 1960) ekonomik ve sosyal alanda yaşanan gelişmelerde müdahalenin gerçekleşmesinde etkili olduğu belirtilmiştir (Bahçıvan, 2005: 43). Ancak her ne kadar 2771 sayılı Ordu Dahili Hizmet Kanunu 34. maddesi hukuki dayanak yapılarak kabul edilmiş gibi görünse de hiçbir askeri darbe meşruluğunu yasadan yana alamaz, bu darbecilerin darbeye meşruluk kazandırmasından öte bir şey ifade etmez. Çünkü 27 Mayıs 1960 ihtilali sonucunda Demokrat Parti iktidarı yıkılmakla kalmamıştır. aynı zamanda 1924 Anayasası'da askıya alınmıştır. Hiçbir kanun Anayasa'yı ilhak yetkisi vermez.

27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra müdahalenin başındaki Cemal Gürsel, son dönemde DP aleyhtarı demeçleriyle öne çıkan ve öğrenci olaylarını kışkırtan anayasa hukukçularını Ankara'ya getirmiştir. Amacı, yeni bir anayasa hazırlatmak ve bir an önce seçimleri gerçekleştirmektir. Ancak profesörler heyeti bu görüşe karşı çıkmış ve askerlerden oluşacak ihtilal komitesinin kurulması gerektiğini söylemişlerdir. Bundan sonra devleti bir müddet Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetmiştir. MBK'nın arkasında artık basın, profesör ve yargı mensuplarının açıktan desteği vardır. Komisyona seçilen üniversite hocalarının ortak bir özelliği hepsinin Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına dair kanun daha yayınlanmadan açıkça cephe almış olmalarıdır. 27 Mayıs 1960 İhtilalinde, tüm DP milletvekillerini tutuklamadıkça meşruluk temellerinin kalmayacağını belirtilmesi üzerine subaylar, bu doğrultuda hareket ettirilmiştir (Ahmad, 1976: 89).

Basın, “Menderesin emriyle yüzlerce gencin öldürüldüğü, Et-Balık Kurumu'nda kıyma haline getirilen bu gençlerin mezarlarının bile olmadığı” gibi haberler yapmıştır. Bu dedikoduya İnönü bile inanarak The Times'a “Ölenlerin adlarını ve nereye gömüldüklerini bilmiyoruz” demiştir (Demir, 2010: 535).

Mahkeme kararı ile DP'nin bütün faaliyetleri yasaklanarak mallarına el konulmuştur. Bütün vilayetlerdeki DP'ye ait binalar mühürlenmiştir. (Hürriyet, 2

Eylül). 1960 İhtilâlinin yıldönümü sebebiyle PTT İdaresi bir hatıra serisi bastırmıştır.(Cumhuriyet, 20 Mayıs 1961).

3.4.5 Dış Basında 27 Mayıs 1960 İhtilali

Dış basında 27 Mayıs 1960 İhtilali yabancı basında geniş yer bulmuştur. İhtilali seyreden ilk günlerde ihtilal ile ilgili dış basında haberler geniş yer tutmuştur. Bu haberlerin çoğu ihtilali destekler nitelikteki haberlerdir. Bunlarda aşağıda bazı örnekleri verilmektedir:

Seul'de gazeteler “bir diktatör daha düştü” ifadesiyle ihtilâli değerlendirmişlerdir (Kaya, 2008: 60).

M. Feridun Bellisar'ın “Türk İnkılâbı ve Dünya” adlı yazısında; haftalık Amerikan dergisi Time'ın son sayısında okuyucularına Türkiye'deki rejim değişikliğini “Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından başarılan inkılâp, bir teşkilat şahaseridir.” şeklinde takdim ettiğini belirtilmektedir. Devamında yazar inkılabın dünyanın her tarafında büyük bir takdir ve hayranlıkla karşılandığını da ifade etmektedir. Yazara göre Türkiye'nin son zamanlarda sarsılmış olan siyasi prestiji bu inkılâp sayesinde eski itibarını bulmuştur. diyen Bellisar sözlerine şu şekilde devam etmiştir (Kaya, 2008: 60):

“Batılı müttefiklerimizin asıl korkusu, Türkiye'nin inkılâptan sonra beynelmilel taahhütlerine sadık kalacağı konusunda şüpheye düşmüş olmaları idi. Fakat daha inkılâbın ilk saatlerinde Türkiye'nin beynelmilel taahhütlerine bağlı kalacağına dair yaptığı beyanat, Batıdaki bütün müttefiklerimize huzur verdi”.

New-York Herald Tribune adlı gazetenin 8 sütun manşetinde “Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'de İdareyi ele aldı”, “Menderes Harp Okulu'nda Mevkuf”, “Serbest Seçim vadedildi”, “Üniversiteler Tekrar Açılıyor” ibareleri yer almıştır.

Daily Mail: (8 sütun) " Sessizliği takip eden saatlerden sonra Ordu Türkiye'de idareyi ele aldı." Paris-Presse; "Menderes, kötülüklerin cezasını çekiyor" Le-Moride\

"Ordu partilerin edemeyeceği şekilde Türkiye'yi yeniden organize ediyor (Kaya, 2008: 62). "The-Star: "Türkler için Hürriyet günü.", France Soir; "Türkiye'de ordu idareyi ele aldı.", Le-Figaro; "Türkiye'de serbest seçimler yapmak için ordu idareyi ele aldı şeklinde manşet atmışlardır. Londra'nın Observer gazetesinin bir yazısında da "Menderes 'in iş işten geçmeden istifa etmediğini ve serbest seçimlere gitmeye yanaşmadığı" söylenmektedir. Yine aynı makalede asıl noksanın Menderes'in demokrasiyi başaracak özelliğe sahip olmamasından ileri geldiği belirtilmektedir (Kaya, 2008: 61-62).

İngiltere'nin tanınmış dergilerinden biri olan The Economist 4 Haziran tarihli nüshasında ordunun siyasete karışmış olmasının getirebileceği sakıncaları ima eden şu yorumlara yer vermiştir (Kaya, 2008: 64):

"Demokratik krizi antidemokratik bir teşebbüs olan ordu harekâtı ile tedaviye çalışmak her ne kadar müspet bir iş sayılmasa da, Türk demokrasisi için, silahlı kuvvetlerin müdahalesi ile lüzumlu bir adım atılmıştır. 15 yıl önce demokratik anlamdan uzak bir şekilde idare edilmekte olan Türkiye'de 1950'ye doğru demokrasi alametleri belirdi ve bu tarihte hür seçimler yapıldı. Bu seçimlerin yapılmasında ise ordunun hiçbir rolü olmamış, bunu sadece o zamanın Cumhurbaşkanı İnönü ve mesai arkadaşlarının sağduyusu hazırlamıştı. Son harekât esnasında İnönü tamamıyla hadiselerin dışında kalmış ve ordu siyaset sahasına girmiştir. Bu belki üzüntü verecek bir şeydir. Fakat bir felaket başlangıcı asla değildir. Zira General Gürsel ve arkadaşları da sağduyu ile hareket edebilirler ve siyasi darbeleri yapan subayların daima demokrasiyi lafta bırakıp bunu hiçbir zaman gerçekleştiremediklerini iddia eden şüphecileri yalancı çıkarabilirler".

3.4.6 Demokrat Partililerin Yassıada'da Yargılanmaları

27 Mayıs Askeri müdahalesi sonucunda Demokrat Parti'ye mensup milletvekilleri, bakanlar, yassıada'ya götürülerek orada yargılanmıştır. Bu amaçla 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun'un 6. maddesi gereğince Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur. Bu madde Yüksek Adalet Divanı'nın kurulma amacını şöyle açıklamaktadır (Kaya, 2008: 71):

“Sakıt Reiscumhur ile Başvekil, vekillerin eski iktidar mebuslarının bunların suçlarına iştirak edenlerin yargılamak için Yüksek Adalet Divanı kurulur. [...] Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanı’na verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir Yüksek Soruşturma Kurulu oluşturulur” (Kaya, 2008: 71).

Demokrat Partililerin mahkemeleri için özel bir kanun hazırlanmıştır. çıkarılan kanunla idam cezasına yaş tahdidi kaldırılmıştır. Buna göre 65 yaşını geçenler de idam edilebilecektir (Kaya, 2008: 71).

Demokrat Partililer öne çıkan 19 davadan yargılandılar. Bunların en önemlisi olan ve bazı sanıklarının idamlarıyla sonuçlanan açılan davalar Köpek Davası, 6/7 Eylül Davaları, Bebek Davası, Vinylex Davası, Zimmet Davası, Arsa Davası, Ali İpar Davası, Değirmen Davası, Barbara Davası, Örtülü Ödenek Davası, Radyo Davası, Topkapı Olayları Davası, Çanakkale Olayı Davası, Kayseri Olayları Davası, Demokrat İzmir Gazetesi’nin Tahribi Davası, Ankara ve İstanbul Olayları Davası, İstimlâk Davası, Vatan Cephesi Davası, Anayasa’yı ihlal Davasıdır.

Bu davalardan Köpek Davası, 6/7 Eylül Davaları, Bebek Davası, Değirmen Davası, Örtülü Ödenek Davası dışındaki davalar Anayasayı İhlal Davası’yla birleştirilmişlerdir. Burda Anayasayı İhlal Davası’nı inceleyeceğiz.

Celal Bayar ve Adnan Menderes ile birlikte toplam 405 sanık vardır. Davada suçlamalar şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) 1951 ve 1953’de 6294 sayılı kanunla CHP’nin mallarına el konulması.
- 2) Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne çok oy kazandırdığı için 1954’de Kırşehir ilinin ilçe haline getirilmesi suretiyle, vatandaşların siyasal inançlarından ötürü cezalandırılması.
- 3) 1953’te, hükümete istediği anda 25 yıllık hizmet süresini dolduran yargıçları emekliye ayırma hakkını tanıyan bir kanun çıkarmak suretiyle, adliyenin bağımsızlığının ihlali.

- 4) Meclis İçtüzüğünde yapılan değişiklikle Meclis müzakerelerinin yapımına engel olunması ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına karar verilmesi.
- 5) 27 Nisan 1960'da, meclisin veremeyeceği olağanüstü yetkilerin Tahkikat Komisyonu'na verilmesi.
- 6) Bu olağanüstü yetkilerle Anayasanın feshi ve ilgasına yeltenmek.
- 7) 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çıkarılması.
- 8) Seçim Kanunu'nda yapılan antidemokratik değişiklik.

Mahkeme sonucunda verilen karara göre: 53 oturum sonucunda 47 sanık beraat ederken, 348 sanık, idamdan 4 yıl 2 ay'a kadar çeşitli cezalara çarptırılmıştır (Kaya, 2008: 81).

Bütün bu yargılamaların sonucunda MBK bir karar almıştı. Bu karara göre oy birliği ile ölüm cezasına çarptırılanlar idam edilecekler, oy çoğunluğu ile olanlar ise cezaları müebbet ağır hapse çevrilerek idam edilmeyeceklerdi. 15 kişinin idamı istenmiştir. Bu kişiler şunlardır: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatim Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Nedim Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Baha Akşit, Bahadır Dülger, Osman Kavrakoğlu, Rüştü Erdelhun, Nusret Kirişcioğlu, Hami Sancar, Zeki Erataman (Kaya, 2008: 82).

Yüksek Adalet Divanı'nda duruşmalar 14 Ekim 1960 günü başlayıp, 15 Eylül 1961'de sona ermiştir. Neticede 9 ay 25 günde, 202 duruşmada, 701 sanık yargılanmıştır. Verilen kararlar Yüksek Adalet Divanı tarafından Resmi Gazete'nin 16 Eylül 1961 tarihli 10908 nolu sayısında ilan edilerek yürürlüğe girmiştir. Alınan son kararlar şöyledir: Oy birliği ile verilen ölüm cezaları 4, çoğunlukla verilen ölüm cezaları 11, müebbet hapis cezaları 31, beraat eden sanık adedi 135, infaz edilen ölüm cezaları 3, hafifletilen ölüm cezaları 12, hapis cezaları 402, davası düşen sanık adedi 5235 (Kaya, 2008: 82).

Polatkan ve Zorlu 16 Eylül 1961 günü yarım saat arayla asıldı. Asılan eski bakanların asıldıktan sonraki görüntüleri gazetelerde yer aldı (Akşam, 17 Eylül 1961). Yaşanan zorlu süreçten sonra intihara teşebbüs eden Menderes'in de sağlık

durumu iyileştirildikten sonra infazı gerçekleştirildi. Menderes'in de asıldıktan sonraki görüntüleri gazetelerde yer aldı (Kaya, 2008: 8). Menderes aslında tam iyileşmemişti, ancak TSK içinden bir grup Menderes'in ve diğer idam cezası alanların infazının gerçekleşmesi için baskı yapıyorlardı. Menderes'i muayene eden Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Profesörlerinden Sedat Tavat rapor verdi: "Birşeyi yok asabilirsiniz (Uzel, 2012: 77)".

Nezih Uzelin deyiimiyle şaşkın bir siyasi organın gayrimeşru hareketi ile idama mahkum edilen Menderes'i Türk kamuoyu hiçbir zaman mahkum etmedi. O, tarihte şerefli bir Başbakan olarak geçti, ve öyle kaldı (Uzel, 2012, 77).

Yassıada mahkemelerinde Demokratik Partili bakan ve milletvekili yargılamalarda birçok sıkıntı ve eziyet çekti. Sağlıksız koşullarda tutuldular. sanıklara yeterince savunma hakkı verilmedi. Bunlardan en önemlisi Maliye Bakanı Hasan Polatkan'dı, idama o kadar buruk gitti ki... Tıpkı bir ifade edemeyişinin verdiği hırçınlık, anlaşılammış olmanın yol açtığı kırgınlık ve haksızlığa uğramanın maruz bıraktığı küskünlük haliydi son anlara doğru yaşadıkları. Ne söylemesinden çekiniyorlardı ki? Sık sık yaptıkları koğuş basma ve müdafaa örneklerini elde etme sonucundan fark ettikleri şeyler mi vardı ? Müdafaasını yapsa da fark edecek miydi gerçekten? İdam edilen Menderes, Zorlu ve İdam kararı alınan diğerlerinin söylediklerinin hangisine mahkeme ehemmiyet vermişti ki Yıllar sonra bir röportajında Başsavcı Altay Egesel "Hasan Polatkan' a yazık oldu" diyecekti (Şen, 2011: 29).

Radyo Yassıadadaki yargılamaların bazı bölümlerini canlı olarak veriyordu. Duruşmalara gazeteciler alınmaktadır. Bu sıfatla izleyen Akis Dergisi'nin sahibi Metin Toker duruşmalarla ilgili izlenimlerini şöyle anlatmıştır (Toker, 1991: 176-177) :

"Duruşmaların en ilgi çekici günü, ilk günüydü. O gün Cuma'ydı. Biz gazetecileri daha önceden Ada'ya götürmüş, orayı gezdirmişlerdi ama tutuklulardan kimseyi göstermemişlerdi. Birçoğunu pek yakından ve uzun yıllardır tanıdığım o adamları, başlarından geçen müthiş maceradan sonra ilk defa görüyordum... Bir zamanların kudret sahiplerini birerli kolda, tomsonlu askerlerin arasında, jimnastik

haneden bozma duruşma salonuna getirmişler ve tahta sandalyelerin üzerine oturtmuşlardı. Hemen hepsi şaşkın ve perişandı... Bütün o grup içinde en hazin olanı Adnan Menderes'ti. Zayıflamış, sararmış, solgundu. Ayağa kalktığında titriyordu. O ilk gün mikrofonun başına geldiğini, yaptığı şikayeti hatırlıyorum".

Hatıranın devamında Menderes'in çok zor konuştuğunu, derdini anlatmakta zorlandığını belirttikten sonra Menderes'in yaşam koşulları hakkında bilgi vermiştir. 23 saat odasında tutulduğunu, bir saat dolaşmasına izin verildiğini, gece ve gündüz odasında nöbet tutan subayın kendisi ile konuşmadığını, konuşmak ihtiyacında olduğunu ve kendisine acındırma hissi verdiğini belirtmiştir. Bu anılardan sanıkların zor koşullarda yaşadığı ve psikolojilerinin bozulduğu anlaşılmaktadır (Toker, 1991: 176-177).

Ankara Valiliği, Emniyet Genel Müdürlüğü, İstanbul'a iki yıl Belediye Başkanlığı yapan Kemal Aygün'ün kızı Beysan Bayar göre 27 Mayıs'ın en büyük günahı Tanzimat'tan ittihat ve terakkiden gelen cunta ve darbe geleneğini hortlatmasıdır ifadesini kullanmıştır (Şen, 2011: 203).

SONUÇ

Tezin konusu oluşturan Medya iktidar ilişkisi eski zamanlardan beri hep önemini korumuşlardır. Mutlakiyet, Meşrudiyet, Parlemonter gibi vb. rejimlerde ülke hangi rejimle yönetilirse yönetilsin; iktidara sahip olanlar halk ile aralarında iletişim kuran aracın önemli olduğuna inanmışlar ve bu araçlara önem vermişlerdir.

Bir ülkenin yönetim şekline göre Medyanın işlevi arasında bir paralellik vardır. Aynı zamanda o ülkeyi yönetmeye talip olan siyasi parti arasındada benzerlik vardır. Komünist, Sosyalist veya Tek Parti egemenliğinde yönetilen ülkelerde medya işlevi; rejimin propaganda aracı olarak kullanılması ve rejimin farklı düşüncelere eleştirilere kapalı olmasıdır. Bu rejimlerde devletin yoğun şekilde denetimi altındadır ve ona sıkı bir sansür uygulamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise medya tam bağımsız değildir. Burada medya ya siyasi iktidarın denetimi altında ya da güçlü ekonomik gurupların denetimi altında kalmaktadır. Medya bağımsız olmaktan ziyade ekonomik gurupların çıkarlarını savunmaktadır.

Gelişmiş Demeokrasilerde medyanın işlevi ise Kamuoyu oluşturmak, İktidarla halk arasında sağlıklı iletişim kurulmasını sağlamak, İktidarı denetlemek, gibi önemli işlevlere sahiptir.

Bunun yanında medyanın ülkeyi yönetmeye talip siyasi partilerle ilişkisi önemlidir. Komünist, Sosyalist veya Tek partilerde parti devlet iç içe geçtiği için Medya hem rejimin hem partinin propaganda aracı olmuştur. Hemde ülkenin tek başına Kamuoyu oluşturma işlevi vardır. Yapılan haberlerin içeriği tartışılmaz, zaten onu sorgulayacak başka medya da yoktur.

Gelişmiş Demokrasilere sahip ülkelerde Medyanın iktidarla, siyasi Partilerle ekonomik guruplarla ilişkisi daha düzeyli, Medya bağımsız ve doğru haber verme konusunda daha hassastır. Siyasi Partilerin kendi fikirlerini yayacak Medyaya sahip olabilirler ancak bu medya aracılığıyla parti içi özeleştiriyapma, parti içi muhalefeti ve partideki aynı konuda farklı fikirleri tartışarak partinin yönetimini sorgulayan, farklı görüşleri yerine getiren bir işleve sahiptir. Medya iktidar partisini ve Partilerini eleştirerek denetim mekanizmasını yerine getirir. Hemde iktidara veya muhalif

partilere yol gösterici toplumu aydınlatıcı rol oynar. Gelişmiş demokrasilerde Haberin kaynağı önemlidir. Medyanın Bağımsızlığı kadar medyanın sorumlulukları da vardır. Bu medyanın doğru haber verme, toplumu tahrik edici yayınlardan kaçınma, toplumsal barışı tesis etmede rol alma, yapıcı yayınlar sunma, Toplum ve Aile değerlerini koruyucu yayınlar yapma, topluma ve bireye faydalı konularda haber yapma, onları bilinçlendirme, Çocuk psikolojisine ve Onların sağlıklı büyümesine yardımcı olacak yayınlar yapma gibi işlevlere sahiptirler.

Türkiye’de modern anlamda basının ortaya çıkması ilk olarak 19. yüzyıla dayanmaktadır ve zamanın kitle iletişim aracı gazetelerdir.

Gazeteler ortaya çıktıktan sonra toplumu yönlendirmişlerdir. Osmanlı Devleti yapılacak reformlar için propaganda aracı olmuşlardır. Devlet yöneticileri basının önemini anlamışlardır. Bunun için yarı resmi gazete kurmuşlar ve bu gazeteleri desteklemişlerdir. Yöneticilerde basını etki altına almak amacıyla basına sık sık da sansür uygulamışlardır.

Basın toplumdaki siyasi ve sosyal sorunların toplumda işlenmesinde önemli bir araç olmuştur. Ayrıca devlet yönetiminde yapılacak ıslahatların tarafları ve karşıtlarının fikirlerini paylaştığı bir yer olmuştur. Birinci Meşrutiyeti’nin ilan edilmesinde basın önemli rol oynamıştır. Ancak Birinci Meşrutiyet’in ömrü kısa sürmüştür. II. Abdülhamit Osmanlı Rus savaşını bahane ederek ve devlet yöneticilerinin baskılarıyla Meclisi süresiz kapatmıştır. Bundan sonra ülkede istibdat dönemi başlamıştır. Basın istibdat döneminde sıkı bir sansüre maruz kalmıştır.

İkinci Meşrutiyet’in ilanında basının rolü olmuştur ve 31 Mart ayaklanmasında basın karşıt grupların propaganda yaptığı bir yer olmuştur.

Kuruluş Savaşı sırasında Atatürk Türk Milletini bilinçlendirmek, işgallerinin ne kadar haksız olduğunu bütün dünyaya duyurmak için basından yararlanmıştır. Sivas Kongresi döneminde İradiye Milliye gazetesini çıkartmış, kongre kararlarını ve milli mücadelenin haklılığını hem yurda hem dünyaya duyurmak için büyük çaba harcamıştır. Ankara’ya geldiğinde Hakimiyeti Milliye Gazetesini çıkarmış haber kaynağı içinde Anadolu Ajansını kurmuştur. Atatürk hem askeri hem siyasi yaşamı

boyunca medya organlarının yöneticileriyle ilişkilerini iyi kurmuş, medyanın kontrolünü hiç bırakmamıştır.

1939 yılından 1946 yılına kadar Türkiye’de basın baskı altında kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde iktidar tarafından basın baskı altına alındı savaş bittimiyle birlikte çok Partili demokrasiye geçiş aynı zamanda olduğundan bu süreçte basın biraz rahatlamıştır. CHP kendi içinde de bir bakıma koalisyondur. Ülke sorunları karşısında CHP içinde farklı sesler çoğalmaya başladı. Parti içinde esas çatlak Toprak Kanunuyla başlayarak Demokrat Partinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Demokrat Parti kurulduktan sonra beklenenden çok hızlı bir şekilde büyüdü ve kısa sürede yurdun büyük bir kısmında teşkilatlandı. Bu CHP Hükümetini telaşlandırdı, CHP önlem olarak genel seçimleri bir yıl erkene aldı.

Çok partili hayata geçişten ve seçim atmosferinden basın olumlu bir şekilde etkilendi. Hükümet basının gücünden faydalanmak için basın üzerindeki sansürleri azaltmaya başladı. 21 Temmuz 1946 seçimleri tam bir seçim atmosferinde geçti. Partiler ilk defa seçim meydanlarında vaatlerini halka anlattılar basını da propaganda aracı olarak kullandılar.

21 Temmuz 1946 seçimlerini CHP kazansa bile artık mecliste tek parti olmayacak CHP Hükümeti eleştirilere maruz kalabilecekti. Seçimden sonra iktidar basın üzerinde baskı oluştursa bile artık baskı eskisi gibi değildi.

Demokratik bir seçim kanunu olan, seçimlerin denetimini mahkemelere veren, en önemlisi de “Gizli Oy Açık Sayım İlkesi” getiren Seçim Kanunu’nun değiştirilmesinde basın, Demokrat Parti’yle birlikte Hükümet üzerinde baskı kurmaya çalıştı baskıdan da başarılı oldular.

Basın, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinde önemli rol oynadı. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde 27 yıllık CHP iktidara sona ermişti. Demokrat Parti dünyada ender görünecek bir şekilde iktidarı sorunsuz şekilde devraldı.

İktidar, ilk aylarında hem basın Kanunu’nda olumlu düzenlemeler yaptı. Ayrıca durumunu iyileştirici düzenlemelere gidildi. Bunların en önemlisi dergi ve

gazetelerin kapatılmasının hükümetten alınarak mahkemelerin taktirine bırakılmasıdır. Basın ile Hükümet arasında ilişki 1953 yılına kadar basının bazı tenkitlerine rağmen olumluydu. Ancak bu ilişkiler 1953 yılından sonra bozulmaya başladı.

İktidar basının telkinlerine karşı önce sözlü olarak cevap verdiyse zamanla fiili ve yasal düzenlemeler yaparak birtakım tedbirler almaya gitti. Başbakan Menderes konuşmalarında basının ağır eleştirilerinden rahatsız olduğunu her fırsatta ifade ediyordu. Demokrat Partililer basının ve muhalefetin eleştirilerini küçük veya büyük demeden kendilerine karşı yapılan bir haksızlık olarak görüyor, sert tepki gösteriyorlardı. Muhalefet ve basın ufak olayları büyüterek hükümete ağır tenkitlerde bulunuyorlardı.

Başbakan Menderes Demokrat Parti'nin doğal lideri değildi. Partinin dört kurucusundan birisiydi; ancak Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilince Parti'yle ilişkisi kesilmişti. Yerine hiç beklenmedik bir şekilde Menderes getirildi. Herkes Refik Koraltan veya Fuat Köprülü den birisi geçeceğini bekliyordu. Menderes'in kendisi de buna dahildir. Ancak Menderes ikna kabiliyeti ve iyi konuşmacı sebebiyle Parti'ye hakim olmuştur. Demokrat Parti kendi içinde demokratik olan bir partiydi. Demokrat Parti milletvekilleri meclis parti toplantılarında kürsüde Menderes'i ve bakanlarını sert şekilde eleştirebiliyor ve kendi bakanlarını gensoru ile düşürebiliyorlardı.

Demokrat Parti iktidarı döneminin ilk yıllarında ekonomik olarak ülke iyi durumdaydı. Binlerce arazi bu dönemde ekildi. Tarımda ilkel yöntemler terkedilerek makineli tarıma geçildi. Traktör sayısı yüzde yüzden fazla arttı. Dış yardımlarda bu dönemde iyiydi. Demokrat Parti iktidarı dönemi boyunca Ülkede bir çok fabrikalar, barajlar yapıldı. Ülkede binlerce km Karayolu yapıldı. Nehirler üzerine birçok hidroelektrik santrali inşa edildi. Şehirler yeniden imar edildi. Halk bu dönemde bir sosyal ve ekonomik olarak bir rahatlama içindeydi. Devletin toplum üzerindeki baskısı önemli ölçüde azaltıldı. İzlenen Liberal politikaların amacı orta sınıfı güçlendirmektir, ancak bu dönemde özel kesim yatırımlar teşvik edilirken iktidar birçok yatırımı bizzat kendisi yapmıştır. Demokrat Parti'nin hatası yatırımları sistemli ve planlı bir şekilde yapmamasıdır. 1957'li yıllara geldiğinde uygulanan

liberal politikalar iyi bir şekilde denetlenemediğinden ekonomi kötüleşti. Dış yardımlar artık gelmiyordu. ABD ve Avrupa ülkeleri Türkiye'nin ağır sanayi sahip olmasını istemiyorlardı. Türkiye'nin tarım ülkesi olmasını, Avrupa'nın tarım ihtiyacını karşılamasını istiyorlardı. Menderes ve hükümeti bunu reddetti. Ağır sanayinin kurulması için Sovyetler Birliği'nden teknik destek alındı. Menderes son zamanlarında kötüleşen ekonomiye rağmen yatırımlara devam etti, hem özel sektör destekleniyordu, hem de devlet kendi fabrikalarını işletiyordu.

DP, hükümetinin, basınla ilişkileri ilk zamanlarda iyiydi. sonraki yıllarda bozuldu. DP hükümeti basınla aralarında iyi ilişki kurma veya kendi basını kurma yolunu seçmedi. DP, Hükümeti basının, kendilerini her eleştirmesinde basını cezalandırma yoluna gitti. Basın, DP yöneticilerinin hakkında asılsız ithamlarda bulunularak toplumsal muhalefeti güçlendirerek ihtilalin oluşması için zemin harcamışlardır.

DP hükümeti muhalefetin tüm davranışlarını, hükümete yöneltilen eleştirileri, milli birlik ve beraberliği bozmaya, devlet otoritesini sarsmaya matuf hareketler olarak algıladılar. Muhalefete toleransı zafiyet olarak algılayan Hükümet, muhalefetin üzerine daha fazla gitmeye başladı. Muhalefette daha da sertleşti. Her iki tarafta birbirlerini düşman olarak gördüler. Aralarında diyalog bir türlü kurulamadı.

27 Mayıs ihtilalinde yaptığı haberlerle ihtilal şartlarının oluşmasına zemin hazırlayan basın, ihtilalden sonra ihtilalciler tarafından darbenin meşrulaştırılması için araç olarak kullanılmıştır. DP, İktidarı döneminde çoğu asılsız olan haberler yapılarak devrilen DP, iktidarı halkın gözünden düşürülmeye çalışıldı, ancak bunda pek başarılı olunduğu söylenemez; Çünkü ihtilalden 18 ay sonra yapılan seçimlerde DP tabanına hitap eden Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi'nin oy oranları yüzde altmışları bulmuştur.

CHP ve diğer muhalefet partileri ihtilale sessiz kalmışlar ancak bazı CHP milletvekilleri ihtilal kutlamalarına katılmışlar, ihtilalı destekleyen açıklamalar yapmışlardır. CHP hem aydınların hem de halk nezdinde ihtilale arka çıkan bir parti görülmüştür. İhtilalden sonra CHP Danışma Meclisi'ne üye göndermiş, seçimlerden sonra İhtilalciler Başbakanlığı bırakabilecek kişi olarak İsmet İnönü'yü görmüşlerdir.

27 Mayıs ihtilali'nin etkisi Türkiye'de uzun yıllar sosyal, siyasi ekonomik olarak etkisini devam ettirmiştir. İhtilalden sonra asker içinde bir süre hiyerarjik düzen sağlanamamış olup, otoriteyi sağlamak zaman aldı. İhtilalden sonra beş yıl içinde hükümete karşı bir kaç kez darbe girişiminde bulunuldu, artık ülkenin bazı aydınları, askeri darbeyi normal bir durummuş gibi görmeye başladılar. İktidarı normal yoldan ulaşamayanlar darbeleri iktidara ele geçirecek bir yol olarak gördüler.

İktidara sahip olanlar tam anlamıyla ülke yönetimine muktedir olmadılar. Her'an askeri darbeye karşılaşma tehlikesi içinde kalabileceklerinden ülke yönetiminde cesur, ilkeli kararlar almadılar. Özellikle Demeokrat Partinin varisi olan ve iktidara gelen bu partiler günü kurtarma politikalar izlemişler, buda siyasetin yozlaşmasına neden olmuştur. Halk nezdinde siyasilerin itibarı düşmesine ülkenin yönetilememe promlemi ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülke uzun yıllar bürakrasi vesayeti altında kaldı, Bu askeri darbe Türkiyede askeri darbe geleneği oluşmasına sebep oldu, asker bundan sonra darbe ve muhtıralarla on yılda bir iktidara müdahale etmiştir.

Artık iktidar, yapılan 1961 Anayasası ile asker, bürokrasi, yargı ile paylaşılmıştır. Artık aydınlar ve siyasetçiler özellikle siyasi konularda asker bu konuda ne düşünüyor? askerın bu konuda tavrı ne olacak? şeklinde ülke yönetimindeki meseleleri masaya yatırmışlar. Basın daha sonraki yıllarda askeri ihtilalleri oluşmasında rol almışlar, Basın, iktidar ve toplum tarafından ülke yönetiminde en önemli güçlerden biri olarak kabul görmüştür.

27 Mayıs İhtilalinin etkisi Türkiyede köklü bir demokrasi oluşmasını engellemiştir. Toplum ile iktidar arasında ilişkiyi zayıflatmış, bürakrasinin güçlenmesine ve yozlaşmasına neden olmuş, ihtilal sonra yapılan ve geniş özgürlükler getiren 1961 Anayasası aynı haliyle çok fazla yürürlükte kalamadı ve yine askerlerin istegi üzerine değiştirildi. İhtilal sonrası toplum daha da kutuplaştı, yirmi yıl sonra yine ihtilal olmasına neden oldu.

KAYNAKÇA

-AĞAOĞLU, Samet (1972) "**Demokrat Parti' nin Doğuş Yükseliş Sebepleri**", Baha Matbaası, İstanbul, -AHMAD, Feroz, (1994) **Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980**, (Çev. Ahmet Fethi) İstanbul.

-AHMAD, Feroz; Ahmad, Bedia Turgay (1976) **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945-1971** Bilgi yayınevi Ankara.

-AKÇALI, Nazif, **Siyaset Bilimine Giriş**, (1991) Ege Üniversitesi, Basın Yayın Yüksek Yayınları, İzmir.

-AKBALIK, Hakan (2006), **1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları**.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

AKDAĞ, Mustafa, **Medya ve siyaset üzerine**

-AKDOĞAN, Elif (2008), **Cumhuriyet Döneminde Türk Siyasi Yaşamında Siyasi Partilerin oluşumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

-APUHAN, Recep Şükrü, (2010) **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine** Menderes Timaş Yayınları, İstanbul.

-ARPA, Tülay (2005), **1960-1975 Yılları Arasında Sol Basında Türk-ABD İlişkileri**
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

ARDOĞAN, Recep (2004) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / SİVAS.

-ARI, BETÜL (2008), **Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Arsla

-AKSOY, Muammer, (1995) "**Üniversite Hadisesi ve Başbakan**", Ulus, 13 Şubat.

- ANGI, Hacı, (1985) **Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi**, Angı Yayınları, Ankara.

-ALTUNTAŞ, İsmail Hakkı (2010) **Tüketim toplumu Hedonizm ve araçlar olarak yazılı Basın**.

-**Atatürkçülük**, (1998) Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul.

- ATAKAN, Özgür, (2006) **Tarih ve Milliyetçilik** Atakan, Ankara.
- ALVER, Doç Dr.Fusun; (2006) **Medya yetkinliğinin kuramsal çerçevesi** Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Kocaeli.
- BAHÇIVAN, Fatih (2005), 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 **Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- BAŞĞİL A. Fuat, (2008) **21 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Yağmur Yayınları** 4.Baskı İstanbul.
- BARKER, Rodney, (1995) **Sosyalizm**, Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi, Cilt II, Çev. Bülent Peker, Nevzat Kıracı, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, (1977) **Siyasi Anılar (1939-1954)**. Milliyet Yayınları. İstanbul.
- BEKTAŞ, N. Tülay (2000), **Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medyasında Refah Partisi İmajı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BEKTAŞ, Arsev (2000) **Kamuoyu, iletişim ve Demokrasi**, Bağlam yayınları İstanbul.
- BİRAND, M. A, (2005) **Demirkırat Bir Demokrasi'nin Doğuşu**, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- BİBEROĞLU, M. Kemal, (1996) **Yassıada Kararlan ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri** Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara.
- BOZBAĞ, İsmet, (1978) **Celal BAYAR Başvekilim Adnan MENDERES**, Truva Yayınları.
- BOTTMORE, **Frankfurt Okulu** (Ç. A Çiğdem). (1997) Vadi yayınları, Ankara. -- ---
Bostancı, BOSTNaci (1998) **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Ankara: Vadi Yayınları.
- CİN, Halil, Mayıs 1992. **"Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu"** (27-28 Mayıs) Ata Dergisi, sy. KONYA.
- Câbirî, (2002) **İslâm'da Siyasal Akıl**, s. 512, 592; Watt, a.g.e., 100-101; **Güler, İlhami, Politik Teoloji Yazıları**, Ankara.
- CROWLEY, Davit – HEYER Paul, 2007 **İletişim Tarihi Teknoloji – Kültür – Toplum** Çeviren Berkay Ersöz Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ÇAM, Esat, (2000) **Sistemler**, Der Yayınları, İstanbul.
- ÇANDAR, Tevfik , (2000) **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi Ankara.

- ÇELİK, Mertcan (2008), **Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı** (1939-1950) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- ÇETİNKAYA, Y. D, (2002), "Hüseyin Cahit Yalçın", U. Kocabaşoğlu s. 314-336.
- DAVER, Bülent, (2010) **Siyaset Bilimine Giriş, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi**, Ankara.
- DEMİR, Şerif, **-Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf yayınları, 1. Baskısı, İstanbul.
- DEMİRCİ, Ahmet, **Türkiye'de Gazete ve Gazetecilik Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye.**
- DİLİK, Sait, (1976) **Serveti) Geniş Kitlelere Yayılması**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ankara.
- DİNÇER, Esin Hamdi, (2006) **Türkiye'de Siyasal Parti İdeolojileri: Demokrasi ve Ekonomi Temel Kategorileri Ekseninde Parti Programları Üzerine Bir İçerik Analizi.**
- DUVERGER, Maurice, (1993) **Siyasi Partiler**, Çeviri: Ergun ÖZBUDUN, **2. Basım**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- DURŞUN, Davut,(2002) **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- DURMUŞ, Enver, (1990) **Yassıada'dan İmralı'ya**, Boğaziçi yayınları, İstanbul.
- DÖNMEZER, Sulhi, (1968) **Basın Hukuku (3. Baskı). Sulhi Garan Matbaası**, İstanbul.
- ERDOĞAN Ümit (2006), **Demokrat Parti ve 1960 İhtilali**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- ERDOĞAN, Mustafa, (1998) **Liberal Toplum, Liberal Siyaset**, Siyasal yayınevi, Ankara,
- EROĞUL, Cem, (1990) **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, İmge Yayınları, Ankara.
- ERYILMAZ, Tuğrul, (1999), "Gazeteci Kendine de Sormalı", **Birikim Dergisi**, Sayı:117, Ocak.
- EYİCİL, Ahmet,(2005) **Siyasi Tarih**, Gün Yayınları, Ankara.
- FIRAT, Ali Haydar, (2005) **Bir Dönem Tartışmalarının Seyri: 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri dergileri**, Tekin yayınevi, Ankara.

FİSKE John, (2011) **İletişim Çalışmalarına Giriş**. Çeviren Süleyman İRVAN Pharmakon Yayınları Ankara.

-GEVGİLİ Ali, (1992) **Türkiye Basını Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Gündoğan yayınları Ankara.

-GEUSS Raymond, (2002) **Eleştirel Teori Habernas ve Frankfurt okulu**, Ayrıntı yayınları İstanbul.

-GİRGİN, Atilla, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik** İnkılap Kitabevi, İstanbul 2001.

-GİRGİN, Atilla (1997), **Cumhuriyet Döneminde Yerel Basının Gelişmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

-GÖZE, Ayferi, (1982) **Siyasal Düşünce Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

-GORDON Marshall, (1999) **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

-GÖKAÇTI, Mehmet Ali, (2002) **Nüfus Mübadelesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

-GÜRKAN, Nilgün, (1998) **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

GÜRHAN, Gürcan (2006) **6 / 7 Eylül 1955 olayları**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Ankara.

-GÜRSOY, Nilüfer (1990) "14 Mayıs 1950 Öncesi ve Sonrası", ATA.

-KABACALI, Alpay,(1994) **Türk Basının Demokrasi**, Ankara.

-KARPAT, Kemal, (1996) **Türk Demokrasi Tarihi**, Alfa yayınları, İstanbul.

-KAYA, Elif (2008), **Türk Basınında 27 Mayıs İhtilali (1960-1961)** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KİRMAN, Emin (2006), **Çok Partili Döneme Geçen Süreçte ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

-KIŞLALI, Ahmet Taner, (1999) **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Yayınevi.

-KORKMAZ, Alemdar, (Mayıs 1998) "Demokrat Parti ve Basın", **Tarih ve Toplum Dergisi**, sy. 53.

-KOYUNCU, İbrahim (1997), Türkiye de Basın İktidar İlişkisi (1950-1954) **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.**

-KORKMAZ Alemdar, "Demokrat Parti ve Basın", **Tarih ve Toplum Dergisi** 53, (Mayıs 1998).

KONGAR, Emre (2003)**Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe**, Remzi Kitabevi 2.Basım İstanbul.

Laughey, Dan (2010) Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar (Çev. Ali Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

IŞIK, Tevfik (2002) **Anadolu Ajansı ve Türk Medyasına Katkısı** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

-İÇEL, Kayhan, (1998) **Haberleşme Hukuku**, Beta Yayıncılık İstanbul.

-İNÜĞUR M. Nuri, (1998) **Basın Basın ve Yayın Tarihi** İstanbul, Der yayınları.

-İMANÇER. Ahmet (2001) **Basın Hükümet İlişkilerine Genel Yaklaşımlar**, Ege, İzmir.

-İNÜĞUR, M. Nuri, (2002) **Basın ve Yayınları Tarihi**, Der Yay. Besinci Basım, İstanbul,.

-ORAL, Fuat Süreyya, **Cumhuriyet Basın Tarihi 1923- 1973**, Ankara 1973.

-ORHAN, Ayhan, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (17) 2009 1: 120 147, 2009. **Tek Partili Yılların Ekonomi-Politik ve Kadro Hareketi.**

-ÖYMEN, A, (1981), **“Özgür Bir Basın İşte Atatürk’ün Anlayışı”**, Atatürk Dönemi Basın ve Basın Özgürlüğü, Gazeteciler Cemiyeti içinde.

-ÖZDEMİR, Sultan (2006), **Türk Medyasındaki Gazetelerin Medya Etiğine İstanbul Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

-ÖZİPEK, Bekir Berat, (2004)**Muhafazakarlık Akıl Toplum Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara.

-ÖZTEKİN, Ali,(2000) **Siyaset Bilimine Giriş, 2. Baskı**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- ÖZDAĞ, Ümit (1997)**Menderes Döneminde Ordu ve Siyaset İlişkileri Ve 27 Mayıs İhtilali** Boyut yayın grubu.

- ÖZDER, Ferruh, (2006) **1980 Sonrasında Türkiye’de Muhafazakar Kimliğin Gelişimi ve Siyasal Partiler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir.
- ÖZĞAN, Ali (2008), **28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- SARI Halil, (1995). **2. Dünya Savaşı Türkiye'si ve Demokrat Partinin Kuruluşu**, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar, (2007) **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**,Yayınlanmamış Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- SANDIKÇI, Pınar Sayın (2006), **Türkiye’de ki Askeri İhtilallerin Türk Siyasetine Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- ŞAN Mustafa Kemal, HİRA İsmail (2009) **Frankfurt Okulu ve KültürEndüstrisi Eleştirisi Makele 30 Ocak**.
- ŞENŞEKERCİ, Erkan (1999), **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)** İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi İstanbul.
- ŞEN, Erdal (2011) **Yassıda’nın Sessiz Tanıkları** 7. Baskı, Zaman kitap yayınları, İstanbul.
- SİBEBERT, Fred S- Peterson, Theodore- Shramm, Wilbur (1963), **Four Theories of the Press**, University of Illinious Press, Urbana,
- TANER. Timur, (1997) **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge kitabevi yayınları, Ankara.
- TEMİZ, Özgür (2007), **Basın Özgürlüğünün Sınırlanmasında İlke Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TURAN, İlter, (1996) **Sistem ve Siyasi Davranış**, Der Yayınları, İstanbul,
- TOKER, Metin, (1970) **"Tek Partiden Çok Partiye"** Baha Matbaası, I. Baskı, İstanbul,.
- TOPUZ Hıfzı, (1996) **Türk Basın Tarihi**, ikinci basım Gerçek yayınevi, İstanbul.
- TOKGÖZ, Müge (2008), **1950 Seçimlerinin Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecindeki Yeri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TOKER, Metin, (1991) **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TÜRKEŞ, Mustafa,(2001) **Kadro Hareketi**, İmge yayınları, Ankara.

- TÜRSAN, Nurettin, (1987) **Yunan Sorunu**, Türk Akedemisi yayınları Ankara.
- UZEL, Nezh, Derin **Tarih Dergisi İpin Ucundaki Garip Demokrasi** 2 Mayıs 2012 sayı 2 (74 -77 sayf). İstanbul.
- UYAR, Hakkı, (2001) **Vatan Cephesi, Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek**, Büke Yayınları, İstanbul.
- VURAL, Sacide, (2008) **Kitle iletişimde Denetim Stratejileri**, Bilim Yayınları. Ankara.
- YAZICI, Nesimi, (1983)**Takvim-i Vekayi "Belgeler"** Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara,.
- YEŞİLYURT, Süleyman, (1997) **Bayar Gerçeği**, Ser Ajans Stratejik Araştırma ve Kültür Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, Aytekin (2003) **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara,.
- YILMAZ, Veli, (1998) **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
www ANGI. Tdk. gov.tr. / TDK / SOZBUL.ASP.
- YURTSEVER, Nevin, (1983) **Türkiye de Askeri Darbe Girişimleri (1960-1964)** Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- YÜZBAŞIOĞLU, (2000) Necmi TANÖR, Bülent **Anayasa Hukukunun Temel Kavramları**, Beta yayınevi,
- YÜCEKÖK, Ahmet, (1976) **100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset**, Gerçek Yayınevi, İstanbul,
- www.egze.com.M.E.B,1978.
- Akşam
- Cumhuriyet
- Hürriyet
- Posta
- Kudret
- Son
- Ulus-
- Zafer

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Recep AKGÜN

Doğum Yeri ve Tarihi : Salihli 28.03.1985

Medeni Hali : Bekar

İletişim Bilgileri : 05302934809

recepakgn@Outlook.com.tr

Eğitim Durumu

2000-2003 Eşme Çok Programlı Lisesi

2004 – 2008 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Kamu Yönetimi Bölümü

İş deneyimi:

Manisa Defterdarlığı Milli Emlak Müdürlüğü

Defterdarlık Uzmanı